

MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI

RADÓ ANTAL

327.599-

327.600

A
MAGYAR

ÉS VILÁGIRODALOM
KIVÁLÓ MUNKÁINAK TÁRA

KUNOSSY
SZILÁGYI ÉSTÁRSASÁG
BUDAPEST

JL

MAGYAR
KÖNYVTÁR

21

21

1100

KUNOSSY,
SZILÁGYI
ÉS TÁRSA
BUDAPEST

A Magyar Könyvtár

60 kötetének

Betűrendes tartalommutatója.

	Kötet
Abrányi Emil, Márcziusi dalok és egyéb költemények	1
id. Abrányi Kornél, Jellemképek a magyar zenevilágból	47
Ágai Adolf (Porzó), A Viola Vera s egyéb elbeszélések	9
Aischylos, Agamemnon, fordította Váradi Antal	35
Dr. Aldásy Antal, Pázmány Péter élete, nyolcz képpel	47
Ambrus Zoltán, Kevélyek és lealázottak, hét elbeszélés	8
— Hajótöröttek, nyolcz elbeszélés	8
— Arnyék-alakok, hét elbeszélés	8
— Berzsényi báró és családja	8
Amerikai elbeszélők. Bret Harte, Mark Twain, Stockton, angolból fordította Szappanos Aladár	9
Angyal Dávid, Bethlen Gábor életrajza, számos képpel	47
Gróf Apponyi Albert válogatott beszédei. Összeállította Kőrösi Henrik. Gróf Apponyi Albert arcképével	47
Arany János válogatott balladái. Riedl Frigyes bevezetésével	1
— Toldi, költői elbeszélés	1
— Toldi estéje, költői elbeszélés hat énekben, bevezetéssel ellátta Bánóczi József	2
— Az első lopás. Jókai ördöge. Bevezetéssel ellátta Komáromy Lajos	2
Balogh Pál, A magyar faj uralma	48
Barnum milliói. Barnum önéletrajzából átdolg. Domokos Elek	9
Bárony István, Vadásztörténetek	9
— Szól a puska. Természeti képek és vadásztrefák	9
Becsky László, Amerikába és vissza, uti kalandok	10
Benedek Elek, Apró történetek	10
Beöthy Zsolt, Báró Wesselényi Miklós	48
Berzeviczy Albert, Magyar utazók Olaszországban a múlt század első felében	48
Berzsényi Dániel válogatott versei	2
Boccaccio, Válogatott elbeszélések a dekameronból. Fordította és bevezetéssel ellátta Radó Antal	10
Bourget, Három elbeszélés. Fordította Hevesi Sándor	10
Bracco Roberto, Hűtelen! Vigjáték három felvonásban. Fordította Radó Antal	35
Brieux Eugene, A bölcső. Színmű 3 felv. Ford. Gábor Ignác	35
Brodarics históriája a mohácsi vészről. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Dr. Szentpétery Imre	48
Bródy Sándor, Emberfejek	11
— Hófehérke. Regényes színjáték 3 felvonásb. előjátékkal	35
E. A. Butti, Az erkölcstelen. Elbeszélés, olaszb. ford. Tóth B.	11
Byron, Manfred. Fordította Abrányi Emil	35
— Kain. Miszterium. Fordította Mikes Lajos	36
Capuana, Castelnuovo, Olasz elbeszélők tára. Ford. Tóth Béta	11
Charles de Berkeley, A kis márkiné. Regény Ford. Lándor Tiv.	10
Church J. A., Római élet Cicero korában. Ang. ford. Szilasi Móric	49

Cicero beszéde Verres ellen. A mükincsekről. (De signis)	
Latinból fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Gurnesevics Lajos	50
Collins Wilkie, Párba az erdőben. Ford. Mikes Lajos	11
Conan Doyle, Doktor Holmes kalandjai. Detektív történetek. Fordította Lándor Tivadar	12
Coppée François. Henriette. Elbeszélés. Fordította Bottlikné Tölgyessy Margit	11
— Adós fizess! Regény, fordította Tóth Béla	12
Cyprian (Andor József), Margitka szökése és egyéb tört.	13
Dr. Csánki Dezső, Rajzok Mátyás király korából	48
Csehov Antal, Falusi asszonyok és egyéb elbeszélések, Ford. Szabó Endre	12
Csokonai Vitéz Mihály, Dorottya, vagyis a dámák diadalma a farsangon. Furcsa vitézi versezet IV. könyvben. Bevezetéssel ellátta Négyesy László	2
De Amicis Edmondo. A bor és egyéb apróságok. Olaszból fordította Tóth Béla	13
Deák Ferencz 1861-iki első felirati beszéde	49
Deák Ferencz második felirati beszéde. Bevezetésül Beöthy Zsolt emlékbeszéde, Deák Ferencz születése századik fordulójának egyetemi ünnepén	49
Demosthenes Philippikái. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Borsos Károly	49
Diokens Charles, Vázlatok. Ford. G. Pogány Irma és Margit	13
Dóczy Lajos, Csók. Vigjáték négy felvonásban	36
— Csokonai	50
Dosztojevszkij M. Tivadar, A játékos naplója. Regény, orosz eredetiből fordította Szabó Endre	13
Dumas Sándor, A kaméliás hölgy. Színmű, ford. Szemere Attila	36
Endrédi Sándor, Ghitta. Az otthon világából	15
Esküdtek és esküdtbírák törvénykönyve. Írta K. Nagy Sándor, pestvidéki kir. törvényszeki bíró	50
Falk Miksa, Erzsébet királynéről. Visszaemlékezések, a királyné arcképével	51
Farina Salvatore, Erősebb a szerelemnél? Regény, ford. Tóth B.	14
Fáy András válogatott meséi. Rendezte és bevezetéssel ellátta Badics Ferencz	14
Flammarion Camille, Csillagos esték. Ford. Tóth Béla	51
Francozia elbeszélők tára. Maupassant, Gréville, Ricard, Chavette, Bonsergent. Fordította Ambrus Zoltán	14
— Daudet, Claretie, Prévost, Coppée, Alis, Malic, Epheyre	14
— About, Lemaitre, Villiers-de-l'Isle-Adam, Mendès, Maxime Paz	14
France Anatole, A kyméi énekes és egyéb elbeszélések, ford. Nyitrai József	16
France Anatole, Régi dolgok. Elbeszélések, ford. Ambrus Zolt.	16
Galeotto Marzio könyve, Mátyás király találó, böcs és tréfás mondásairól és cselekedeteiről. Ford., bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Császár Mihály	51
Gesta Romanorumból Szemelvény, Haller János ford. szerint. Bevezetéssel és jegyzetekkel kiadta Katona Lajos	51
Gorkij Maxim, A tévedés. — A khán és fia. — Dal a sólyomról. Fordította Ambrozovics Dezső	15
— Csudra Makar és egyéb elbeszélések. Ford. Ambrozovics Dezső	15
— Malva. Elbeszélés fordította Yartin	15

Gorkij Maxim, Huszonhat és egy. — Jemeljan Piljai. — A pajtasok. Három elbeszélés, oroszból ford. Isaák Mártha	15
— Éjjeli menedékhely. Képek az élet mélységeiből. Orosz eredetiből fordította Havas József	37
Gracza György, 1848. márczius 15	52
Gvadányi József, A peleskei nótárius. Sajtó alá rendezte Kardos Albert	3
Habberton John, Helén fiacskái. Angolból ford. Gábor Andor	16
Haraucourt Edmond, Léghajón és egyéb elbeszélések, fordította Gábor Andor	16
Hauptmann Gerhardt, A takácsok. Színmű a negyvenes évekből, fordította Komor Gyula	36
Ifj. Hegedüs Sándor, Az óriások világa. Amerikai képek	52
Heltai Gáspár válogatott meséi. Az újabb helyesíráshoz alkalmazta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Imre Lajos	17
Heltai Jenő, Gertie és egyéb történetek	17
Herzog Ferencz, Elbeszélések	17
Hoffmann E. T. A., Copélia. — Antónia. Ford. Alexander Erzsi	17
Hoitsy Pál, A csillagok világából	52
Ibsen, A népgyűlölet. Fordította Vikár Béla	37
Ibsen Henrik, A társadalom támaszai. Színmű négy felvonásban. Norvégből fordította Lázár Béla	37
Jókai Mór, Ne nyúlj hozzám és egyéb elbeszélések	17
— Az új földesúr. Válogatott részek a regényb. Szerkesztette, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Zlinszky Aladár	18
— Öreg ember nem vén ember. Képzelt regény 4 részben	18
— Népvilág. Elbeszélések. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Szinnyei Ferencz	19
— Petőfi Sándorról. Bevezette és jegyzetekkel kísérte Váradi Béla	19
— Talliérossy Zebulon levelei Mindenváró Ádámmal. Bevezette és jegyzetekkel kísérte Dr. Váradi Béla	19
— Fekete vér. Dráma öt felvonásban	37
— Kisebbségi beszédei. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Szinnyei Ferencz	52
— Márczius 15-iki szövegek a szabadságharcból	52
— Uti rajzok	53
Junius (Zilahy Kiss Béla), Katona József élete	53
Kabos Éde, A csengeri kalapok és egyéb történetek	19
Katona József, Bánk-Bán. Életrajzi bevezetés, ellátta Beöthy Zsolt	38
Kazár Emil, Elbeszélések	19
Kazinczy Ferencz levelei. Szemelv. Közzétette Dr. Váczi János	53
— Pályám emlékezete. (Szemelvények.) Kiadta és bevezetéssel ellátta Balassa József	53
Keleti Gusztáv, Idősb Markó Károly. Négy képpel	53
Kemechey Jenő, Bodrogközi történetek	20
Kenedi Géza, Három elbeszélés	70
Kipling Rudyard, A Dsungel könyve. Ford. Mikes Lajos. Képekkel	20
Kielland Sándor, Elbeszélések. Norvégból ford. Ritoók Emma	21
Kisfaludy Károly válogatott költeményei. Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta Bánóczi József	3
Kisfaludy Sándor válogatott regéi. Csobáncz. — Tátika — Dobozi Mihály és hitvese. Kiadta és bevezetéssel ellátta Szigetvári Iván	3
Kóbor Tamás, Elbeszélések	21

MIKSZÁTH KÁLMÁN

AZ UJ ZRINYIÁSZ

TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI SZATIRIKUS RAJZ

BUDAPEST

LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)

CS. ÉS KIR. UDV. KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA.

327.600

2005

ELSŐ RÉSZ.

I.

A praeludium.

Majd minden író után marad olyan munka, melyről az a vélemény, hogy ha egészen kidolgozza, szépet adhatott volna. De ezt az illető író már nem hallja.

Én ezzel ellentétben még életemben látni akarom az én vázlatban hátrahagyott munkámat és hallani akarom, amint mondják:

— Kár, hogy nem dolgozta ki jobban. Pedig én úgy fogom kidolgozni, amennyire erőmtől telik, de a théma a különös, a théma ölel fel annyi anyagot, hogy okvetlenül vázlatnak kell maradnia — vagyis azt a látszatot viseli.

Hogy mikép jut modern politikai rajzba Zrinyi, épen ez az, ami egy kis magyarázatra szorul. Én a középkori szokásokat akarom szembeállítani a mai modern felfogás-

sal, mert az olvasónak így szembetünőbb, hogy a világ mennyit változott, bár alapjában a karakterek, bizonyos viszonyok közt, mindig ugyanazok voltak. Petur bán ma is megvan, száz alakban, a Dózsa Györgyök is itt lappanganak. Leirtam egyszer Olay Lajost, hogy ő az, aki föl-kisérté Zách Feliciánt a királyi palotáig, aztán megbiztatta az udvaron:

— Csak eredj fel, Felix és üss közéjük. Ne félj semmit! Én nekem azonban egy kis dolgom van itt az Omodék komornájával, hát átszaladok.

Bercsényi Miklós bizonyosan megvan, de most esetleg Justh Gyulának hívják, és él Zrinyi Miklós is, de meg lehet, udvari koncipista és nem Szigetvár kapitánya. A karakterek maradnak, de más viszonyok közé keveredve, máskép festenek. Mi lenne például ma II. Rákóczy Ferenc? Föltéve, hogy megvolna rettentő földbirtoka, mely az ország egy harmad-részét képezte. Ma nem csinálhatna forradalmat, de másként mutatná a virtust. Egyszerűen nem lehetne parlamentárizmus miatta, mert ő maga küldene több mint száz képviselőt a gazdatisztjeiből és fiskálisaiból, aztán amikor kedve támadna, oda üzenhetné Bánffynak:

— Én ezt vagy azt a törvényjavaslatot nem szenvedhetem. Tessék levenni a napirendről!

Ily groteszk ideák és összehasonlitások vittek rá, hogy szigetvári Zrinyi Miklóst ma szerepeltessem. Nem bírtam ellentállni az ingernek. Nem kegyelethiányból teszem Zrinyi iránt (félre ne értse az olvasó), ez csak a forma. Választhattam volna egy más történeti alakot is, de Zrinyi volt a legjobb: az ország egyik első leventéje, akinek viselt dolgait mindenki ismeri Magyarországon, még a kis gyerekek is.

Azért tehát mindenképp előttem kellett őt támasztanom. És ez a legkönnyebb. Már a szentírás is megígéri, hogy ítéletnapkor mindenki feltámad, nekem mindössze a dátumot kellett megváltoztatni.

Az Ur hivatja Gábor arkangyalt (aki ezzel a feltámasztási funkcióval már régóta meg van bízva) és rendeli neki:

— Gábor, lemégy a trombitáddal és háromszor egymásután belefújsz odalent. Ma lesz az ítéletnap.

Gábor vidáman csapkodtatta meg a szárnyait.

— Megyek, uram.

— Jól figyelj. Az első trombitaszóra

feltámadnak azok, akik a hazáért meghaltak. Ők az én kedvenceim.

— Igen, uram.

— A második trombitaszóra feltámadnak az öngyilkosok, mert ezekben jó szívd volt, Gábor. Sok érzékeny, nemes szív volt közöttük.

— Értem, uram.

— Most aztán vigyázz, Gábor. Ha még a föld nem népesül be nagyon, akkor harmadszor is belefujsz harsonádba, mely fölhasítja a sirokat. De ha a föld már tele volna, hadd el a harmadik trombitaszót.

Gábor arkangyal leszállott a parancsal és hozzáfogott a munkájához. Trombitáját szép piros szájához emelte és fujjantott egyet.

Egy láthatatlan kéz megfogta és egy hang mennydörgé:

— Állj meg, hiba történt! Néhány ezer évvel eltévesztettük a számítást. Hagyj abba mindent, a világ még tovább marad.

Gábor leejtette a trombitát ijedten, de már késő volt, a kürtbe lehelt első félhangra feltámadtak Zrinyi Miklós és társai és mintha az egész természetes lenne, vigan megindultak Dombóvár felé, Budának.

II.

Az első hírek és a Vatikán.

Csinos kis csapat voltak, mind szemenedett vitézek, megrázkódtak, mint a mesében szokás. „De jóízűet aludtunk“, aztán körülnéztek, hol vannak a törökök, de azokból biz egy se volt ott. Juranics Miklós a király zászlóját kereste, amit tegnap (háromszázharminc év előtt) adott át neki Zrinyi, hogy ki ne adja élve a kezéből. A zászló nem volt sehol. A katonák szemeket dörzsölték.

— Uramfia, hol vagyunk?

A régi roncsolt vár se volt ott, amelyből az imént kirohantak, minden ismeretlennek látszott előttük, csak az Almás vize folydogált és locsogott csöndesen, mint azelőtt. Éj volt ugyan (mert az éjfél csöndjét választá Gábor arkangyal eltévesztett műveletéhez), de a hold kísérteties fényével megvilágítá a tárgyakat. Nem álltak már ott se a Solimán sátrai, a várat is kieserélte valami bűbajos tündér egy másik várral. Megfoghatatlan volt az egész.

Zrinyi Miklós maga ott állott szótlánul, könnyü bibor dolmányában, fekete kere-

csentollas kalpaggal, aranyos markolatu kardjával, úgy, amint kirohant s nehéz köd borult az agyvelejére. Mi történhetett? Álmodta-e az egész harcot, avagy most álmodik bohóságokat a sirban? Száz aranyat tett a zsebébe és a vár kulcsait. Megtapogatta magát. Hire, hamva sincsen se a kulcsoknak, se az aranyoknak. Kilopták a zsvány kontyosok. Vagy hogy talán nem is tett be semmit? Talán nem is Zrinyi Miklós ő? De hát akkor ki?

— Hej, Alapi! Hol vagy, Alapi!

Egy vézna púpos emberke, csupa bőr, csupa csont, lépett elő, páncélingben, sisakkal.

— Mit parancsol, Miklós bátyám?

— Mi történt velünk, te Gáspár?

— Istennek különös csodatétele.

— Hogy érted azt?

— Én azt hiszem föltámadtunk, uram és a Jozafát völgyében vagyunk most.

— Ostobaság! vágott közbe gróf Zrinyi. Hiszen itt van az „Almás“, ott alant barnállik az Ujváros, amott kéklenek a hegyek. Ha nappal volna, legott látnád, hogy Szigeten vagyunk. De mégis, mégis . . . (tűnődve, zavartan nézegetett előre-hátra.)

— De hiszen, uram, sokan vannak, akik

látták, mikor sebekben összeestél a hidon és mikor a gonosz Szokoli Mohamed lenyisszantotta a fejedet.

— Az én fejemet — szólt különös mosolygással és valami kusza emlékek torlódtak eléje. Igen, igen . . . emlékszem Szokolira . . . beszéltem vele . . . vagy láttam őt.

E percben odalépett közéjük Szecsődy Máté és leoldotta rettentő széles kardját, átnyujtván azt Zrinyinek.

— Uram, én nem tudom mi lett velem. De annyit tudok, hogy megőrültem, mert itt látom Deák Balázs komám uramat, valamint Botos Pétert, pedig ezelőtt két héttel temették el. Most paroláztak velem. Vegye vissza tőlem nagyságod a vezérséget a gyalogság fölött, mert az én eszem nem tiszta.

Szigetvár kapitánya elhárító mozdulatot tett kezével:

— Csak tartsa meg kegyelmed azt a kardot. Vagyunk itt elegen babona alatt. Hanem Deák Balázs uramat magam is szeretném látni elevennek, mivelhogy én mondtam fölötte el a miatyánkot — amikor a sirba tettük.

Sarkonfordult Szecsődy Máté, mint a karika és daliás, könnyed léptekkel el-

sietett. Mindnyájan összenéztek; Szecsődynek tegnap még össze volt a lába zuzva, egyik kezében mankóval járt, a másikban karddal, most úgy lépeget, mint egy zerge. Biztos, hogy valami török boszorkány varázsolta át Zrinyi hadait, összecserélve testeket és lelkeket, eleveneket és holtakat.

Istvánffy Pál tudott is mindjárt egy esetet mondani, hogy a pajkos dzsinek valahol Bagdad városában miképen cseréltek el egy lakodalmas népet egy temetésen levő gyülekezettel.

Istvánffy Pál nagy mesemondó. Hej, tavaly még de édesdeden hallgatta a Zrinyi legkisebbik fia, — a Rosenberg lánytól való — de most ott van szegényke Csehországban.

Talán Zrinyi is ő rá gondol — vagy csak a különös helyzeten álmélkodik, amint előtte gomolyognak alvezérei, hadnagyai, katonái, fűrgén, vidáman, egészségesen. Keresi elméjében az elveszett fonalat. Mért vagyunk mi itt? — Hogy jutottunk ide és mi célból? Hiszen a hidon voltunk . . . a vár égett. Az ágyu bömbölt . . . roppant füstgomoly volt . . . a törökök felénk rohantak handzsárral, lándzsákkal — és hát hová lettek egyszerre? Se vér, se halott. A vár se ég. Füstszag nem érzik

sehol. Az éji szél orgonaillatot hoz. Minden nyugodt és csendes, csak a kutyák ugatnak lent a városban és a kakasok kukorékolnak.

Szecsődy csakhamar előkerítette az ősz Deák Balázst, abban a fekete habitusában, amelyben eltemették, aztán a többieket is, akik az Ó-város ostrománál künn szorultak, midőn Zrinyi hirtelen bezáratta a kapukat s ott őket a törökök felkoncolták. Ehol ni, nemzetes és vitézlő Mátyás György vajda uramat (az alhadnagyokat hitták így) négy darabban találták meg az ellenség elvonulása után. A fejét a Nádasdy bástyánál, az egyik kezét a rőzséken, az ötödik és hatodik darabja, a két lába soha meg se került, azt a szép kordován csizmája miatt hihetőleg magával vitte valami istentelen spahi, aki restelt sokáig piszmogni a csizmalehuzással. No, és most tessék megnézni Mátyás György uram ő kegyelmét, olyan egy darab legény megintelen, hogy a piktor se pingálhat különbet.

Ott volt még a pocakos Basa Péter, a rövidlátó Bosnyák Márton, sőt — minden jó lélek diéséri az Urat, — amint keresgelné az Ó-város védelmében elhaltakat s gyűjtené őket maga köré, hát egyszerre csak találkoznak Dandó Ferenczel és a

pajkos Radován diákkal. Legott keresztet vetének magukra ijedtükben:

— Szent Isten, kísértetek! — dadogta vacogó fogakkal Mátyás György, mivel-hogy Dandó és Radován már jóval előbb temettetének el szemük láttára még a néhai ó-városi plébános által, elesvén az újvárosban egy portyázás alkalmával.

— Hát kegyelmetek nem azok? — kérde Szecsődy Máté fázékonyan, mereven tekintve Mátyás Györgyre és Basa Péterre.

Azok egymásra bámultak, a becsületes, őszinte szemeikkel, mintha mondanák: „Megvan ez a Szecsődy bolondulva.“

— Ha kísértetek volnánk, nem lennénk olyan éhesek és szomjasak — tréfálózik Basa Péter — mint a toportyánférgék.

A Radován diák nyakában egy kulacs lógott, nagyudvariasan odanyujtotta Basának:

— Igyék, bátyámuram.

Megrázkódott Basa Péter. Brrr! Dehogy fogadná el egy halottól.

— Ne incselkedj velem, jó lélek, hanem térj vissza a te uradhoz, teremtődhez. Hallod-e a kakaskukorékolást az Újvárosban?

Radován diák fölnevetett:

— Szeretném kitekerni annak a kakas-

nak a nyakát és odaadni valami szép menyecskének, hogy süsse meg — mondá Radován diák és megsodorta hetyke kis bajuszát.

Egy nagy, átláthatlan chaosz volt ez. Mindjobban, jobban gomolyodott. Hangos felkiáltások hallatszottak a sürgő-forgó táborban: „Boszorkányság! Ördögösség!“ Vinnyói János, a várkáplán, ki maga is elesett az utolsó kirohanáskor, magasra emelé a keresztet és ájtatos, de mégis mindent tulharsogó hangon énekelte: „Halleluja! Feltámadának!“ (Már mint ők: mert mindenki azt hitte, hogy ő megvolt.) Némelyek térdre ereszkedének és elkezdtek imádkozni.

Bajony János nyakra-főre rohant, szinte fellökte Szecsődyt.

— Lassan a testtel, János! Hová szaladsz?

— Zrinyit keresem — lelkesedett Bajony — valami különöset találtam.

— No, ugyan mit?

— Egy kőoroszlán áll odaát egy oszlopon s alája olyas valami van írva: „Zrinyi Miklós, Szigetvár hősi védőjének.“

— Terringtét! — vélte Patacsics Péter. — Talán az öreg Szokoli Mohamed emberelte meg magát.

Szecsődy Máté ellenben csak egyre csóválta nagy fejét és vakargatta egyik kezével a tarkóját:

— Gubó legyek, ha egy szót értek mindezekből. Ha azt mondják kegyelmeitek, hogy nem kísértetek, hát beszéljék el a mi utolsó kirohanásunkat.

Basa Péter, Deák Balázs és Dandó Ferenc nagy szemeket meresztettek Szecsődyre:

— Miféle kirohanásról beszél kegyelmed?

— Hát a szeptember 8-ikről, amikor az urunk fölvevé gyémántosforgóju kalpagját, szép aranyos köntösét és száz magyar aranyat tett a zsebébe. Aztán kirohant a tarack füstjében villámló karddal, mint egy Cherub . . .

— Fogjál magadnak más bolondot a meséidhez, komám, — duzzogott Deák Balázs — mikor lesz még szeptember nyolcadika. Nem érzed az orgonaillatot, hékás?

— A siri szagot érzem rajtatok — felelé Szecsődy ünnepélyesen. — Most már világos, hogy vagy a halál után vagyunk mindnyájan és álmodunk egymásról a föld alatt, vagy hogy föltámadtunk és élünk. De akárhogy van is, gyerünk a kapitány elé. Kivált téged kíván sürgősen látni, Deák Balázs komám, minthogy ő maga

imádkozott feletted egy miatyánkot, mikor temettek.

— Ha már ennyibe van a dolog, hogy csupa egyszőrűek vagyunk — szólt közbe élénken Basa Péter — add ide mégis azt a kulacsot, Radován diák.

A szájához emelte szokásos tréfás tószójával, „az isten éltesse feleségem urát“, de a kulacsban nem volt semmi. — Hiszen üres, süsd meg!

Radován diák kotyogtatta volna, de nem adott hangot, káromkodott is szörnyen:

— Ejnye no! ugysegéljen megitták előlem a lelkek a másvilágon!

— Gyerünk, gyerünk a kapitányhoz!

De nem kellett menni. Zrinyi bán épen ott termett kapóra s meglátván régebben elesett hű harcosait, akiket egyenként megsiratott volt, ekképen szólott lendületes, nemes hévvel:

— Dicső katonáim! Vitézlő magyarok! Akár varázslat, ami velünk történt, akár valamely csudálatos isteni akarát, én nem okoskodom fölötte. Egy bizonyos, hogy mi itt vagyunk és a kardjaink az oldalunkon és hogy a török nincs itt. Hát keressük meg legelőbb a törököt, a többi magától következik. Utánam, fiuk!

Dörgő „Vivát“ hangzott és megindultak

a vezér után harci menetben Botyka felé. Felette csodálkoznak, hogy az Almáson egy eddig soha nem látott ismeretlen hid volt. Pater Joannes Vinnyói égnek emelé a szemeit, mondván: „Isten támasztá számunkra ezt a hidat“, s annyi csoda között valóban ez fel se tűnt. Még az se látszott különösnek, hogy a rekettyés, mocsaras vidék száraz volt és porzott.

— Az a kutya Szokoli Mohamed csónakon vadászott itt kacsákra a mult héten — morogta Juranics.

— Magam is láttam a vártoronyból — bizonyítá Csáky György.

De voltak még nagyobb meglepetések is. Radován diák egy helyen két fényes vasdorongot látott meg a földön, lehajolt, föl akarta emelni, de nagyon hosszú volt és rettenetesen odatapadt.

— Mi a mennykő ez? Gyere csak te óriás!

Ez a vasgyuró Patacsics Péternek szólt, aki olyan virtuscselekedetekben jeleskedett, hogy a Szelim aga kezéből kifacsarta a buzogányt és a térdén kettétörte vala, aztán a törökökre dobván a darabjait, mint egy-egy gerelyt, két janicsárt ütött agyon.

Nekirugaszkodott marhaerejével a vasdorongnak, de biz az neki se mozdult.

Restelte szörnyüképen és elkezdett mellette szaladni, hogymekkora darab, hát amint ment, ment és a többiek, amint kísérték, sehol se akart vége lenni, mentek már vagy fél óráig és még mindig tartott a vasdorong.

— No atyafiak! — kiáltá Patacsics, — mi légyen ez, nem tudom, de hogy nem istentől van és nem élő embereknek, arra mérget veszek.

Szecsődy Máté a homlokára ütött és Zrinyi mellé lépett.

— Uram! Mi mégis a másvilágon vagyunk: lelkek vagyunk uram!

— Mindegy — felelte zordonan Zrinyi — ha lelkek vagyunk is és a másvilágot járjuk, hát az se baj: itt vannak a török lelkek is, vagy ha nincsenek, áttörünk a Mohamed paradicsomába és velük folytatjuk tovább a harcot. Sohse törődjék az efféle részletekkel, Szecsődy Máté uram.

Nem is törődött most Szecsődy . . . Mert új csoda bontakozott ki az éjben, mely őt is megdöbbenté. Egy rettenetes szörnyeteg közelgett a távolból, óriás sebességgel, prűszkölve és dűbörögve, mintha a hétfejű sárkány jönne, és látni lehetett, amint elől egyik csillogó csápját mozgatja.

Alaktalan barna tömeg volt, nem hason-

litott semmi élő állathoz a világon. Két nagy vörös tűzszeme messzire világított, füstöt és szikrákat köpdösött — és egyenesen feléjük tartott.

— Rántsátok ki a kardokat! — vezényelt Zrinyi rettenthetetlenül.

Kétszáz penge ugrott ki hüvelyéből, süvitve, mintha röpülő sas-sereg suhogna a levegőben.

— Jézus! kiálták Zrinyi vitézei.

De csodák-csodája, nem volt az reájuk rohanó óriás, se rettenetes fenevad és egy ujjal se bántotta őket: egy száguldó város vagy falu volt, mely, füst előtte, füst utána, elrohant mellettük.

Volt mit beszélniök, mikor felocsudtak, mert csak egy szempillantásig tartott az egész, mindenki nem láthatott mindent.

Radován diák mennyre-földre esküdött, hogy az eleje mégis élő lény volt, valami irdatlan szörnyeteg, aki eléje volt fogva a házikóknak, melyek vaskerekeken gurultak. Hiszen szeme is volt, hiszen prüszkölt is. Hogy ne lett volna élő lény!

Csáky György ellenben az embereket figyelte meg a házikók kivilágított ablakain át.

— Huh, de szép asszonyok voltak! vágott közbe Bajony János, aki egyébiránt

egész világéletében a kötények körül somfordált.

— Az asszonyok épen csak olyanok voltak, mint a mi asszonyaink — magyarázta Csáky — hanem a férfiaknak két orruk volt, az egyik rendes helyén, a másik a szájnál nyult ki s égett és füstölgött.

— Ne beszélj bolondokat, Gyuri — szólt Alapi.

— Becsületemre mondom.

Száz és száz megfigyelés pattant ki most; egyik ezt, a másik azt vette észre s hüledezve hallgatták a tömérdek megfoghatatlant. Cselejthey István ökröket látott az egyik rácsos házikóban, a másikban pedig lovakat. Hátha ezek a lovak húzták valahogy a szaladó várost. Eh, ostobaság! Tudnak is a lovak olyan sebesen futni! Hm. De hátha táltosok voltak . . .

Igy mentek-mendegéltek, beszélgetve, tündödvé, találgatva a Zrinyi föltámadt daliái Botyka felé. Az ég kelet felől pirkadni kezdett. A kelni készülő napnak biboros leple előrecsuszott s az éj barna folyadékja közé mintha milliárd csövön át tejet szürne egy láthatatlan kéz . . .

— Virrad! — mondá Szecsődy Máté. Ez mégis a régi világ! Menjünk, vitéz

barátim, mintha falut látnék ott a fák mögött.

* * *

A napra, mely mint a vén színész, most még a maga jelenetét várta a kullisszák mögött, nagy szenzáció várakozott a világgolyó ezen a felén. Siess, vén Phöbus! Fogd be a lovoidat, hamar kantározz, furcsa dolgokat látsz még ma.

A délután s az est folyamán különös sürgönyök érkeztek Budapestre a szerkesztőségekhez, de csak egyetlenegy lap, a „Nemzet“ közölte, az is ilyen cím alatt: „*A megörült vidéki levelezők.* Dombóvárról valaki különböző álnevek alatt ma az összes fővárosi lapokhoz azt telegrafálja, hogy Zrinyi Miklós és társai az elmúlt éjjel föltámadtak Szigetvárt és Dombóvárra érkeztek, hol is jelenleg az indóházban tartózkodnak és mulatnak mintegy kétszázan, régi bársony- és biborruháikban és fegyverzetükben, némelyek páncélingben és sisakosan. A városban általános a csodálkozás és érdeklődés. A közönség tolong az indóház körül. Ezt a hóbortos dolgot, mely csak annyit jelenthet, hogy valakinek az esze tisztul, meg se említettük volna, ha egyidejűleg Szi-

getvárról a következő sürgöny nem érkezik: „Itt ma reggel a régi temető némely sírjait nyitva találták, megvizsgálván a nyitott sírokat, azokban koporsószilánkok igen, de ami rejtélyes és feltűnő, semminemű csontok létezése nem volt konstatálható.“ Világos ebből, hogy a dombovári és szigetvári sürgöny között okozati összefüggés van s közel fekszik az a feltevés, hogy valami papi babona van készülöben. A „Magyar Állam“ talán tudja.“

E kis, jelentéktelen betűkkel nyomtatott közlemény általában nem volt szenzációra számítva — pedig mégis nagy szenzációt okozott. Mert a Fiume felől érkező vonatok utasai már az éji órákban elterjesztették a különös hirt a fővárosban, mely, mint a futó tűz terjedett. Reggelre tele volt vele a város: „Igaz-e, hogy Zrinyi és a hadai feltámadtak?“

Nevettek rajta, de tovább adták. Szava-hihető emberek látták Zrinyit a dombovári indóházban; szakasztott olyan, aminőnek az arcképéről ismerik; kerek nyomott arc, alacsony homlok, nyitott körszakáll. És az alvezérei is mind ott voltak: Alapi, Juranics, Szecsődy, Csáky; megannyi középkori dalia. Hiszen persze nem lehet igaz — de sok sajtószöveg van

benne. Deákul és magyarul beszélnek egymás közt, de milyen magyar nyelv az — olyanforma, mint a Caroli Gáspár bibliája, vagy még ódonabb valamivel.

Ezer és ezer apróságot tudtak mondani az utasok felőlük. Eh, bolondság, felelgettek vállvonogatva az okos emberek. Bizonyosan valami színésztrupp szökött meg valahonnan mentékben, jelmezekben és most bolonditják a világot.

— Színésztrupp? De hát hol van kétszáz férfi tagból álló színésztrupp a vidéken?

— Nos, mik tehát, ha nem színészek?

— A jó isten tudja. De az eset különös és igen-igen érdekes.

Némi kíváncsiságot okozott a dolog. Előbb csak kíváncsiságot: hogy ugyan mi lesz ebből, mire növi ki magát? A kíváncsiságból aztán izgatottság keletkezett, amint ez szokás és az izgatottság nőtt, mint a lavina.

A „Pester Lloyd“ esti lapjában már terjedelmes communiqué jelent meg az esetről: „A dombovári rejtélyes urak“ címe alatt. Egyszemtanu, aki délelőtt érkezett Budapestre s színről-szinre látta az indóházban Zrinyiéket, a következőket írja:

„A magát Zrinyi és társainak valló, mintegy kétszáz főnyi társaságról a legkalandosabb hírek keringenek. Tény az, hogy az elmúlt estén csakugyan mintegy kétszáz, magyar diszruhába öltözött, kizárólag férfiakból álló társaság vonult be a dombovári indóházba, hol akkor csak igen kevés vendég volt jelen. Feltűnő volt, hogy vonat akkor nem érkezett, sem kocsis, tehát gyalog kellett jönniök; csizmáik (némelyeken sárga csizma volt) porosak voltak. A vendéglős előadása szerint kijelentették, hogy éhesek és szomjasak, bort és ételnemüt kértek. A vendéglős és pincérei készséggel szolgáltak a fényes külsejű uraknak, kik teljes fegyverzettel ültek az asztaloknál. E sorok írója éjjel ment keresztül Dombováron és tanuja volt a jelenetnek, midőn éji szállást kértek a vendéglőstől.

Ez kijelentette, hogy nincsenek alkalmas helyiségei, hanem bent Dombováron elfogják látni az urakat.

Erre a Zrinyinek viselkedő egyén (aki valóban Zrinyinek van maszkirozva) megveregette a vendéglős vállát és így szólt:

— Köszönöm a vendégszeretetet, atyámfia, melyet tanusítottál irántunk. Lesz rád gondom a jövődőben.

A vendéglős nagy szemeket meresztett és pénzt kért:

— Mit gondol az ur? Hát bolondnak néz engem? Ennyi urnak hogy adjak én ingyen enni-inni?

— Hát mit tegyek? — kérde a Zrinyi-féle ember szelid mosolylyal.

— Egyenlitse ki a számláját, fizessen, punctum.

A diszruhás alak erre egyik robusztus társához fordult nagy fejcsóválva:

— Hallottál már ilyet, Patacsics, hogy pénzt kérnek a vendégtől? No, semmi az. Aztán megint a vendéglőshöz szólt, valami fönségesen urias nyugalommal: „Pénzem nincs, barátom; a száz aranyat, amit a zsebembe tettem, kivették a törökök; de ha lesz, hát küldök neked. Isten megáldjon!”

A vendéglős és a pincérei elkezdtek most lármázni, hogy így-ugy, ez nem járja — ők addig nem engedik őket távozni a helyiségből, míg nem fizetnek, vagy különben rendőröket hívnak; mire egy gránát-szinmentés, tüzes, fiatal lovag, akit Csáky-nak neveztek a többiek, kirántotta a kardját és azt kérdezte a fekete kalpagostól (Zrinyitől):

— Ne kaszaboljuk le a nyomorultakat?

— Ne bántsátok — szólt a fekete kalpagos, mosolyogva a vendéglős rémületén — vért könnyelműen nem szabad ontani. Hanem majd pénzt kell szerezni, ez az első.

— De hát még azt sem tudom, — dadogta a vendéglős fogvacogva — kik az urak?

A granátszinmentés megmondta neki:

— Tudd meg, te barom, hogy gróf Zrinyi Miklóssal beszéltél, urával minden földeknek és erdőknek le egészen Csáktornyáig.

A rejtélyes mágnások, kik közül a vonatról szállt vendégekből, noha sokan szálltunk, senki sem ismert egyet sem, — ami felette gyanus körülmény — ezen jelenet után, nagy kard- és sarkantyupengések közt kivonultak az étteremből, ott hagyva a kétségbeesett vasuti koresmárost, kinek mindenét fölették.

Ennyit közölt lapunkkal, végzi közleményeit a Lloyd, a hiteles szemtanu, ki, sajnos, a harmadik csengettyűszó miatt nem szerezhette már több részletet a furcsa urakról.

Mi, akik tudjuk a valót, elképzelhetjük, mennyi tapasztalaton és kiábránduláson mehettek keresztül Zrinyiék, csak egy

nap alatt is. Hogyan kérdezgették, ha emberekkel találkoztak az uton: „Nem láttak-e török csapatot valamerre?” Végre talán azt felelte nekik valami okos ember: „Bizony, az utolsó is kitakarodott innen, uraim. Nincsen már itt közelebb más török, csak a pécsi trafikosbolton.”

— De hát micsoda ország ez akkor?

— Magyarország.

— És mikor mentek volna ki a törökök?

— Lehet annak vagy háromszáz esztendeje.

Erre alkalmasint megkérdezték:

— Hányadik évet irjuk most a Krisztus születése után?

— Benne leszünk ma-holnap az ezerkilencszázban.

Hogy csodálkozhattak a marcona, kevély vitézek: „Hát azóta mindig aludtunk? Mennyi gondolat cikázhatott elménkben, mennyi összetorlódó érzés szánhatta keresztül-kasul a sziveiket! Minden szó, kérdés és válasz új és meglepő fordulatokat lökött fel. „Háromszáz esztendeig voltunk a sirban, azóta elhaltak a feleségeink, gyerekeink, unokáink, talán még a nemzetségünk is kiveszett. Ugyan, mit akarhat velünk az Isten?”

Aztán megint kérdeztek, tarkán, összevissza, ami kinek eszébe jutott:

— És milyen császár uralkodik most?

— Ferenc József király.

— Milyen nemzetségből?

— A Habsburg-Lotharingiból.

— És ki mostan a palatinus?

— Nincsen mostan palatinus.

De ki győzné fantáziával? S mekkora szárnyakat kellene arra ragasztani (nagyobbakat azoknál, amik a Zrinyi cimerpajzsán vannak), hogy keresztül röpülje azt az ürt, amit három század hasított közöttük. Minő apró szálakból, kavicsokból kellett nekik megépíteniök a hidat ezen ür felett. Sok dologra, ami könnyünek látszik, ki tudja, milyen nehezen jöttek rá.

Annyi bizonyosra vehető a „Pester Lloyd“ közléséből, hogy a dombovári indóházban még nem tudtak a háromszázharminckét esztendő felől, mely álnokul lapul meg a „tegnap“ és a „ma“ között, mert különben nem mondta volna Csáky György, hogy Zrinyi minden földeknek és erdőknek ura le egész Csáktornyáig. És ha voltak is némi bizonytalanságban (mert kétségkívül abban kellett lenniök), ha már kezdett is kapaszkodni elméjük némely dolgok miatt az igazság felé, szinte ki-

számíthatatlan, hogy hány apróság jött közbe, ami visszataszíthatta azt. A vasuti szolgák sapkáin a két szárny egyenesen a Zrinyi-cimerből való. A vasuti tisztek karszalagjain a két betű: a D. V. (Drávai Vasut) nem-e jelenthette előttük a szemüknek megszokott „Deus Videbit“-et, a felséges Miksa császár és király jelmondatát.

Ami azontuli élményeiket illeti, erről már mindent apróra tud a história. A „Pester Lloyd“ közleménye után, az előkelőbb lapok saját külön tudósítói legott utra keltek Dombóvárra, részint Szigetvárra és mindent megírtak, ami azontul Zrinyiékkal történt — sőt még azt is, ami nem történt.

Még pedig — s ebben egyöntetű volt a riporterek nézete — alig fér kétség ahhoz, hogy a vitézek csakugyan zerinvári gróf Zrinyi Miklós és társai. *A szigetvári sirok nyitva találtattak* s azonfelül is gróf Zrinyi személyazonosságát tagadni szinte lehetetlen. A dolog természetfölötti ugyan, de a keresztényeknek meg van ígérve és ha tetszett tizenkilenc századig ezt úgy hirdetni, mint szent és bizonyos dolgot, most, midőn bekövetkezik belőle egy kis részlet, frivolság azt mondani, hogy *lehetetlen*.

Vagy méltóztassék elismerni, hogy ezerkilencszáz esztendeig hazudtak a papok és a szent könyvek s e hazugságokat mindnyájan korpoltálták, vagy el kell hinni a Zrinyiék föltámadását.

A Zrinyi-ügyből nagy kérdés támadt. Egész hasábok jöttek a lapokban, a viselkedésükről; interview-k, karcolatok, humoros cikkek, melyek minden lépésükről számot adtak. Sőt a belügyminiszterhez is sürgöny érkezett a hatóságtól, hogy a magát Zrinyi hadainak nevező érdekszövetkezet (sic!) pénzre akarván szert tenni, megtámadta egy porosz eredetű birtokosnak Dombóvárhoz közel fekvő kastélyát s azt fényes nappal ostrom alá fogva, a tulajdonostól négyszáz arany hadisarcot követelt. A megijedt birtokos ki is fizette az összeget, mielőtt a csendőrök megérkeztek volna, akik különben sem mertek a tulnyomó tömeggel szembeszállni. A hatóság erélyes intézkedéseket és katonai erőt kér a rejtélyes portyázó banda megfékezésére.

A belügyminiszter, mint rendesen, vádászaton volt s nem intézkedett. És szerencsére — mert az ügy a Zrinyiek javára kezdett dőlni a közvéleményben. (Jó az aktákat pihentetni.)

A hirlapi tudósítások amabilisan fogták fel az ostromot. Hiszen ez is csak Zrinyi mellett bizonyít. Nincs pénze, tehát szerezen nyíltan, fényes nappal, a maga módja szerint, középkori methódusban, ahogy a megboldogult Bacsó Tamás tette, vagy Balassa Menyhért.

Még a hitetlen Tamások is azt mondták most, kivált mikor kisült, hogy a megsarcolt porosz eredetű birtokos zsidó.

— De bizony, mégis a Zrinyi lesz.

A papoknak pediglen kapóra jött ez a téma. Nagy dolog az. Itt az alkalom bebizonyítani, hogy mégis van feltámadás.

Mert ha a tömeggel egészen el tudják hitetni, hogy van másvilág, akkor az nekik hagyja ezt az egyiket. És ő nekik ez is elég.

A papok nagy tőkét csináltak az esetből sméltán. Gyámoltalanság lett volna ki nem használni . . . S azonfelül ráérdemelt egy kis leckére az álnok és kétszinű emberiség, *mely nem hisz a maga által hirdetett igazságokban sem, ha ezek valóságosan előlépnek.* Hát nem cudarság az!

Nem épen Zrinyiék miatt, de más dolgokért. Hirdetik az egyenlőséget, szabadelvűséget s ha mutatkozik a két szép tündérből valamelyik, sehogyse akarnak ráismerni. Egyugyanazon fiókban tartják a

hazugságaikat, ahol az igazságaik vannak. Bizony, jó lesz egy kis zuhany a nyakukba a szószékről.

Nagy körmeneteket és Te deumokat tartottak a templomokban. Néhány püspök pásztorleveleket adott ki az eset alkalmából, melyek megjelentek a lapok hasábjain is, e minden földi hiúságok gyűjtőmedencéjében. Egy szóval: a Zrinyi-ügy óriási forrongást idézett elő a kedélyekben. Az egész társadalmat felkavarta s átment a külföldre is. Az angol és francia nagy lapok levelezői utban voltak. A „Times“ hasábos táviratokban röpitette szét a XIX-ik század csodáját a földkerekség minden pontjára. Az emberek nem beszéltek egyébről, csak e feltámadásról pro és contra. De a kételkedők serege óráról órára tért vesztett. Amint új események, új színek, új megfigyelések és áramlatok hire egyre valószínűbbé tette az esetet. Minden hirt falánkul fogadtak, és az lázasan lüktetett keresztül Európán. Minden érzés ott vibrált e sajátságos gomolyagban. A vallásosság, a kíváncsiság, a haszonlesés, a gőg.

A Nemzeti Kaszinó határozottan Zrinyiék mellett foglalt állást. Mégis csak természetesebb, ha a sirokból lépnek ki új főuri alakok, mintsem a Wertheim-szekrényekből.

A kaszinóban sok trics-tracs folyt erről; mint rendesen, bon-mot-k termettek. Egyéb ebben a sovány talajban ugy sem terem.

— Sapristi! — mondá a kis Nopcsa, aki mindig az udvar részére gondolkozik. — A király jól járt, hm, mert nem kell a tizedik szobrot megcsináltatnia, hm ...

És Nopcsa vigan dörzsölte a kezeit.

De a furfangosság is fonta színes guzsalyáról a maga finom cérnáit.

— Csalás és szemfényvesztés! — hirdették a képviselőházi folyosón az ellenzéki korifeusok. — Az egész komédiát Bánffy és Darányi scenirozta a szocialismus ellen.

S tényleg gondolkozóba estek a földosztó szociálisták. Mert hát ez félig se tréfa. Ha csakugyan kezdenek feltámadni az ősapák, ugy benépesül a föld, hogy egy négyszögöl se jut egyikükre. Mégis csak jobb lesz az eddigi tulajdonhoz ragaszkodni.

S mig forrt a kérdés, tarkán bugyborékkoltak fel a különböző nézetek. Herman Ottó cikket irt és hülyéknek nevezte a hívőket. Az Akadémiában Czobor Béla értekezést tartott a Zrinyi-korabeli ékszerkről és viseletekről. Az Akadémia makacs kálvinistái általában tagadták a do-

log lehetőségét. Azonban Szász Károly sürgős indítványt tett a gróf Széchenyi István összes levelezéseinek kiadására, amit el is fogadtak. Jele, hogy a dolog mégis szeget ütött a fejükbe; s azon eshetőségre számítva, ha a részleges feltámadás mégis igaz és amennyiben esetleg folytatása lehetne és a többi közt Széchenyi István is feltámadna, jó lesz elkerülni a szemrehányást, hogy az Akadémia nem akarta a leveleit kiadni.

Ellenben a történelmi társulat beható tanácskozás alá vette a dombovári rejtélyt s hosszas tanácskozás után egy négytagu bizottságot küldött ki a helyszinre Zrinyi és társainak agnoszkálására. „Ez kötelességünk, uraim — mondá az elnök — adjunk ez általános chaoszban irányt az emberiségnek.“

A bizottságba Thaly Kálmánt, Czobor Bélát, dr. Török Aurélt és dr. Korányi Frigyeszt jelölte az elnök.

— Minek oda Korányi? — vetteték fel zajosan — orvos-doktor csak a halálozáshoz szükséges; a feltámadásnál fölösleges.

— Nem kell Korányi! — kiáltá Thaly, nagy, őszbeborult üstökét megrázva.

— Korányi nem történész!

— Korányi nem régész!

— Mind igaz, uraim — vitatkozék az elnök — de tudniok kellene, hogy dr. Korányi csinálta eddig a legnagyobb leistungot a XIX-ik században.

— Mit? Hol? — tört ki élénken a kíváncsiság.

— A Fraknói „Mátyás királyról“ irt munkájában megállapítá a diagnózist, hogy miben halt meg az igazságos király. A látlelet két sűrű oldalon oda van csatolva a szöveghez. Tessék megnézni.* Aki ilyen messzire ellát a multba, az bizonyosan ellát közelebbre is.

Ez az érvelés meggyőzte a konok történészeket s szó nélkül vállalták a nagy-jelentőségű bizottságba, (melyre mint mondák, az ország szeme néz) Korányit.

A bizottság természetesen rögtön Dombóvárra utazott, Zrinyiékkel érintkezendő, kik a dombováriakat egészen elragadták, úgy, hogy szinte a tenyerükön hordták őket; ünnepélyeket rendeztek tiszteletükre, a hölgyek virágokkal borították el Zrinyit

* Fraknói Vilmos: Mátyás király élete 391. lap. „Az egész testrészt — mondja Korányi — súlyos agymegbetegedésre mutat, melyet rögtöni kezelése miatt gyuladásnak tekinteni nem lehet. hanem agy-gutaütésnek. Az ilyen bajra való hajlandóság Mátyás királynál már a megelőző évben előforduló ájulásokban mutatkozik stb.“

(Radován deák tegnap jegyet váltott egy ottani bájos leánynyal). A legujabb sürgönyök szerint az elmúlt estén egy vándor-szintársulat diszelőadást rendezett számukra, adván Jókaitól a „Szigetvári vértanukat“. Zrinyi, unokaöccse, Alapi Gáspár társaságában, egy páholyban komolyan és figyelmesen hallgatta végig az előadást és azt jegyezte meg, hogy: „Egy szó se igaz az egészből.“

De a bizottság, melynek eljárásáról lázas türelmetlenséggel várt a közönség híreket (mert Magyarországon mindent bizottságokkal szeretnének végeztetni — ha lehetne, még a lélegzést is), vélvén, hogy tekintélyével végre jobbra vagy balra lendíti a még mindig kétes „Zrinyi ügyet“, a bizottság, mondom, még oda sem érkezett, tehát még nem is nyilatkozhatott, midőn egy távoli országból jött egy hang, — nem is maga a hang, csak e szózatnak a szele — és eldönté világot rázó sulyával a dolgot egyszer mindenkorra.

Egy távirat érkezett Rómából, melyet külön kiadásban közöltek a lapok:

„A Vatikán lapja: a „Piccolo“, mai számában közli a pápai enciklika vázlatos tartalmát, melyet a szent atya a kereszténységért küzdött gróf Zrinyi Miklós

és katonáinak Mária országában (Regnum Marianum) történt csodálatos feltámadásáról kiadott s melyben ezen részletes feltámadás, mint a mennyei gondviselés egyik előzetes ténye fejtegettetik. Az enciklika bővebben szól arról, hogy ezen feltámadás nem teszi halhatatlannokká az illetőket, hanem csak akképen lészen értelmezendő, hogy életük fonalát ott veszik fel, ahol azt a keresztény hitért szenvedett hősi halál megszakította. Így például ezen gróf Zrinyi Miklós most 58 éves és nem 380 éves és addig fog élni — valamint a társai is — ameddig különben élt volna. Rampolla bibornok a holnapi nap folyamán fogja az enciklikát kihirdetni.“

Wlassics miniszter elolvasván egy rendkívüli kiadásból a római sürgönyt, rögtön leült és a következő levelet írta Zrinyinek:

Méltóságos gróf ur!

Dicső hazafi!

Tekintettel elfoglaltságomra, csak most foghatok tollat, hazafias örömet tolmácsolandó szerencsés föltámadása felett. Szivem hangerősen dobog az örömtől s megnyugtató érzés tölt el, hogy már nemcsak

dogmává, de teljesen valósággá lőn, hogy nem hálnak meg, akik a hazának élnek, amihez most már merem hozzá tenni — és ha meghalnak, feltámadandnak.

Legyen meggyőződve méltóságos gróf ur, hogy halálában is tiszteletem kimondhatatlan tárgya volt s a miniszterségem óta megjelent tankönyvekben és olvasókönyvekben mindenütt ragyognak a méltóságod vitéz tettei, buzdításul szolgálván a tanuló ifjuságnak.

Üdvözlöm önt és kérem az isteni gondviselést, mely a sirokból vezette fel önt és igen tisztelt társait, hogy hazánk és nemzetünk javára engedje Önöket friss egészségben sok új és nagy tetteket fűzni az eddigiekhez. Kelt stb.

Wlassics.

III.

A híres szalmaláng.

A székes-főváros lázban van. Vendéget vár. Ah, az mindig nagy dolog, ha Budapest vendéget vár. És mindig egy kaptára történik. A házak lobogódiszt öltenek, bizonyos ablakokban megjelennek bizonyos pokrócok és ágytakarók. A rendőrök uj atillájukat huzzák föl. A főpolgármester nem fogad feleket, be van zárkózva, beszédet tanul. A tömeg mind sűrűbben hullámzik az indóház mentén, ahonnan a vendég jön.

A zsebmetszők a lehető legcélszerűbben elhelyezkednek a vonalon, elhelyezkednek a rendőrök is — de a legcélszerűtlenebbül. Ez a chablon a város külső képére nézve. Az illusztris vendégre is mindig ugyanaz az egy sors vár. Lakás van számára véve a „Hungáriá“-ban, melynek foyerjét délszaki növények ékesítik, szalonja asztalán ott várja egy meghívó báró Atzél Bélától a Park-Clubba, egy másik meghívó gróf Zichy Jenőtől a Szent-Ivánban tiszteletére rendezendő vadászatokra. A polgármester fejében pedig ott várja egy program,

melynek főtételei az elevator megtekintése, este előadás az Operában, utána diszban-
ket a városi Redout termeiben. Ezen élvezet-
etekhez csatlakozik ujabban a vásárcsar-
nok és az új országház megtekintése.
Gyönyörű dolgok ezek.

Fölösleges mondani, hogy a gróf Zrinyi
Miklós fogadtatásáról van szó. Őt és vité-
zeit várja a vendéglátó székes-főváros.
Hasonló lelkesedés régen volt. Az egyház
maga is részt vesz a fogadtatás pompájá-
ban s Budapest minden harangját meg-
konditják. Maga a papság is kivonul az
indóházba teljes ornátusban.

A pápai enciklika különben a társadalom
minden rétegeiben eloszlatta a kételyeket.
Egy hang se emelkedett többé a csoda
ellen. A történelmi társulat kiküldött bi-
zottsága ennél fogva szintén megállapította
távirati jelentésében személyi ugyanazo-
nosságukat. Ezt Czobor Béla is bizonyítja
— de a ruházatukat nem tartja korhűnek.

Midőn Thaly Kálmánt bemutatták Zri-
nyinek, a somogyi főispán hozzátette:

— A II. Rákóczy Ferenc történetirója.

— Ki az a II. Rákóczy Ferenc? —
kérdzte Zrinyi hanyagul.

Thaly hamarjában szinte megbotránko-

zott, mikor eszébe nyilalt, hogy persze, Zrinyi előbb élt, nyugodtan felelte tehát:

— A Zrinyi Ilona fia.

Sziget hős védője ezt a nevet is hiába keresgette emlékei közt.

— Ez a gróf ur dédunokája, a legvittezebb és legszebb magyar asszony, aki három évig védelmezte Munkács várát.

Zrinyi szemei felragyogtak.

— És elüzte a törököt? — kérdé élénk érdeklődéssel.

— Nem a török ostromolta, hanem a császáriak — felelte Thaly.

— Ne mondja! — kiáltott fel Zrinyi Miklós, látható meglepetéssel. — És azután?

— Elfoglalták a várat a császáriak — tüzelte, irritálta Thaly (mert ki tudja, mire lehet az jó). — Hja, bizony fogságra vetették a dicső asszonyt, aki nekünk felséges Urunkat, Rákóczy Ferencet szülte.

— Nos, és mi lett aztán a sorsa?

— Meghalt száműzetésben Nikodémiában 1703-ban. A törökök szerető gondoskodása édesítette meg utolsó éveit. Ott jártam a sirjánál magam is.

Zrinyi egyre fokozottabb figyelemmel csüngött a Thaly ajkain.

— Kegyelmed, ugy látszik, nagytudományu férfiu, de ez mégis meglep engem,

amiket mond. Valóban a császáriak tették volna?

No iszen, csak ez kellett Thalynek, hogy rögtön nekifogjon a tragédiák hosszú sorának. Patacsics, Alapi, Csáky, Szecsődy körülvették és úgy hallgatták, mintha mézzel lenne a szája megkenve: hogyan végeztette ki a római császár később Zrinyi Pétert Bécsujhelyen, hogyan kinözték börtönben s vitték az örületbe még később Zrinyi Jánost.

Szecsődy uram megrántotta a Deák Balázs smaragdzöld mentéjét, felhuzván a szemöldjeit a homloka legtetejére.

— Ez többet tud, mint mink, komám uram.

Alapi a kardjára csapott indulatosan:

— Hát az Isten se volt itt azóta, amíg mi odavoltunk?

Maga Zrinyi Miklós semmit se szólt, csak mosolygott nagykeserűen és a szakállába látszott morogni valamit. Olyasfélét talán, hogy „ezért ugyan érdemes volt kirohanni“.

Aztán félrehuzta Thalyt bizalmasan egy ablakmélyedésbe. A többiek tiszteletteljesen álltak félre. Elképzelték, hogy miről lesz szó, — de hallották is onnan a hangos beszélgetést.

— Mondja csak kegyelmed, ki messze lát hátra a mult időkbe, ahonnan mi jöttünk, nem tud valamit az én asszonyomról?

— Rosenberg Éva grófnőről?

Zrinyi a fejével bólított és hangosan dobogott szive az izgatottságtól, hogy mit fog hallani. Nagyon szerette azt a szép aranyhaju asszonyt.

— A grófné ott élt egy darabig özvegyen a csehországi birtokán — folytatá a historikus — hanem aztán férjhez ment.

A Zrinyi keskeny homloka elborult. Ez fájtneki. Fölsziszszent, mintha mérgezett törrel szurták volna meg.

— Kihez ment férjhez? — kérdé tompán.

— Gazaldo Pál olasz marquishoz.

— Ah, a gaz kigyó! Vadászott egyszer nálam Csáktornyán . . .

Az irigy Czobor Béla nagy maliciával sugta Török Aurélnak:

— Még szinte bámulatosabb az, hogy Thaly tudja ezeket, mintsem az, hogy Zrinyiék feltámadtak.

Zrinyi szótlánul nézett maga elé, észre lehetett venni rajta, hogy ellágyult az emlékeken.

— És kis fiamból, Jánoskából, mi lett?

— Ő boldog volt, uram, és soha se jött vissza Magyarországra, nagy kort élt és

most ott aluszsza örök álmát a hohenfurti zárda templomában.

— Szegény Jánoska! És egy köny reszketett a rettenthetetlen hős szempilláin — milyen szépen lovagolt, repesett a térdeimen . . .

Aztán mégis észrevette, hogy nem illik hozzá ez a nagy gyöngeség, elfordult, ott hagyta a multba látó urakat.

Hanem iszen épen csak ez kellett a többieknek. Nosza megrohanták Thalyt valamennyien, soh se volt még ő olyan kapós. Valóságos *áfium* gyanánt hatott a tudomány a vitéz urakra. Mindenik szeretett volna hallani a feleségéről, a gyerekeiről, és hetediziglen az unokáiról; Istvánffy Pál félrelökte Botos Pétert: „Kendnek ugy se voltak gyerekei“, Máté György pedig tulkiabálta Deák Balázst:

— Kezdjük csak az én cselédeimen! Mi lett az én szépséges Kata leánnyommal?

A Kata lány? Ki tudhatná azt! Itt már véget ért a Thaly tudománya. Csak a nagy nemzetségfákról regél a történelem. A kis fák ismeretlenül nőnek és enyésznek el a nagy nemzeti rengetegben.

Különben sem volt idő ilyenekre. Ott várt már Budapest székes-főváros küldöttsége, mely meghívta Zrinyiéket s

meg volt bizva, hogy külön vonaton kísérije őket.

Zrinyiék égtek a kíváncsiságtól, hogy újra láthassák Budavárát, de a vasut ellen hátborzongató ellenszenvet éreztek, habár három nap alatt, míg Dombóváron mulattak, sok mindent más színben láttak már, mint azelőtt három századdal. Nagy iskolán mentek keresztül e három napon. Amit az emberiség apránként talált fel, azt ők egyszerre látták maguk előtt. Sok volt, megterhelte az elméjüket.

Szecsődy Máté kifogást tett a vasut ellen:

— Jobb volna, ha lóháton mehetnénk.

Megijedt erre Tenczer Pál (mert ő volt a küldöttség vezetője):

— Nem lehet az. Oh, Gott, Gott. Méltóztassanak csak belenyugodni.

— Kényelmesebb is volna lóháton — jegyzé meg Csáky.

(No ilyet még az öregapám sem halott, gondolta magában Tenczer Pál, hogy kényelmesebb volna lóháton.)

— Dehogy, dehogy — mondá aztán hangerősen — kényelmes coupék, étkező kocsik... Csak tessék én rám bizni. Aztán kivihetetlen is volna lóháton. Hol vennénk annyi hátraslovat?

Maga Zrinyi szólt közbe:

— Az a legkisebb. Láttam itt a környéken egy ménest, mingyárt lehetne belőle fogatni, amennyi paripa kell.

Vacogott a Tenczer Pál foga.

(„Huh, fel nem ülnék millió forintért egy olyan vad lóra.“)

— De hisz az a Döryék ménese! — ellenveték a dombovári honoratiorok.

— Az most, de ha elveszszük, akkor a mienk lesz — mondá a vezér jókedvűen.

— Csakhogy nem engedik ám a Döryék — vélte egy szőkeszakállu helybeli alak.

— Ugy? — szólt Zrinyi érdeklődéssel.
— Az a kérdés, hány főből áll a haderejük?

— Nincs haderejük.

— Hát akkor mivel akadályozzák meg? — csodálkozott a hajdani várkapitány.

— A törvények, a tulajdonjog szentsége.

Zrinyiék összemosolyogtak: szemjátékuk azt látszott mondani egymásnak: „Milyen satnya faj ez!“

Sok huza-vona után Zrinyiék engedtek udvariasságból s az egész táber felcihelődött a fellobogózott vonatra, mely már meg sem állt Budapestig. Csak Radován diákkal volt egy kis komédia. A kópé annyira szerelmes volt, hogy egy-két napra

se akarta elhagyni menyasszonyát, egy tüzről pattant barna leányt, névszerint Faragó Piroskát, aki a feltámadottak tiszteletére adott bálon ismerkedett meg Radovánnal.

A diák olyan szépen táncolta a csárdást Piroskával, úgy aprózta, úgy tudta megforgatni, meg kacérul elereszteni, nagy dévajkodással úgy fogdosta, úgy megfogta, — hogy foglya is maradt ásó-kapa erejéig.

Mingyárt ott a bálon megkérette Szeesődy és Patacsics uraimékkal a szüleitől.

Faragóék, jómódu polgárcsalád Dombóváron, legott meghányták, megvetették a dolgot. Hirtelen jött az ajánlat, de a kérő helyes férfiu, nemcsak régi familiából való, de ő maga is régi s mindent összevéve, szerencse Piroskára, mert Radovánnak ugyan nincs semmije, de vannak érdemei, minthogy a hazáért halt meg, olyan hivatalt kaphat, amilyent akar, sőt még országgyűlési képviselő is lehet a jövő ciklusra, ha átáll a szélsőbalhoz. Ott mingyárt meg volt az eljegyzés is, sok vidám enyelgés és tréfa között. Hogy hol veszi Radován a keresztlevelet? S hogy fogja mondani a menyasszony: „Holtodiglan“, mikor ez már egy régen elmúlt terminus? Szó, ami szó, de valóban sok különösség jön ki az ilyen rendkívüli helyzetekből.

Radován tehát nem akart Budapestre jönni. Nem kell már ő neki a dicsőség, de Zrinyi közbelépett és végre úgy oldották meg a kérdést, hogy magukkal vitték Piroskát is, az özvegy menyecske-nővérével együtt. Bezzeg volt nagy dévajkodás a vasuton. A fiatalabb vitézek fogdostak, csipkedtek, bizony még olyan helyen is a ruhán keresztül, ahol nem illett, kivált a menyecskét. Sőt az öregebb urak mellének sem esett rosszul egy kis pajzánkodás. Az özvegy menyecske volt nagy kinban, nem győzte paskolni a kezeiket. „Ugyan, hagyjanak békét. Ne izéljenek hát stb.“ A fővárosi küldöttség tagjai megbotránkozással röffentek össze s Tenczer Pál azt sugta Mátyus Arisztidnek, de az öreg Kléh István is hallotta:

— Ugy látszik, nem nagy illedelmet tudtak a középkorban.

Azontul alig történt valami megemlítésre méltó, az állomásoknál mindenütt nagy tömegek várták a vonatot, zászlókkal, zeneszóval, a papok processióval, kereszttel, vörösinges minisztránsokkal, de a vonat sehol sem állott meg, következésképp nem lehettek beszédek, csak az ablakon át köszöntgetett nekik Zrinyi Miklós. Az egyik községnél pláne bandérium várta: a nyalka.

paraszt-legények, kik szőrén ülték a lovat, nagy lelkesedésükben erőnek erejével a vonat előtt akartak lovagolni, de a bíró uram rájuk ripakodott:

— Mit akartok? A füstös előtt? Hiszen, ha még jó lovatok lenne. De hatvanforintos lovakon? Ki látott ilyet? Szamarak.

Zrinyit borongós hangulat fogta el, gépiesen nyult fövegéhez a riadó éljenzésekre, néhol feltűnt neki egy-egy arc: „Ejnye, de ismerős ember, mintha már láttam volna.“ De a vidék hogy megváltozott! Az emberek nem lehettek a régiek, mégis rájuk ismert; a vidék ellenben a régi volt, százszor megjárta és még sem ismert rá, csak a hegyek maradtak, a jó öreg hegyek — az erdők eltűntek, tavak, mocsarak kiszáradtak. De mégis. Nini, ez a Kavartyó völgye. Ez az övé volt, egy folyam szelte végig. A folyam is eltűnt, de ott a helye, az a cikcakkosan kanyargó sáv. Egy mélyedés, de mert a fü bujább rajta, mint-egy kitölti.

— Kié most ez a birtok? — kérdé kíváncsian.

A vele volt urak elmondották:

— Ez bizony egy bécsi bankaré.

Egy hangot se ejtett el, hogy valamikor az övé volt, hanem látni lehetett, hogy

nyomja valami a kedélyét. Búsan mondta valami ötletből Szecsődynek :

— Ki tudja, meddig leszünk még együtt.

Szecsődy nyugtalanul tekintett rá s pathosszal jegyzé meg :

— Örökké.

— Nem tudom, barátom. Hiszen szép a hűség és barátság, de ahhoz éléstár is kell. Az én dominiumaimat felosztották. Más világ ez itt. Ki tudja, mi a mienk belőle.

Kérdezte azután a fővárosi uraktól: szokott-e a király birtokokat osztogatni?

— Nem szokott.

— Hát mit csinál akkor? Mivel tartja fenn magát? Hát miért nem szokott?

— Mert nincs neki.

Zrinyi nagy szemeket meresztett.

— Hogy nincs? Ha teszem azt, leütteti valakinek a fejét.

— De nem ütteti . . .

— Hát aki „nótába“ esik.

— Nem esik itt soha senki nótába.

Fejet csóvált, furesáknak tetszettek neki ezek az állapotok. Hanyatlás, minden vonalon nagy hanyatlás. Az ő álláspontjából így festett az uj kor. Az ő álláspontja pedig az a kis vasrácsos ablak volt, mely a vártornyokról nézett le kevélyen a vi-

lággra. Hogy a Dőryék méneséből nem javasolták kiszakítani a kétszáz paripát, ez az új nemzedék gyámoltalanságát jelentette. Hogy a király nem oszt birtokokat s nem ütteti le az alattvalók fejeit, ez a királyi hatalom meggyöngülésének tünt fel. (Nyilván valami Dobzse Lászlót sejtett a bokorban.) Mohón szitt fel minden benyomást, de az mind úgy alakult át az ő középkori koponyájában, mint egy kész veszedelem. Szegény Magyarország, mi lett belőle!

Maga a vasut se tetszett neki. Beismerte, hogy nagyszerű találmány, de elpuhitja a fajt. Egy nemzet, amely vasuton jár, már nem jó katona.

Thaly előhozta, hogy épen katonai szempontból sok hasznát vehetni — mert a sereget gyorsabban lehet mozgósítani, szállítani, a hova tetszik.

— Nem ér semmit! — felelte Zrinyi. — Mert az ellenségnek is van vasutja, az is gyorsabban szállít.

A fővárosi küldöttség egy pár tagja Zrinyinek helyeselt. Különösen egy ur volt köztük: Sartory Pál, aki mindenben a Zrinyi nézeteit támogatta a fejbőlintásaival, vagy rövid, száraz megjegyzéseivel.

A büszke főúr igen megkedvelte utköz-

ben ezt a derék polgárt, aki régies szabású fekete krispint viselt és lazacszinű nadrágot, nyakára első Napoleon-korabeli divat szerint, fekete selyemkendő volt csavarva s igen gyakran nyult a burnótos szelencéjéhez, melynek fedelére egy hajporos dáma volt festve, — valami multszázadbéli angol királyné. Igen izgékony öreg ur volt ez, akisokszor törülte az orrát tarka zsebkendőjével és ilyenkor mindig letisztogatta csizmáit is (mert csizmákat viselt a lazacszinű pantallon alatt) ugyanazon zsebkendővel.

Mátyus Arisztid és Klek István úgy mutatták őt be, mint a köztörvényhatósági bizottság egyik legbefolyásosabb tagját, akinek a legnagyobb pártja van a közgyűléseken.

Az ut vége felé ugyszólván csak magával Sartoryval foglalkozott Zrinyi, vele beszélt, tőle kérdezősködött s feleletei néhányszor megmosolyogtattak. Igen gyakran kiáltott fel: „Igaza van, Sartory uram!”

Es nagyon mulattatta, mikor a többiek elmesélték Sartory egyik köztudomásu esetét, midőn ugyanis a városi közgyűlésen valamely térnek befásítását indítványozták, azzal az indokolással, hogy Angliában mindent befásítanak, Sartory felszólalt:

— A fák az erdőbe valók. A városba házak valók. Nekem nem imponál Anglia.

Mire felpattant az indítványozó és eképen vágott vissza:

— De nekem meg imponál Anglia, mert ott wighek vannak és toryk, itt Pesten pedig csak Sartoryk.

Zrinyi még sokáig élénken beszélgetett az öreg urral, csak mikor elszunyókált, kezdett Patacsicsal évelődni:

— Igen értelmes ember — mondá, — csak egy kicsit *maradi*. Kegyelmednek való. (Patacsics ugyanis ékes szószólója volt a buzogánnyal való harcolási módnak és a nyilakért is lelkesedett.)

A fővárosi küldöttség fülét megszurta ez a kijelentés. Ej, ej! Mégis csak rettenetes, hogy Sartory Pált, akinek a legnagyobb pártja van a városi közgyűlésen, még Zrinyi Miklós is *maradi* embernek tartja.

De nem szurta meg Patacsicsot, akinek pedig szánva volt a csipkelődés, mert Patacsics, a híres vasgyuró, aki a botykai határban a vasuti sint akarta kiemelni s aki együltő helyében szokott elfogyasztani egy fél akó bort, elszédült a vasut rázásától, kóválygott a feje, mintha tengeren utaznék.

— Megöl ez a csuf sárkány — dohogta és szemrehányón tekintett Tenczer Pálra, aki nem akarta, hogy lóháton jöjjenek.

Hanem jó szerencse, már épen füttyentett a gőzgép s Kelenföldről a Gellért felé rohant a vonat.

— Budapesten vagyunk — mondák a fővárosiak.

Az ablakhoz rohantak a Zrinyi emberei, maga a vezér is fölugrott.

A bámulat fölszisszenése hallatszott száz ajkon az elterülő fönséges panoráma láttára.

Ott feküdt lábaiknál Magyarország tündéri fővárosa, szem nem látott ilyet, fül nem hallott ilyenről — a képzelet se hozhatta hát elé. A középütt mintha egy cimerepaizsot választana ketté egy széles ezüstpántlika: a Duna, fellobogózott hajóival, tarka bárkáival, azzal a szépséges szemölcsessel: a Margit-szigettel — mintha zöldselyem-himzés volna az ezüstszalagon.

Kétfelől a gyönyörű paloták nézik magukat a Duna tükrében és messze-messze, amerre csak szem lát, mindenütt tornyok, kupolák és kastélyok. Uram isten, hány király lakik itt?

Élvezet volt nézni azt a nagy elbámulást, azt a kábitó hatást. Az Buda! Ez itt Pest! Jézus Mária, ki építette ezt mind?

Sartory Pál felocsudott erre, szippantott egyet és a mellére ütött:

— Hát mink.

Csak úgy dőlt belőlük ezer meg ezer kérdés, önkéntelen felkiáltások, naiv megjegyzések.

— Nini, a minaretek mind eltűntek!

— Aha, másvalami van helyettük. Mi az a karesu vékony, ami a füstöt okádja?

— Az a gyárak kéménye.

— Mi az a gyár?

— Hja, azt nehéz volna ilyen hirtelen megmondani.

— Nézzék csak, nézzék csak . . . Ott messze egy tornyon egy muezzin.

— Dehogy . . . Az egy vasból való páncélos vitéz az új országház tornyán.

Befordult a vonat a palatinuskertnél, az összekötő-hidon, Pest felé. No most, no most! mindjárt összeroppan az a filigrán hid.

Istvánffy Pál behunyta a szemeit, de a nap verőfényétől ametszt színekben csilámló viz, a sebes rohanásban keresztül-kasul metélve a hid szaladó rácsozata által, átcikázott vakitón még a becsukott szemhéjakon keresztül is.

A szigetvári vitézek keresztet vetettek magukra. Megkóstolták már egyszer a halált és még se kellett nekik. Vagy hogy éppen azért.

De nem történt semmi baj. Nem is asszony-anya szülhette azt, aki ilyet épít.

A vonat szépen körbe kanyarodott, hiszen nem is tehet egyebet, elment a temető mellett és megjegyzé Mátyus Arisztid:

— Ez a szép mauzoleum amott a Deák Ferenc sírhelye.

Persze, hogy legott figyelmes lett Deák Balázs uram a rokonára:

— Ki légyen az a Deák Ferencz?

— Ennek a századnak a legnagyobb embere.

Bezzeg kiegyenesítette erre a derekát Deák Balázs uram, aki egy zalamegyei bocskorosfamiának volt valamikor tagja s urias orrhangon fennen kezdte a kérdezősködést:

— Mit csinált ezen Deák Ferenc?

De már ezt Tenczer Pál volt illetékes elmondani:

— Nekem ő quasi barátom volt és igen szép beszédeket tudott mondani. Tetszik tudni, a Belváros képviselője volt és mikor az utolsó nagy beszédét tartotta a polgári házasság kérdésében, akkor reggel fölke-
restem az „Angol királynőben“ és . . .

— Szép, szép — vágott közbe türelmetlenül Deák Balázs uram — de kit vert meg?

— Nem vert az meg kérem alásan senkit, hanem inkább kibékitette, akik haragudtak . . . Így a nemzetet is a . . .

Erre szerényen leesett a Deák Balázs uram álla és elfordult, nem is hallgatta tovább Tenczer Pált azon bizonyos Deák Ferencről, aki nem vert meg senkit.

Ezalatt a földiszitett indóházban türelmetlenül várták a vonatot az illetékes személyek, kik csak külön-jegygyel mehettek a perronra. Igen sok kanapé-processus folyt a fogadtatás dolgában. De természetes is. Mindig ugy volt és ugy lesz.

Hiszen evidens volt, hogy a főpolgármester fogadja a székes-főváros vendégeit, de ilyen nagy eseménynél még se vonhatja ki magát a kormány sem. A közvéleménnyel szemben sem volna opportunus. A mult szerdai minisztertanács tehát elhatározta, hogy a miniszterek közül is mondjon valaki néhány üdvözlő szót. De melyik? Hát természetesen a ressort-miniszter. A ressort-miniszter pedig báró Fejérváry, minthogy Zrinyi Miklós a hadügyi szakmában jeleskedett.

Mind bölcsen volt ez kifundálva és protokullumba véve a Tarkovich ő excellentiája lapidaris stilusában; de mit ért, mert báró Fejérváry, aki másnemű elfoglaltsága

miatt nem vett részt a szerdai minisztertanácsban, kijelentette, hogy ő csak katonát üdvözölhetne, de miután a Zrinyi Miklós neve elő nem fordul semminemű katonai schematismusban, tehát épenséggel nem tekinthető katonának és ő (tudniillik ő excellentiája) nincs hivatva eljárni.

Ezt belátta a kormány; ami igaz, igaz. De valakinek mégis csak szólnia kell és valami jogcímet kell találni, hogy formája legyen. A nagy töprengésben most is, mint igen sokszor, a Darányi fífikus esze segítette ki a töprengő kollégákat.

— Zrinyi kétségtelenül vitéz ember — mondá — de a szigetvári kirohanása nem annyira katonai aktus, inkább az emberi bátorság egyik csudálatos példája. Tehát a bátorságot kell ünnepelni. S ha erről van szó, akkor ez a báró Dániel szakmája, ki majdnem hasonló bátorságot tanusított a tárcavállalással.

— Helyes, hadd mondja az üdvözlő szavakat báró Dániel.

Ez a coulissák mögötti lefolyása azon furcsának látszó ténynek, hogy az indóházban a kereskedelmi miniszter várta a berobogó vonatot. Természetesen jelen volt Márkus főpolgármester, Pekáry helyettes-főkapitány és sok mások. A gróf Csáky

esaládból néhányan, kik ősüket fogadták. A Batthyányiakból többen, kik rokonságot tartanak Zrinyivel

Ott láttuk gróf Zichy Jenőt (mert ő mindenütt jelenvaló), Rohonczy Gedeont (mert ő is kirohant), Szana Tamást, aki a legujabb kor minden temetésén megjelent — most, változatosság okáért, egy feltámasztásnál akart jelen lenni. Továbbá ott volt Fadrusz János (a szobortárgy okáért), Kosuth Ferenc (aki szintén világhistóriai nevet visel), Pichler Győző, Kathángi Menyhért és Fenyvessy Ferenc országos képviselők, Beniczky Ferenc pestmegyei főispán, Jókai Mór a „Szigetvári vértanúk“ költője, Sturm Albert magyar diszruhában és az összes budapesti napilapok reporterei, köztük Lakatos Sándor, az „Országos Hírlap“ tudósítója. (Ő a felelős, ha rosszul van megírva ez a dolog.)

Távolabb álltak egy csoportban a klérus tagjai, élükön az épen Budapesten időző Taliáni pápai nuncius kedélyes tömzsi alakjával. A köztisztelőben álló nuncius nagy érdeklődéssel nézegette az összegyűlt főrangú hölgyeket, kik virágcsokrokat tartottak kezeikben. A hölgyek különösen Juranics Lőrincre voltak kíváncsiak, aki azon kor legszebb leventéje volt; a hát-

térben poroszkált Szász Károly ev. ref. püspök, nagy aggodalmakat keltve, hogy nem-e fog ő is beszélni.

Kivülről keresztülszűrődött a falakon és az üvegfedelen át tompán a távoli embermoraj, az óriási tömegek zsivaja, melyek elállták az utvonalat az indóháztól kezdve a kerepesi-ut mentén egész a József-körutig; s átkanyarodva a körutra, az Andrássy-uton lesz a bevonulás a Hungáriába.

Mindenfelé tribünök emelkedtek ezernyi kíváncsi hölgyközönséggel. De még a toronyablakokban is álltak emberek, fej fej mellett. E tornyokból úgy tűnhettek fel alant a tribünök, a színes napernyők sokaságával, mint egy mákkal bevetett tábla, mely éppen most virágzik. A lovasrendőrök nagy káromkodással ugrándoztatták paripáikat, mire a megriadt hátraszoruló tömegben hullámozás és fészkelődés támadt. Ez, úgy látszik nagy gyönyörűséget okozhat a rendőröknek. A hordárok rekedt, rikácsoló hangon árulják négykrajcáros füzeteiket: „Zrinyi Miklós hősie kirohánása, vagy a száz arany.“ Száz arany négy krajcárért! kiáltják az ő piaci élelmésségükkel és a tömegben kitör a röhej és vihancolás. Mert a nagy tömegek vagy nagyon haragosak, vagy nagyon kedélyesek.

De ki győzné leírni a tarkábbnál-tarkább jeleneteket, a lengő zászlókat, a póznákat diszitő Zrinyi-cimereket; egy várbástya a pajzs jobb oldalán, — két szárny kék mezőben a balon. Mi ihlette meg azt a régi királyt, aki a cimert rajzoltatta, hogy eltalálja Zrinyi Miklós jövődjét, a bástyával kirohanást, a szárnyakkal a föltámadást? Ha a Muzsának szárnya volna, és hiba hogy nincs, mert annak a szárnyából kellene kitépni a calumusnak való tollakat, — de ha ilyen tollam volna, se tudnám kiszinezni azt a lelkesedést, ami itt volt. Hát még a meghatottságot, mikor Budapest minden tornyán megkondultak a harangok, még a Bazilikáé is, a harangok apja, fönséges ünnepélyességgel: Bim, bam! bim bam! Az öreg Gellérten megdördült az ágyu.

— No, most érkeztek meg!

Egy percig eltartanak a beszédek. (Jaj, csak ne beszélnének hosszasan.) A tömeg megmozdul, nyugtalan, izgatott. Most, most, szorítsd! Mindenki jobb helyet akar elfoglalni. A rendőrök örült vágatással söpörnek tisztást a menetnek, aztán egyszerre fölzug az orkánszerű éljen az indóház tájékán és hömpölyög idebb, idebb, növe és nagyobbodva, mint a lavina.

A többit már mindenki elgondolhatja. Hogyan vonultak be virágzáró közt, mely a kocsikba hullt; nem nehéz kitalálni, hogy Zrinyi a miniszter jobbán ült, Alapi Gáspár a főpolgármesterrel jött, a többiek aztán össze-vissza ültek a kocsikon; elég Cliótól, ha nem resteli följegyezni még, hogy Patacsics vajda Zichy Jenő gróffal ült össze, aki tüstént elbeszélte, mikép akadt rá a Zichianov hercegre távol a magyarok bölcsőjében, Ázsiában.

Megtörtént a nagy bevonulás földreszkettető éljenzés közt, mindenütt a legszebb rendben. És csak mikor már elhelyezkedtek a vendégek a Hungáriában, jutott eszébe a föltámadottak fogadására alakult fővárosi bizottságnak, hogy a *Zrinyi-utcán* kellett volna keresztül vezetni a menetet. A polgármesterek a homlokukra ütöttek. Ejnye, ejnye! De a közönség nem sajnálkozott, mert a közönség megszokta már, hogy a fővárosnak utólagosan vannak eszméi.

Azt sem kell mondani, hogy a már előre jelzett program pontosan betartatott. Ebben nem ismer a főváros könyörületet: még ha félholt volna is az a szegény illusztris vendég, akit a sorsa ide sodor; meg kell néznie az elevátort, az árucsar-

nokot és a közvágóhidat. Ami muszáj, az muszáj. Ez a recompensatio az ellátásért. A polgármesterek folyton és folyton halani akarják mindenkitől: „Milyen intézmények! Milyen haladás!” Igen, ők szeretik hallani, hogy haladnak.

Sartory Pál erőnek erejével be akarta még ékelni a programba Gül Baba sirját és a Nagy-Kristóf megtekintését, mert a Sartory Pál még gyermekkorában halotta a nagyapjától, néhai Sartory Tóbiástól és megszokta azóta, hogy a Gül Baba sirja és a Nagy-Kristóf két figyelemreméltó nevezetessége Pestnek, tehát épen olyan specialitás, mint akár a közvágóhid és elevátor — de a polgármesterek lebeszéltek azzal az argumentummal, hogy Zrinyi már eleget látott holt törököt és hogy a vitézei közt van egy Nagy Kristóf nevezetű — minélfogva a tapintat kérdése ezt a két specialitást ezuttal mellőzni. A *tapintat* pedig annyira uralkodó planéta Magyarországon, hogy annak még Sartory Pál ur sem állhat ellent.

Zrinyi meglehetősen unta ezeket a „specialitásokat”, egyszer-kétszer ásitott s valóban nem értette, kivált a közvágóhidon, hogy minek az a teketória az ökröknek: Egy cifra vérpad. Mily fenhéjázás! Valaha

megelégedtek azzal is, ha a mézáros ott ütötte le őket a taglójával, ahol szemben találta.

A városi tanácsnokok közül valaki észre is vette, hogy Zrinyinek terhére vannak ezek a vendéglátási chablonok és nem restelte megkérdezni:

— Nem óhajtana-e a méltóságos gróf inkább valami más szórakozást? Ha ma már nem is, mert az Operába kell majd elmenni, de talán holnap a diszbanket előtt . . .

Zrinyi gondolkozott egy kicsit, aztán igen nyájasan felelte:

— Szeretnék holnapra egy kis bölényvadászatot.

A polgármesterek dühösen pillantottak a tapintatlan tanácsnokra és siettek felvilágosítani, hogy bölények már nincsenek, az utolsók egyikét Zrinyi Miklós, a költő, terítette le Erdélyben. Itt Budapest vidékén soha se voltak.

— Tudom, de azt hittem, hogy azóta már bölények is vannak. Hiszen annyi minden van — tette hozzá lekötelező mosolylyal.

Az Opera se sikerült — pedig zsufolva volt a nézőtér a legelőkelőbb közönséggel. Erkel „Szent István“-ját adták. Zrinyi és

társai nagy figyelemmel nézték a szép termet s meg voltak lepelve, mikor egyszerre csak fölfelé kezdett szaladni nagy ördögösen az egyik fala s belül egy más mező tárult eléjük.

Zrinyi és főbb emberei a páholyokban ültek — ellenben a szigetvári várórség nagyobb része a földszinten, közöttük Radován diák a menyasszonyával és leendő sógor-nőjével, valamint Botos Péter uram mindjárt az első sorban.

Amint odafent a szinpadon énekelni kezdtek a belépő személyek, kiknek a hajába gyöngyök valának fonva és a zenekar instrumentumai is nagy zakatolással, dörömböléssel és mindenféle pokoli zirzörgéssel, sippal, dobbal, klarinéttal és trombitával nekiszilajodtak, csak hallgatta, hallgatta egy darabig Botos Péter uram, de miután látta, hogy a többi bajtársak is boszankodva fészkelődnek, fogta a hosszú palloskardját, a tokkal együtt, és megdöfte vele hátulról azt a bolondos emberkét, aki egy fekete pálcikával hadonázott a muzikusok előtt.

— Ácsi, more! Vagy ti hagyjátok abba, vagy az dallosok, mert a fityfene se érti az egyiket, a másik miatt.

Az idegenek (jobban mondva az idevalók)

nevetgélve adták szájról-szájra, hogy mit mondott a Zrinyi-féle vitéz, hanem mikor aztán maga Szent István magyar király toppant be s mindenféle bakugrások között tele tüdejéből kezdett bögni és ordítani, elszörnyüködének a középkori leventék a vakmerőségen.

— Ejnye, beste lélek! Ez a mi első királyunk ő szentségét maskarázza ki!

— De már ezt ne türjük!

Egyszerre huszan, harmincan is kardot rántottak, hogy a szinpadra rohannak és felkoncolják a komédiást; az asszonyok sikoltoztak, nagy zür-zavar lett. Kusza kiabálások hangzottak össze-vissza — de Zrinyi intett a páholyból, vastag szemöldje tiltólag huzódott össze, mire egy szempillantás alatt lecsendesedett a viharos jelenet, aminőt se azelőtt, se azóta nem élveztek az enervált színházi habituék.

De bár Zrinyi Miklós megakadályozta a bótrányos szcénát, maga is kikelt a dolog ellen:

— Utálatos! Nem birom tovább nézni.

Felkelt s ott hagyta utána igazodó vitézeivel az Operaházat.

A főkapitány átment a belügyminiszter páholyába.

— Valamit kellene tenni, kegyelmes

uram, elszedni a kardjaikat vagy mit, mert félek, hogy valahol még nagy galyibát csinálnak ezek a mi derék elődeink.

— Majd kigondolunk valamit — nyugtatta meg a belügyminiszter.

Hazahajtottak a Hungáriába a számukra kijelölt bérkocsikon s ott megvacsorálván, némelyek lefeküdtek, hogy erőt szerezzenek a holnapi programhoz, mások ellenben, köztük Zrínyi is, elhatározták, hogy bevárják az éjfélt, amikor már lefeküsznek a város lakosai s nem csoportosulnak össze, nem ordítanak a füleikbe folytonos éljeneket és nem alkalmatlankodnak kísérők és magyarázók gyanánt furcsa észjárású mai emberek, kényük-kedvük szerint bejárhatják gyalog a várost, megnézegetnek egyet-mást és kibeszélgetik magukat.

S ugy is lett, nekiindultak éjjel az utcáknak egyedül. A hold világított, de a gázlámpák is pislákolnak. A nagy háztömegek komor csöndben aludni látszóttak leeresztett boltredőnyeikkel.

Vig, csapongó kedvük támadt, mint a gyermekeknek, ha egy kis szabadsághoz jutnak. Hát még mikor annyi látni és tapasztalnivaló áll előttük! Ismeretlen gyönyörök. Valóságokká átvarázsolt káprázatok. A Seherezade meséiből valók, melye-

ket a rab törökök mondogattak el esténkint a kis várkisasszonyoknak. Zrinyi Miklós is hallott ilyeneket gyermekkorában.

Meg-megálltak a sängerajak előtt, vagy valamely kivilágított kávéház kapunagyságu ablakainál, hol férfiak, hölgyek vegyesen itták a grogot és a különböző színü folyadékokat parányi üvegekből. Biztatták egymást: — bemenjünk?

De aztán megint csak tovább mentek, mindig beljebb, beljebb az ismeretlen felé. Ki tudja, mit találnak még?

Hát amint mennek-mennek (ez az Andrássy-uton lehetett), egyszerre elfogja őket a rémület, alakok rohannak velük szembe, hosszú egymásutánban kísértetek, a Gellért-hegyre gyülekező boszorkány-mesterek ijesztő csengetéssel, egyetlen csupaszkeréken örülten lovagolva.

Háromszori „Jézus“ kiáltást hallattak, a rendes hadi szokás szerint, ha ellenség közelgett; de itt ellentállásról szó se volt, kísértetekkel nem lehet harcolni. „Keresztutra jutottunk“! — kiáltá fogvacogva a vasgyuró Patacsics. (Az oktogonnál voltak.) Szétfutottak babonás rémülettel. Maga Zrinyi Miklós is keresztet vetve félreugrott s roppant csodálkozóék a sarki rendőrön, aki kezeit mellén összefonva, egykedvüen nézte a szörnyü jelenetet.

— Mik ezek? kérdé a rendőrtől, mihelyt eltűntek a kísértetek, ugyszólván siri csöndben, nesztelenül s látta, hogy semmi baja se történt.

— Ezek a „Hunnia-kerékpárosok“ — felelte a rendőr, katonásan köszönve.

— Meghalt lelkek?

— Dehogy. Többnyire jámbor kereskedősegedek.

A megrémült lovagok visszaszállingóztak apránként, de a borzalmas látvány megrázta őket, mulató kedvük lelohadt, rögtön visszamentek az éji szállásukra.

A következő nap, és még aztán is, napokig kifogyhatatlan sorban következtek az ünnepségek: fáklyás-zene, ebéd Bánffy-nál, kirándulások a Margit-szigetre és a „Szép Juhásznő“-hoz. (E hegyek közt sok jó órát töltött valaha Zrinyi Miklós, mátkájával, Frangepán Katalinnal.) Eközben a megyékből érkező küldöttségek fogadtatása is sok időt vesz igénybe, s mikor ennek vége lesz, átveszik őket a fővárostól a mágnások; estélyeket rendeznek tiszteleltükre, leviszik birtokaikra vadászatokra, és mikor a mágnások rájuk unnak, akkor jön majd a gentry és így örökké lejebb-lejebb, míg csak az egész szalmaláng ki nem alszik és legföljebb egy kis korom marad utána.

Ne ijedjen meg a nyájas olvasó, nem lesz kénytelen végigdöcögni a sok ünnepélyen és ebéden; unalmas lenne az mindenkinek, még nekem is (hiszen végigenni sem jó, nem hogy leírni), de a Redoute termeiben rendezett diszbanketet, melyen vagy ezren vettek részt, mégis részletesebben kell érintenem — de ígérem, ebben is rövid leszek.

Fényes és emlékezetes banket volt az; ott voltak a magyar közélet összes kitűnőségei, úgy, hogy még az asztal végén is csupa excellenciás urak ültek. Ott volt az összkormány (Zrinyi Schlauch bibornok és báró Bánffy Dezső közt ült), a Budapesten időző arisztokrácia férfitagjai, a főrendiház és képviselőház elnökei, alelnökei, az országos képviselők, a birói kar oszlopos tagjai, közös hadseregbeli tiszttek, Lobkovitz herceg is megjelent, honvédfőtiszttek számosan, akadémikusok, írók, művészek stb. Az első felköszöntőt a „Poulards de France“-nál Bánffy Dezső mondta a király egészségére, aztán gróf Károlyi István emelkedett föl:

„Uram, uram, gróf Zrinyi Miklós tisztelt barátom uram, szállok hozzád! . . .“

(Zrinyi arca láthatólag sugárzott a megtiszteltetéstől, hogy gróf Károlyi István per tu szólította.)

„... Hasonlitanálak, tisztelt barátom — így folyt a toast szövege — ama bizonyos Leonidás nevű egyéniséghez, ki a termopilei szorosban lelven hősiességét, a történelem egyik tündöklő csillagát képezi előttünk, kik a hazát szeretni már a bölcsőben tanultuk (Élénk éljenzés) és kiknek sziveiben a dicső példák felgyújtják a legszentebb lángot.

Már mint kis gyermek, midőn a nagy-károlyi réteken virágokat tépdesve és pillangókat fogdosva futkároztam, sokszor elábrándoztam nagy tetteiden s tettvágy buzogtatta ifjonti véretem, feszítette idegeimet és együtt tanultam nagy nevedet kiejteni Leonidáséval, eltelve büszkeségtől, hogy magyar vagyok. (Élénk éljenzés.)

De most mégse hasonlítottak össze Leonidással. Mert ezen Leonidásnak minden nagysága mellett mondhatnám azt: „Ön, uram, csak félig hasonlít a mi Zrinyinkhez. Mert ön is meghalt hazájáért, Zrinyi is meghalt, de Zrinyi fel is támadott érte.“ (Hosszantartó zajos tetszés.)

Valamiképen Csaba királyfi, Attila fia, elhozza harcolni a rege szerint holt vitézeit, ha a hazát vész éri, száguldó paripák lába alatt porzik az ut, egy fehérlő tejutnak nevezett iven az égbolton, te is

eljövél tisztelt barátom, holtaidból, holt vitézeiddel, többé nem dobogó kihamvadt szived megérezvén, hogy az imádott hon fölött vészföllegek tornyosultanak. (Zajos felkiáltások: Ugy van, ugy!)

Nem török-tatár pusztit most e honban, hanem egy borzasztó szörny: a korrupció. Jókor jövé, Miklós barátom. Isten hozott! Isten éltesse!”

A szép toastra felhangzott a harsogó éljenzés, a Berkes tussa. Zrinyihez odasereglettek koccintani, mire ő, az idejebeli törökös mód szerint, hajlongott, kezét előbb homlokához, majd a melléhez értetve, aztán nagyuri gesztussal intett Radován diáknak, hogy feleljen.

Radován diák fel is állt és egy hosszú latin beszédet vágott ki ura helyett. (Schlauch biboros egyébiránt azt mondta, hogy nagyon culinarius latinság.) Sajnos, a stenografusok nem tudván latinul, a beszéd szövege nem örökített meg.

A fekete kávénál, amit egyébiránt egyik vitéz se akart megkóstolni („Maradjunk csak a pezsgő-bornál“ szólottanak), amint a vendégek helyeket kezdtek változtatni, az amabilis kedélyhangulatban Gyulai Pál is odaférközött Zrinyihez és megfogván őt,

elvitte Görgey Arthurhoz, hogy bemutassa őket egymásnak.

Zrinyi hosszasabban társalgott a daliás, szép arcu öreg urral, kinek fehér haja egészséges piros arcot borít, kinek a fején levő nagy forradás kemény koponyáról tanuskodik, míg okos szemeiből szelid lélek néz ki.

Mikor elváltak, Zrinyi kíváncsian kérdezé, ki volt ez a derék, igen okos ur.

— Ez a jelenkori Magyarország legnagyobb hőse — felelte Gyulai, de mások se mondtak ellent.

Zrinyi arca ugyszólva kipirult az érdeklődéstől.

— És mit csinált?

Elmondták röviden a hadjáratait, győzelmeit, — lélekzet-elfojtva hallgatta, mint egy gyönyörű tündérmesét.

— És aztán, aztán? — sürgeté mohón.

— Aztán letette a fegyvert Világosnál.

— Dehát mért tette azt?! — pattant fel Zrinyi és villámok cikáztak haragos fekete szemeiben.

— Mert nem tehetett egyebet. Derék dolog volt tőle. Mert ezer meg ezer magyar életét mentette meg vele.

Zrinyi lehajtotta a fejét lehangoltan a két könyökére és elgondolkozott a hallotta-

kon. Összehasonlította az ő életét amazéval. Komor ködként gomolygott előtte a két pálya egy percig: „Miket beszélnek ezek s miket tettem én? Milyen felfogás! Lehet-e ez?” — aztán hirtelen felocsudva, mintegy magának mondá:

— Vagy én, vagy ő, de valamelyikünk semmiesetre se hős.

Már oszladozni kezdett a diszes vendégsereg; ott künn a ruhatárban nagy zenebona kezdődött a kabátokért, botokért, de ő még mindig ezen tündött.

IV.

A próza.

Vigan folyt így az élet egy darabig; dicsőség, népszerűség környezte Zrinyiét. A lelkesedés száz és száz alakban nyilvánult. Sehol egy dissonans hang, csupán a Tudományos Akadémiában, mely mindig ügyesen találja el, miben helyezkedhetik ellentétbe a közérzésekkel, volt demonstráló felolvasás a történelmi osztályban. Dr. Pauler Gyula ugyanis kifejtette egy szakszerű értekezésben, hogy magához a föltámadás tényéhez, mint ilyenhez, nem foglalkozván theologiai tanulmányokkal, hozzá nem szólhat, s így ama laikusokra nézve, akik nem szorosán vett történelmi személyek, mint Radován diák, Bajony János, Istvánffy Pál, Bosnyák Márton, Basa Péter, Mátyás György stb., nem vonja kétségbe a föltámadás lehetőségét, zerinvári Zrinyi Miklósra nézve kettőt határozottan konstatál:

a) hogy Zrinyi Miklós voltaképen nem is gróf, mert csak *comes*, s a *comes* nem volt örökölhető méltóság — tehát most a grófi titulus egyáltalában meg nem illeti

(hja, biz ez sokat le fog vonni Magyarországon értékéből);

b) hogy Zrinyi Miklós tényleg Szigetvárott esett el s hült maradványai ott lettek eltakarítva a többi elesettek testeivel, de fejét ugyanekkor levágták s Szokoli Mohammed elküldte azt Budára az öcsésének Szokolovics Mustafának, hol az egyébiránt mélyen tisztelt fej több napig volt kitéve a közszemlére a hitetlen gyaurok elrettentéseül. Szokolovics Mustafa elküldte a fejet gróf Salm Eckhardnak, a Miksa császár fővezérének; ez azt megint átadta Batthyány Boldizsárnak, ki a vándorló fejet elvivé végezetül Csáktornyára és ott a Szent-Ilona klastromba eltemetvé elhalt leányai és első neje, Frangepán Katalin mellé. Világos tehát ebből, hogy ha lett volna is feltámadás Szigetváron, a csáktornyai koponya, melyről különben, ha nem csalódik (tudniillik ha dr. Pauler nem csalódik), dr. Török Aurél méreteket is vett föl annak idején, nem röpülhetett át a Szigetvárott porladozó testtörzshöz. Ilyen fizikai lehetetlenségről a bibliában sincs említés.

Dr. Pauler Gyulának tehát sikerült kompromitálnia ezt a *másik* Zrinyit is, de szerencse, a *haladó karaván* utját nem sok

szem figyeli, az értekezés meglehetősen nyomtalanul csuszott el a feltámadásnélküli öröklétbe.

Zrinyinek nem ártott sokat. Mindamellett halványodni kezdtek a szép napok. Ők is megunták már a sok ünnepeltetést és úgy látszik, az ünneplők is elmaradoztak. Érezték mindnyájan, hogy ez nem tarthat sokáig így. Valami után kell nézni. Különösen a Zrinyi alsóbbrendű vitézein látszott meg erősen a kedvetlenség, sőt annak immár hangot is adtak egymás közt.

— Háboru nincsen, hát mit csináljunk itt? Henyélni nem rossz dolog; de miből fog az urunk fizetni?

Némelyiket a honvággy lepte meg, szereték volna a szülőhelyüket látni, esetleg maradékaikat; ez Tolnába, amaz Borsodba készült. Mások ellenben már e néhány nap alatt elsodródtak. Csáky elutazott a Szepességbe az utódaihoz, Szecsődy Vas megyébe ment rokonokat keresni. Az alsóbb rendűek közül Nagy Kristóf vitéz megismerkedett egy özvegy szatócsnéval és szóbul szó lett, sok szóbul szerelem lett, egy nap csak odaállott a pudli mellé szatócsnak és mérte a gyömbéert, meg a naranshéjat. Komádi Mihályt a szép szakálla miatt az Entrepise des pompes funèbres

szerződtette, Laskay Gersont pedig rávette egy főpincér, hogy nyissanak együtt egy kis koresmát a Terézia-külvárosban. Már festik is a címtáblát: „A valóságos Zrinyi-huszárhoz.“ Szóval: az élet nagy varga, kezdte őket átdolgozni, kicserzeni, megfi-nomítani, átfesteni az uralkodó izlés szerint.

Magát Zrinyit is egyre sürűbben elővet-ték a jövő aggodalmai. Szorongva látta, hogy társai el-elmaradoznak mellőle. Hi-szen persze nem járhatnak örökösen ven-dékségekbe. És egyszer a vendégségek is megszűnnek. Mi lesz majd akkor?

Úgyanilyen gondok nyomták a kormányt. Érezte, hogy illik is, kell is valamit ten-nie. A haza adósuk nekik s a közvéle-mény szívesen veszi, ha a kormány tör-leszt. Azonfelül rendészeti és más szem-pontokból is célirányos, hogy a Zrinyi-féle kis sereg önmagától feloszolják; de erre nézve pénzzel kell őket ellátni, hadd me-hessenek aztán szét, ki jobbra, ki balra.

A magas kormány gondja elvégre nem nagy gond, hiszen csak arról van szó, hogy melyik alakjában lépjen ki a jó, osztogató Állam bácsi.

Hát lépjen ki a handlé alakjában. Ebben nagy. Mivelhogy az állam is néha handlé, sőt valóságos mamuth-handlé. Megvesz

drága pénzen mindenféle ócska holmit. Hasznavehetetlen embert, lim-lomot, vasat, encse- bencsét. Egy grófnak a mázos agyagkorsóit vette meg, egy másik grófnak az összeszedett rozsdás, csorba népfelkelőkaszáit, elsárgult kiáltványokat, képecskéket; egy nagy ember fiától megvette az apjuk közzétételre nem alkalmas irományait. Hát mért ne vehetné most meg Zrinyiék-től a ruháikat, fegyvereiket, alapítván egy magyar renaissance-muzeumot.

Igen, egy magyar renaissance-muzeum. Ez jó cím. És jó ötlet. Mert három dolgot lehet vele elérni. Először lesz egy új, érdekes muzeumunk valódi tárgyakkal; másodszor segítve lesz Zrinyiéken legalább egyelőre; és harmadszor az új muzeumba el lehet helyezni egy kiszolgált strébert igazgatónak.

Hanem ezt a tervet gyöngéden és tapintatosan kell Zrinyivel közölni, hogy megsértődve ne legyen.

Ugy kell előadni, hogy a haza kívánja tőlük azt az áldozatot.

Ugy is lett; Zrinyi beleegyezett, sőt — mint mondá — örül neki, mert legalább levetik vitézei a hadba való ruhát, mely igen nevetséges és nehéz, most, béke idején, némelyikük plane páncélt visel. De

különben is alkalmatlan öltözet, mert ahol egyet látnak az újkori magyarok, utána szaladnak a nyavalyások.

A magyar renaissance-muzeum tehát teljes megvalósulásához közelgett, a lapok is közölték most már a bevégzett tényt, megdicsérve Wlassicsot, aki az eszmét adta és Zrinyit, aki a ruhákat adja, midőn egy éjjel Zrinyi, a szállodája felé menvén néhány társával, egy boltajtó kőgrádcisán lenge rongyokba öltözött leánykát pillantott meg; a szegény kicsike mélyen aludt, messzire hallatszott jóizü szuszogása; az egyik sovány kezecskéje vánkosul volt a feje alá téve, a másik kinyujtva és kinyitva. Abban a helyzetben aludt, amint volt estefelé. Morfeus is részrehajló. A szegényeknek ő is rosszabb álmod mér. E gyermeknél a lélek pihent és a test még mindig dolgozott — mert a kéz most is koldult.

Hűs tavaszi éj volt. A Duna felől csipős szél rezegtette a lámpákban a lángnyelveket.

— Nézd meg csak, Gáspár, nem beteg az a gyermek? — mondá Zrinyi.

Alapi odament; volt egy pakli svéd gyufája, roppant tetszetek neki ezek az ördögös kis pálcikák, örült, mint a gyerek, ha egyet meggyujthatott.

— Szép arcu lányka. Nincs ennek semmi baja Miklós bátyám, csak fáradt.

Zrinyi közel lépett, nézte s elgondolta, hogy az ő kis Klárája is ilyen volt, esténként kifáradva a futkosásban, ott aludt el, ahol leült.

— Szegény kis jószág! Reggelig megveszi a hideg.

S ezzel egyett gondolt, lekanyarította bibormentéjét a válláról és betekarta vele a gyermeket.

Zerinvár és Csáktornya hatalmas urának eszébe se jutott most, hogy a ruhásházában nem százszámra lógnak a menték, köpenyek és kacagányok és hogy holnap már nem lesz mit fölvennie.

És még kevésbbé gondolhatott arra, hogy a lapokban baj lesz ebből, mert registrálván az érdekes hirt, hozzá teszik maró megjegyzésekkel, hogy immár a renaissance-muzeum egyik legértékesebb darabja oda van. Ám a Radován diák hamuszürke köntöse miatt aligha érdemes felállítani.

A kormányt igen elkedvetleníté Zrinyinek ez a könnyedvérű cselekedete. Hja, ilyen emberrel bajos valamit kezdeni! De hát még sem lehetett már abbanhagyni;

s intézkedés történt, hogy a rendőrség kerítse elő a mentét, ha a föld alatt volna is.

B—y kapitánynak jutott a föladat; legott átadta a mente leírását a detektívjeinek, akik föl kutatva a fővárosi zálogházakat, hat aranyskófumos bibormentét hoztak össze másnap, mindenik azzal az állítással, hogy ez a Zrinyi mentéje.

B—y kapitány a homlokát verte dühében:

— Már most mit tudjam én, melyik volt? Milyen ostobaság tőlem, hogy nem fotografioztattam le előre.

Nagynehezen mégis felismerték a mentét és a renaissance-muzeum megvalósult; a szigetvári hősök egyenkint csinos öszszeghez jutottak s az európai viselettel, melyet csufnak találtak eleinte, mindjobban megbarátkozván — csupa lud között maga az ember is gágogni kezd — kevés kivétellel elfogadták a francia bugyogót, a gérokkot és a cilindert. A fiatalabbak, mint Juranics Lőrinc és Istvánffy Pál — legyen az ég irgalmas hozzájuk — még a monoklit is föltették.

Zrinyi pompásan festett az új ruhában; a májszinü kockás bluzban, csikos, szürke pantalonjában és elegáns lakkcipőiben, kivált mikor néhány nap mulva kiborot-

váltatta középpütt a szakállát, egy német diplomata külsejével versenyezhetett volna.

Bár a kormánytól kapott összeg orosz-lánrészét ő tartotta meg, az hamar olvadt el kezei közt, mert gavallérmódra szórta a pénzt. Az ötvennyolc éves főúr, ki egész életét ugyszólván hadban és férfias kedvtelésekben töltötte, most egy csillogó, elpuhult és élvezeteket hajhászó társadalomba jutván, nagy mohósággal merült el a nagyváros és az új világ mulatságaiba, örömeibe, fényüzésébe.

Gazdag szeretett volna lenni, roppant gazdag. Nem hitte már, hogy a pénz pusztán arra való, hogy harcosok zsoldját fizethesse vele. Maga tett lépéseket a kormánynál birtokainak visszaadása iránt; tanácsot kért, nem lenne-e jó, ha e végett személyesen menne fel Bécsbe a királyhoz.

— Az lehetetlen — mondák neki. — A birtokok a tizedik és huszadik kézen vannak azóta. A király semmit se tehet. Hanem mi majd megpróbálunk valamit.

A kormánynak minden könnyü. Megnyomott bizonyos billentyűket (hosszu ujjai vannak a kormánynak), mire kisvártatva hollandi tőkepénzesek kezdtek mozogni, megalapítva az „Első magyar földtehermentesítő bank- és biztosító-intézetet“ 20

millió korona alaptőkével, felosztva száz-ezer darab 200 koronás részvényre.

Az idea tetszetős volt s épen arról a tőről rügyezett és nyílt ki, amelyen a honvédlovak kikölcsönzése, a kataszteri intézmény és a regale megváltása: a földbirtokos nemesség fölsegítése volt a főcél. Az anya is tékozló fiát szereti a legjobban. Mert hát a legkedvesebb is.

A földtehermentesítő bank- és biztosító-intézet alacsonyabb kamatozású kölcsönt ad, illetve ilyenre konvertálja az adósságot, melyet egyuttal életbiztosítással köt össze s ezt a biztosítást a fél együtt fizeti a jelzálogos kölcsön annuitásával.

Mint a hogy Török József hirdeti: „Nincs többé kopasz fej“: épen úgy lehet hirdetni a népszerű bank prospektusában: „Nincs többé eladósodott birtok.“ Micsoda édes jelszó a három halom országában! Pedig valóság, mert a bank akkora tőkére köti meg az életbiztosítást, amilyen az adósság, minélfogva, ha valamelyik eladósodott tekintetes ur örök nyugalomra hunyja be szemeit, tiszta birtokot hagy az utódaira. Gyönyörűen volt ez kigondolva.

A kormány megnyomott egy másik billentyűt is és a hollandusok szeme legott

Zrinyi Miklós felé fordult. Ő legyen a bank elnöke. Vonzóbb nevet nem is lehetne találni a középosztály csoportosítására. Most már csak Zrinyit kellett értesíteni.

Közéletünk egyik kimagasló alakja vállalkozott Zrinyit informálni. — Ez is hazai típus. Más országban ritka s itt buján terem, mint a szerb tövis. Ha valakinek resteljük a nevét kimondani, hát ráadjuk az ismeretlenség ködéből szőtt ruháját, azt mondjuk: „Közéletünk egyik kimagasló alakja“. Valaki esetleg semmit se csinált a közéletben, de azért az mégis közéletünk kimagasló alakja lehet. Ugy, hogy több ismeretlen kimagasló alakunk van, mint ismerős. Ez a sajátyszerű benépesítése a hazai közéletnek nagy alakokkal igazi magyar találmány s legalább is sikerült annyira, mint egyebütt a mesterséges haltenyésztés . . . Tehát közéletünk egy kimagasló alakja fölkereste Zrinyit és tudatta vele, hogy a bank élére van kiszemelve..

— Aztán mi az a bank? — kérdé hanyagul Zrinyi. — Mire való?

— Hát pénzt ad kölcsön, aztán a befolyt kamatokból osztalékot fizet.

— Mi az az osztalék?

— Az a rész, ami egy részvényre esik.

— Mi az a részvény?

— Hát az egy papíros, amit a befizetett összeg fejében kap a részvényes.

— Hm. Nem értem. És mit kell ott nekem csinálnom?

— Hát üzleteket. Te és az igazgatóság kiadjátok a pénzkölcsönöket jó firmáknak, aztán beszéditek a kamatokkal együtt.

Felfortyant erre Zrinyi és mérgesen csapott az asztalra, hogy táncoltak azon a poharak és mindenféle rajta levő tárgyak.

— Hiszen ti izmaelitának akartok engem! Egy szót se többet! Megtiltom.

De a közélet kimagasló férfia nem olyan könnyen téríthető el céljától, ha valamely megbízást elvállalt.

— De kérlek, igen szép állás, tekintélyes állás . . . többet ér, mint a szigetvári kapitányság.

— Mindegy, nem leszek izmaelita.

— De látod, Széll Kálmán is, Radó is, Pallavicini őrgróf is . . .

— Még se leszek izmaelita.

— Gondold meg, hogy nem mindennap van ilyen alkalom és ajánlat . . .

Zrinyi szemöldökei összevonódtak, orrcimpái dagadni kezdtek, ami a vihar jele.

— Ostobaság! Szolimán szultán egész Horvátországot felajánlotta nekem; a tűzbe

dobtam a levelét. Vigyázz! hogy veled hasonló ne történjék.

A kimagasló alak mosolygott, — tudta, hogy akkora tüzek nem égnek a kályhákban még télen se, ahol a kimagasló férfiakat el lehetne hamvasztani.

— A kormány segíteni akar rajtad és némi ingerentiát gyakorolt a dologra. De ha leveszi a kezét rólad, nem tudom, mit csinálsz. Végre is ilyen tekintélyes állás . . . husz millió . . .

Zrinyi elgondolkozott. Az már igaz, hogy ha a kormány leveszi róla a kezét, nem tudja, mit csinál. És a husz millió is csinos összeg lehet. Ámbátor a pénz értéke sokat változott azóta. És nem ott vagyunk már, mint régen, mikor még öt forinttal küldte el Bécsbe a császárhoz követségbe Budaházy Jánost és az még vissza is hozott az öt forintból.

— Igen, a husz millió, — kérdé egyszerre csöndesebben. — Mi lesz a husz millióval? Mit gondolsz, mekkora darab birtokot vehetek rajta?

— Birtokot? Csodálkozott a kimagasló férfi. Hisz az alaptőke lesz, abból fogtok kölcsönözni.

Zrinyi felette megütközék ezen.

— Hát nem az enyém lesz a husz millió?

— No persze nem.

Erre meg már aztán épen egy szót se akart hallani többé az izmaelitaságról, kikergette a kimagasló férfiut.

— Még egy kicsit éheztetni kell az öreget — gondolták a Zrinyi barátjai — majd megpuhul.

És csakugyan nem telt bele két hét — az ember hamar simul, nivellálódik — megismerkedett egy kivánatos asszonynyal, aki igen szerette a szép virágokat és a csillogó ékszereket, s egy szép napon maga állt elő azzal a szándékával, hogy elvállalja a bankelnökséget.

A bank most már gyorsan megalakult s az igazgatóságba bekerült Alapi és Patacsics is, a felügyelő-bizottságba pedig Juranics Lőrinc; Radován diákot mint titkárt tartotta meg Zrinyi maga mellett, igen csinos fizetéssel.

A kormány, mely nagyban poussirozta az új bankot, nem feledkezett meg Zrinyi többi vitézeiről sem. Istvánffy Pált kinevezte az országos levéltárhoz, Bajony Jánost az új renaissance-muzeumhoz tisztnek. Deák Balázsból tanfelügyelő lett, de a miniszter szívére kötötte, hogy tollat a névaláíráson kívül ne fogjon kezébe, nehogy kompromittálja magát, hanem tartson egy

jó tollnokot; Dandó Ferenc uram az állami méneseknél nyert kielégítő alkalmazást.

A kisebb emberek is majd mind kenyeret kaptak, némelyek kalácsot is, többeket a közemberek közül Zrinyi tartott meg szolgálatában, kit komornyiknak, kit inasnak, kit huszárnak. Szomorú volt ez a szétszéledés. Majdnem könyeket sajtolt a Zrinyi szemébe, de meg kellett történni.

— Nincs többé seregem, — sóhajtá — koldus lettem.

De lassan-lassan beletörődött az új helyzetbe, bár folyton érték kisebb-nagyobb kellemetlenségek. Az első, mingyárt a bank megalakulása napján, midőn az új igazgatóság tisztelgett nála.

Egy kis sánta urat így mutattak be közülök:

— Zrinyi Mór, a biztosítási osztály főnöke.

— Hogyan?! — kiáltott fel megütközéssel. Hiszen a Zrinyiek kihaltak és a Mór név nem is volt szokásos a családban.

— Oh, kérem — szólt a kis emberke nyájas vigyorgással, a kezeivel vastag óraláncába kapaszkodva — én csak fölvettem ezt a nevet.

Zrinyi a lábával toppantott és indulatosan mondá:

— Hát akkor menjen ki tüstént és tegye le.

— De kérem, kérem, gróf ur, én azt belügyminiszteri engedélylyel vettem fel.

A bank ügyésze félrevonta Zrinyit az ablakmélyedésbe, hogy ez egészen törvényes eljárás és nem lehet ellene kifogást emelni.

Megcsillapodék egy kissé, de mégis keserűen kifakadt:

— Azt, hogy birtokainkat elveszik, ha már nem élünk, még értem, mert a földet művelni kell, a föld arra való, hogy az élőknek teremjen, a halottak már nem esznek. De más, a holtak sirját felnyitni és elszedni ékszereiket, neveiket, hogy az élőknek kamatozzanak. Ilyes valamit az én időmben nagyon büntettek, még ha egy gyűrűt lehuzott is valaki a holtak ujjáról, hát még, hogy a nevet is elvegye és használja . . .

— Igaz, igaz, de hagyjuk ezt; nem jó a kormánynyal kikötni, méltóságos uram.

A bank különben igen jól indult. Az idea tetszetős volt, a banknak nagy jövőt jósolt a közönség s a részvényeket, melyeket a hollandus alapítók, kihasználva a kedvező áramlatot, siettek a piacra hozni, roppant felpénzzel kapkodták ei. A teljesen

befizetett husz millió korona alaptőkén kívül a részvényeknek harminc forintos felpénzzel való kibocsátásából kétszázötven ezer forint nyereség folyt be, melyet a tartalékalaphoz lehetett csatolni.

Mindenekelőtt azonban alkalmas épületre lett volna szükség. Ez volt az első teendő. Egyetlen ilyen ház mutatkozott kielégítőnek a banknegyedben: a Nádor-utcában, ezt kell vagy megvenni, vagy kibérelni.

A bank ügyészét, Szebeni Mihályt és Juranics Lőrincet bízták meg a feladattal. A ház valami Rózer Jánosé volt, ki a Zöldfa-utcában lakott egy kis ódon sárga épületben.

Eljártak megbízatásukban s a következő nap referáltak Zrinyinek.

— No, mi van a házzal?

— Ott voltunk az öreg Rózernél. Eleinte azt mondta, hogy nem eladó a ház. Később megkérdezte, mit adnánk érte. Mondtuk neki az összeget, a fejét rázta. Igértünk neki tizezer forinttal többet. Arra is a fejét rázta. Igértünk neki a ház kimutatott jövedelmének megfelelő tőkét, az se kellett neki. Erre elmentünk. Egyszerre aztán visszahivatott a lépcsőkről és így szólt: — Isten neki, valami jutott eszembe, megkapják a házat, de csak egy föltétellel . . .

— No, mi lenne az? — kérdé Zrinyi.
 — Elő sem merem hozni, olyan bolond a dolog.

— Csak ki vele!

— Hát az a föltétel, mondá nekünk Rózer ur: „Gróf Zrinyi Miklós leköti magát szerződésben, hogy minden vasárnap nálunk ebédel.“

Zrinyi nevetett. Tetszett neki ez a számárság.

— És maguk mit feleltek?

— Mi azt mondtuk, hogy ilyen föltételt nem fogadhatunk el, inkább adunk ötezer forinttal többet a házért.

— És aztán?

— Erre ő elvörösödött és így szólt: Ragaszkodom a föltételhez, inkább adom ötezer forinttal olcsóbban a házat.

— Furcsa ember. No, és?

— Eljöttünk. Nincs alku.

— Miféle ember ez a Rózer?

— Szakasztott második Sartory Pál, — felelte Juranics — de a lakásán uri fény van, az előszobában harisnyás inas.

— Ön se tud róla többet, fiskális?

— Alig. De megtudhatom, egy ismerősöm jár hozzájuk, egy ezredes.

— Hogy hívják az ezredest?

— Bobor.

— Ah, Bobor! Ugy-e szép felesége van?

— Csinos asszony. Nagy race.

Az ügyvéd csettentett a szájával.

— Az is oda szokott járni? — kérdé Zrinyi élénk érdeklődéssel.

— Nagy barátnék a Rózernével.

— Referáljon nekem holnap vagy holnapután erről a családról, fiskális!

Harmadnap egy több ivre terjedő munkálatot talált Zrinyi az asztalán.

Behivta Radován diákot:

— Nehezemre esik az olvasás, Radován, olvasd fel ezt a sok ákom-bákomot.

Zrinyi elnyújtózkodott a divánon:

— Látod, diák, ilyen kényelmes dolgok nem voltak azelőtt.

Radován már épen olvasni akarta az iratot, midőn hirtelen benyitott Alapi Gáspár és Juranics Lőrinc, a két ellentét, a gárda legszebb és legcsunyább lovagja. Alapi zömök, púpos, szőrrel benőtt ember volt, de szűk koponyájában nagy ész lakott s azonfelül rokoni kötelék fűzte Zrinyihez; Juranics ellenben, ez a szép horvát nemes, olyan volt, mint egy Apolló, az asszonyok, leányok kedvence.

Zrinyi láthatólag megörült, hogy jöttek; mert a rettenthetetlen hős ilyenkor ebéd után, azelőtt is, ha végigfeküdt medve-

bőrén, kigombolkozott, pajkos és kedélyes lón, mint egy jó cimbora: vagy a hadi kalandjait beszélte bugyborékoló vidámsággal, vagy a vadászatait, vagy a szerelmi csinyjeit. Csak a fegyver alatt volt rideg és szigorú.

— Jó, hogy jössz! — kiáltá Juranics elé. — A szép asszony jelt ad magáról.

— Hát a leány? — kérde Juranics kíváncsian.

— Még nem tudom.

Az okos fürkésző Alapi közbeszólt:

— Talán valami kaland, Miklós bácsi?

— Olyasféle — szólt Zrinyi, a bajuszát megpöndörítve. — Ezek a mostani fehérnépek nem olyan szemérmetesek, mint a hajdaniak. Ah, átkozottul szép ördög. És végre is megjártam vele. Hacsak ezután nem teszi jóvá.

— De hát mi volt? — puhatolódzik Alapi.

— Kicsi dolog, de megneveltük. Néhány hét előtt együtt járkáltunk Juranicscsal a Zugligetben. Elöttünk két nő ment a gyaloguton, egyik szebb termetre, mint a másik, mindamellettrögtön fel lehetett ismerni, hogy az egyik fiatal leány. Különben nekem fel se tündek volna, hanem egyszerre megállottak és elkezdték a gyepet biriz-

gálni apró cipőikkel, mintha keresnének valamit. Az egyik le is hajolt . . . Istennemre, nincs valami szebb, Gáspár, mint egy ivben meghajolt asszonyi test . . . Vén kecske vagyok, de ezt már nem tudom én se nézni. Kisvártatva megfordultak, felénk jöttek, folyton az utat nézve; hozzánk érve, az idősebb nő megszólított: —

„Nem találtak, kérem, az uton egy arany-melltüt?”

„Nem.”

A leány pironkodott, úgy tetszék, restelte, hogy társnéja megszólított.

„Pedig itt vesztettem el ezen a darab uton, fenn a nagy fánál még megvolt” mondá, inkább a társnéjához intézve szavait.

„Hogy nézett ki a tü?”

Erre a kérdésemre fölcsillant a reménye, azt hitte, mégis mi találtuk meg s kétkedve, fürkészőn nézett a szemem közé. Olyan perzselő volt a szeme, mint a láng.

„Igazán nem találták meg?”

Elnevettem magam, mire ő még nagyobb gyanura kapott.

„Ugyan, Mari néni, — figyelmeztette a leány — ha egyszer azt mondják az urak . . .”

Mari néni oda se hallgatott.

„Nagyon becses ékszerem volt, a megboldogult uramtól való.“

Megtetszett nekem a tréfa, de a menyecske is, elkezdtem vele évelődni:

„És ugyan mit adna nekem, ha megtaláltam volna?“

„Mit kíván, uram?“ — kérde ő.

Félig mosolygott, félig boszankodott, de most már biztosra vette, hogy az ékszer nálam van. Mi pedig ezen a tituluson nagy beszélgetésbe bonyolodhattunk velük, kötekedve és tréfálózva; kivált Juranics csapta erősen a levet a kisasszony körül.

— Becses kis kutya volt — sóhajtott Juranics. — Bár csak láthatnám még egyszer.

— Nos, mi lett a vége? — sürgette Alapi.

— Semmi — folytatá Zrinyi. Az ékszert nem találtuk meg, hát vissza nem adhattam, de a révén megismerkedtünk s a hölgyek (a hogy most nevezik a fejjérnépet), miután hiába kerestük az uton még egy darabig a tüt, megkértek, mutassuk meg nekik az utat Laszlovszkyig, ahol a kocsijukat hagyták. De egyikünk se tudta, hol van a Laszlovszky.

„Önök, ugy látszik, idegenek, — vélte a szép asszony — hogy nem ismerik a Zugligetet.“

„Én ismerem, csak a Laszlovszkyt nem tudom.“

„Hogy lehet az?“

„Mert mikor még én utoljára itt jártam, akkor a Laszlovszky nem volt még.“

„Az lehetetlen, hisz a Laszlovszky van vagy száz esztendő.“

„Hja, de én háromszáz év előtt jártam itt utoljára.“

A szép asszony a legyezőjével ráütött a kezemre.

„Menjen, maga csuf ember. Mindig bolondozik.“

„Becsületemre mondom.“

Erre egyszerre összerezett és rám nézett.

„Ön talán . . .“

„Igen, én vagyok Zrinyi Miklós s ez itt Juránics Lőrinc hadnagy.“

„Én is katonasszony vagyok: Bobor ezredesné, s most már nem sajnálom a tünet, mert megismertem önt, akiért annyit rajongtam, míg a történelem lapjain élt.“

„És most?“

„Ugyan menjen! — elpirult, a szemeit lesütötte. Hát mit mondjak? . . .“

Ajkára illesztette két rózsás ujját és a hamis szemeknek egyikével felém kacsinzott, a másikkal a leányra mutatott, mintha

mondaná: „Látja, hogy semmit se mondhatok e miatt a leány miatt.“

Erre aztán elváltunk, egy arra menő sváb asszony megmutatta nekik a Laszlovszky irányát; ők rézsut csaptak át a rozstábla mellett, mi pedig előre mentünk a gyaloguton s a dolog egészen ennyiben maradt volna, ha egyszerre csak meg nem roppan valami a talpam alatt a fűben. Odanézek, hát az arany melltü volt, hanem biz az úgy szétmorzsolódott és összelapult az én léptem alatt, a mi kő, gyöngy volt rajta, mintha kalapácsal törte volna szét valaki. Már most mit csináljak? A tüt nem küldhetem el neki így. Elvittem egy ékszerészhez és a régi tü fundamentumára rácsináltattam egy nagy gyémántot. Igaz, ni, te fizetted ki, Radován, mibe került?

— Épen ezer forint volt.

— Nos, mikor elkészült, a Radován diák elvitte neki, megtudta a lakását a rendőrségnél.

— És?

— Hát elfogadta és egy piros szegfüt küldött vissza.

— Ej, ej, Miklós bácsi! — fenyegette meg Alapi fejcsóválva. — Nem hittem, hogy olyan kalafaktor.

— Hja, fiam, nevetett Zrinyi Miklós, gonosz az ember, ameddig meleg. És végre, ha vár nincs az ostromhoz, az asszony is jó. Mindent összevéve azonban cudarul felsültem.

— Hogy-hogy?

— A menyecske ura, egy nyugalmazott vén ezredes, halálra félti.

— Hála Istennek! — mondá Alapi önkénytelenül.

— Irigy kutya vagy, Alapi — förmedt rá Zrinyi . . . De még nem reménytelen a dolog, biztosítlak. Az asszonyok sokat romlottak azóta. Mit nevensz, Juranics? Azt akarod mondani, beste lélek, hogy már akkor is rosszak voltak? No, mind-egy. Egy aranyos asszonyi hajszálat látok keresztbe fektetve az utamon. Olvasd csak, Radován diák, azt a paksamátét.

Radován bólíntott fejével s olvasta fennhangon a következőket:

V.

Rózerék.

Rózerék egyike a legvagyonosabb, legelőkelőbb polgárcsaládoknak (lakásuk zöldfa-utca, saját ház), a polgári erényeknek és a demokrata műveltségnek azon fokán, mikor a nemesség után kezdenek áhitozni. (Ha jól tudom, már ott is fekszik a dolog a belügyminiszter előtt.)

Régi patricius polgárok, de a jelentékenyebb vagyonhoz a család mostani feje jutott.

Rózer Nep. János fiatal korában patikárosnak készült és be is végezte a gyógyszerészeti tanfolyamot. (Rózer-mama hálószobájában függ a rámába foglalt diploma.)

Azonban épen mikor már segédi alkalmazást akart vállalni a „Kigyó-patikában“, egyszerre meghalt egy nagybátyja, a nagytokájú Schramm József és egy kisebbfajta vendéglőt hagyott az unokaöcsésére.

Rózer ur megsiratván az öreget, így okoskodott:

— Bizony, bolond volnék én, ha herbatéákat, utálatos színü zsirokat, keserü koktumokat főznék a „Kigyó-patikának“ a

laboratoriumában, mikor fölséges töltött káposztákat, mosolygó turóscsuszákat főzethetek a saját vendéglőmben.

Költői kedély lakozván benne, vendéglős lett. Ugyancsak ebben az esztendőben meg is házasodék, vevén magának hitestársul háromszori kihirdetés után, egy nyugalmazott sótári tisztnek: Kós Ferencnek Krisztina nevű, becsületes hajadon leányzóját, akivel ma is boldogul él.

Meg kell adni, igen tevékeny és takarékos emberek voltak. Rózer maga vásárolt be mindent a piacon, maga nézett utána a vendégeknek, a csinos, ropogós menyecske pedig reggeltől éjfélig sürgött-forgott a konyhában és ugyancsak tudott a főzőkanállal is bánni. A vendéglő igen jól ment, (sokkal jobban, mint néhai Schramm apó alatt) úgy, hogy Rózerék szemlátomást gyarapodának anyagiakban.

Mert értett hozzá Rózer ur: nemcsak költői kedély volt, hanem praktikus ember is, bővelkedő hasznothajtó ötletekben.

Mikor már volt vagy ötvenezer forintja megtakarítva, hirtelen eszébe jutott gyógyszerési mestersége és megvett egy, a vendéglőjéhez közel fekvő külvárosi patikát, ekképen okoskodván:

— Miért készítsem én ki az emberi

gyomrokat az én tulajdon vendéglőmben más emberek patikái számára? A vendéglő csak előszobája a patikának. Hát miért tartsak én előszobát a mások lakásának? Legyen patikám magamnak is.

A gonoszabb nyelvű törzsvendégek arra biztatták, hogy már most okozati összefüggésből és logikai folytatás gyanánt, megfelelő tőkével csináljon egy temetkezési vállalatot is.

Roppant elfoglaltsággal járt a két üzlet. Éjjel-nappal be voltak fogva feleség és férj. Pláne mind a két üzlet belenyulik az éjszakába. A polgári munka embereinek igazán örömtelen az élet. Dolgoznak, egyre dolgoznak és ha a strapától kimerülten leteszik késő éjjel fejüket a párnára, még álmodni sem érnek rá. Nekik sietve kell aludniok, mert megint mindjárt virrad. Az üzlet nagy zsarnok, az felráncigálja az embert legédesebb álmából: „Kelj fel, dolgozni!”

Ez óriási tevékenységben és szorgalomban, melylyel kölcsönösen támogatta egymást a házaspár, minden szaporodott, csak maga a család nem. Néhány év alatt vagy háromszázezer forintot szereztek s ekkor így szólt Rózer János:

— Hallod-e, Kriszka? Voltaképen miért

törjük mi magunkat tovább is? Ha a patikát meg a vendéglőt eladom, vagyonunk innen-onnan egy félmillióra rug. Annak az ötpercentes kamatja huszonötezer forint. Éppen több, mint kellene. Mert én, fiam, három rostélyosnál nem tudok vacsorára megenni többet. Hát te ugyan tudsz-e?

— Nem tudok, felelte Kriska.

— Ennyit pedig ehetünk az eddigi vagyonunkból is; vonuljunk vissza az üzlettől a nyugodt polgári életbe. Nekem több pénz nem kell. A gondviselés nem adott gyereket, a pénzből nem kérünk. Igazam van-e, Kriska?

Kriska igent bólintott s Rózerék eladván vendéglőjüket és gyógyszertárukat, megérdemelt nyugalomba vonultak. Mert ez az igazi polgári vonás. A zsidónak semennyi pénz se elég, még Rothschild is mindig játszik. Az arisztokratának semennyi föld, még a királyok is új földterületekre vágyanak, hanem a polgár, az megelégszik a jóléttel és a Herkó páternek se mozdul a jólétnél tovább.

Azonban mi nem történt? A gondviselés úgy látszik, komolyan vette és megaprehendálta a Rózerék szemrehányását s ilyenformán szólhatott magában:

„Ohó! Hogy nektek nem kell pénz, mert

gyereketek nincs? Hát jól van. Adok egy csomó gyereket!”

A tunya, dologtalan élet kényelmei közt egyszerre csak szülni kezdte Krisztina asszony a kicsiny Rózereket. Első évben a Pali született, aki jelenleg önkénytes a dragonyosoknál. A második évben ikreket szült Rózerné, a harmadikban szintén ikreket.

— Semmi az, mondogatta Rózer ur, mégis mindegyiknek lesz még százezer forintja.

De mikor aztán a negyedik esztendőben hármasakat hozott napvilágra a derék asszonyosság, erre mégis megriadt Rózer ur:

— No, no! Mi akar ez lenni?

A rokonok, szomszédok és az eddigi gyerekek számtalan keresztapái és mamái gunyolódni kezdtek. Mégis csak szörnyűség, hogy valakinek a felesége *kubus* szerint szülje az örökösöket.

Valóban csudálatos volt ez a nagy szaporaság a meddő esztendők után. Ki látott már ilyen örült gólyát! Ötödszörre egy szép kis leánykát hozott. Ez a Nina volt, aki most a sacré-coeuröknél van, de a vasárnap-i diner-kre haza eresztik.

Kilenc gyerek volt már s mind virgonc, eleven, mint a halcsik, egyik csinosabb,

mint a másik. Rózer ur elkezdett kalkulust csinálni:

— Ötvenezer forint se jut egyre, mert elfogy a nevelésükre valamelyest a tőke is. Koldusok lesznek a gyermekeim!

Ezt a gondolatot nem bírta meg az ő puha polgári szive és imigy szólt egy napon a feleségéhez:

— Hallod-e, jó Kriska? A vagyon nem elég többé annyiunk számára. A biblia utolsó lapja tele van írva gyermeknevekkel. A mi ezután következik, az már csak a margóra juthat. Azt mondom én, Kriska, hogy újra üzlethez kell látnunk.

Krisztina, aki most is áldott állapotban volt, csendes mosolygással egyezett bele az új tervekbe. Rózer ur egy parkettkockagyárba fektette a tőkét Szlavóniában és ezzel megint figyelmeztette a gondviselést, mely ilyenformán okoskodhatott magában:

„Ördögös Rózerék! Először pénzt adtam nekik bőven, akkor gyermekek kellettek, aztán adtam nekik bőven gyerekeket, most megint pénz kellene. Hát jól van, visszaszedem a gyerekeket és adok nekik még több pénzt.“

A gyár káprázatos haszonnal dolgozott, az ezresek örült szaporaságban kölyköz-

tek, mint az egerek, de míg a vagyon nőtt, nőtt, addig a Rózer-gyerekek elkezdtek egyre fogyni. A difteritisz, a skarlát jöttek-mentek egymásután, a piros cédula le se ment az ajtóról. Öt esztendő lefolyása után nem maradt életben kettőnél több: a Pali urfi, meg a kis szöszeke, boglyos Nina.

Oh, azok a picikoporsók, amint kimentek sorba a kék-fehéruveges hintón messze, messze, meghökkentették Rózer urat.

— Isten büntetése rajtam a kapzsiságomért. Nem kell több pénz, nem, nem, nem. Így is egy-egy félmillió jut már mindegyik gyermekemnek.

Megint visszavonult az üzlettől, végleg eladva a kocka-gyárat két hollandus vállalkozónak.

Annyi pénzük volt így is, hogy nem tudtak vele mit csinálni. A polgári költekezés akármilyen bő is, megmarad igénytelennek. Evés-ivásból áll, délután kalabriászparthie a kerületi körben, este egy kis sörözés a József-téri „Virágbokor“-nál, karácsonykor kriszkindli a gyerekeknek, husvétkor új selyemruha Krisztinának, pünkösdkor kirándulás a Svábhegyre. Ez az egész. Mi egyéb rendkívüli vágya és következésképp kiadása lehetne még egy

békességes érzésű polgárnak, aki fáradságos munkával szerezte azt, amije van?

Igy éldegélt a Rózer-család hosszú évekig teljes homályban — egy akkora világitólámpával, aminő egy kerek millió. Megvásárolván a zöldfa-utcai házat és egy telket a nádor-utcában, melyre csinos palotát építtetett Rózer ur, többi pénzüket betették az első hazaiba és egyéb takarékokba s a kamatokból kivettek annyit, amennyi szükségletük volt, a többit a tőkéhez csatolván. A milliomosság nem nehéz mesterség. Az ur roppant nehéz aranyóraláncot viselt nyakában, az asszonyság gyémántfüggőket a fülén. Az urnak három pénztárca volt a zsebében, az egyik a nagybankókra, a másik a kisbankókra, a harmadik az aprópénzre; az asszonyság pedig abban üzött nagy luxust, hogy tartott egy fehér pincsikutyát, kék selyempántlikával a nyakán. Rózer azonfelül burnótszelencét is hordott magával s néha elvitte feleségét a Margit-szigetre uzsonnálni, ahol rántott csirkével laktak jól.

Igy folyt volna le egész életük csendben, egyszerűségben, ha egyszer az asszonynak föl nem puffad a mája, mire a házi orvosuk: dr. Wlada Celesztin, elküldte Karlsbadba.

A derék asszonyosság vissza is tért egy hónap mulva kigyógyultan és szerencsésen; más baja nem esett, csak az, hogy az egyik csomagja (egy lakattal ellátott csomagoló-kosár) valahogy kicserélődött. Alkalmasint a karlsbadi pályaházban történt a baj, olyanformán, hogy a mázsáló hivatalnok két hasonló csomagra elcserélve ragasztotta fel a számot.

Elég az hozzá, hogy mikor az asszonyosság otthon kibontotta a csomagot, ahol selyemszoknyái, hálóréklijei és más fehérneműi voltak elpakkolva, megrökönyödve látta, hogy azok átváltoztak férfi limlommá.

Krisztina sirt bánatában a holmija után, azután kiszámította, mennyi a vesztesége és mennyit érhet, amit a kosárban talált. Biz az édes-keveset ért. Egy ruhatisztító és két suvikszoló kefe, egy borotváló-készülék, két pár kopott cipő, néhány harisnya és amit előbb kellett volna emlitenem, egy ujdonatuj urasági inasruha, ötágukoronás ezüstgombokkal, mellényestül, nadrágostul. Valami nagy ur strimpflis inasé lehetett az eltévedt kosár.

Rózerék irtak a vasutakhoz, reklamáltak mindenféle uton és módon az elcserélt holmit, de soha nem került az vissza, mi-

nélfogva a mindent értékesítő polgári ész ügyet kezdett vetni a szép, előkelő libériára.

— Hallod-e Kriszka? Ha már megvan ez a szép inasancug, miért ne fogadnánk bele egy fickót, amelyikre éppen ráillik?

— Nem bánom, János.

Csakhamar akadt is egy, a gentry-klubból elcsapott spécies, aki bevált a ruhához; csak a bajusz leborotválása miatt merültek fel némi nehézségek. Georges (valódi nevén Szabó Gyurka, Rév-Komáromból) ragaszkodott a bajuszához. Wlada házidoktor pedig, akitől tanácsot kértek, ragaszkodott ahhoz az állításához, hogy a harisnyás inas meghagyott bajusszal lehetetlen látomány.

Minthogy egy igazi polgár soha nem enged abból, a mije már egyszer megvan, s minthogy a harisnya tényleg megvolt, Georgesnek kellett engednie a bajusszal. Sok huza-vona után ötvenöt forintért végre is megvált tőle.

Rózer ur kerekszámában ötvenet akart csak adni, de Georges makacsul ragaszkodott a summához.

„Azt az ötöt a borbélynak kell adnom, mondá, bánatosan sóhajtva, egész életében hadd emlékezzék a gazfickó, hogy mit semmisített meg ezen a napon.“

Csinos és méltóságteljes lett ez az ember, amint fölvette a livréet. Mily bámulatos volt, midőn megjelent a küszöbön és meghajtotta magát Rózer-mama előtt. Valami új, csudálatos és előkelő levegő kezdett lengeni e szűk szobákban, a ripszszel és kanavászszal bevont butorok között. Ezek a butorok szégyenlősen látszottak összezugsugorodni, meglapulni az ő tekintete előtt s a kinyitott ablakon valami különös előkelő illat ömlött be.

E derék polgárokat, kiket meg nem szédített a hozzájuk repülő millió, elbódította Georges ezüstgombjainak csillogása. Valóban félték e Georgestól, amint megjelent, hideg, merev arcán a hódolat némaságával, zajtalan, csendes, egy kissé ringó lépteivel, miként a színpadon a marquis-k komornyikjai, e jó emberek összeresztentek és végignézték öltözékeiken, hogy nem talál-e valami kifogásolni valót Georges. Rózer ur nem merte többé pipája hamuját kiverni a földre, mert Georges egyszer akaratlanul így szólt a hamu láttára: „Pfüj.“ Az asszonyosság, aki a divánon fekve szerette olvasgatni a Neues Pester Journal kishirdetéseit, ijedten helyezkedett illó urias poseba, ha a komornyik lépteit hallotta közeledni.

Feszélyezte őket és egyszersmind csiklandozta egy eddig szunnyadó érzéküket. Féltek tőle és mégis örültek neki, mint egy szokatlan játékszernek, mely öreg gyerekek számára van kitalálva, és amint beteltek vele apródonkint, egyszersmind egy olthatatlan vágy kezdett magának nyilást keresni.

— Mit ér az előkelő inas, — sóhajtá egy napon Krisztina férje előtt — ha senki nem tudja és nem látja?

— Nem értelek — dadogta János ur; de értette.

Egész nap gondolkozott valamin, nyögött, szuszogott, estefelé végre megszólalt:

— Mit szólanál hozzá, Krisztina, ha egy fogatot szereznék, egy szép fogatot és valahányszor kikocsikáznánk, a Georges ott ülhetne a bakon?

Az asszony szemei felragyogtak.

— Óh, be szép lenne, János!

Egy hét múlva megvolt a pompás hintó két szép almásszürkével s a következő vasárnap Georges-zsal kikocsikáztak a ligetbe.

Boldogok voltak, de csak kevés ideig.

— Mit ér, pattant fel Rózer ur egy alkalommal, hogy szép kocsiban ülünk, hogy megbámulják a kocsinkat, inasunkat, ha

sem ők nem tudják, kit irigyelnek, sem mi nem tudjuk, kik irigyelnek.

No ez igaz volt. Rózerné azonban megtalálta a medicinát.

— Az kellene, János, hogy az ismerőseink hozzánk jőjjenek.

— Valami ilyesmi, mondá az öreg ur komolyan.

— És hogy az inas szolgáljon fel az asztalnál.

— Természetesen.

— Miért ne adhatnánk hát diner-eket?

— Persze, hogy persze. Adjunk diner-eket, feleség.

Az asszonyosság homloka elborult.

— Nem, nem! Hová gondolsz? Hiszen ahhoz szakács kellene.

— Ej no, úgy beszélsz, mintha csak egy szakács lenne a világon és az is Rothschildnál szolgálna, a honnan nem lehet elcsalni. Meglesz a szakács, Kriska. Meglesz, ha mondom.

— János, te vagy a legnagyobb gavallér a világon!

Most azonban Rózer ur homloka borult el.

— Paperlapap! Bolondságokat fecsegünk lelkem, mind a ketten. Hiszen a diner-khez nemcsak inas szükséges és ebéd, hanem

előkelő ismerősök is, azt pedig nem lehet pénzen venni.

Rózerné elgondolkozott.

— Karlsbadból egy Bobor Károly nevű nyugalmazott ezredessel és ennek a nejevel utaztam hazafelé. Olyan derék emberek, olyan udvariasak voltak irántam, hogy azt hiszem, eljönnének az ebédünkre, ha szépen meghivnók őket.

— Bah! — kiáltott fel egyszerre János ur örvendezve. — Tegyük össze, a mink van! Most jut eszembe, hogy Bibithy Gedeon országgyűlési képviselő is eljönne.

— Ki az!

— Az ő erdejéből vettem a parkett-koc-kákra való fát. Egy eladósodott ember, de képviselő. S egy képviselő, egy igazi, eleven képviselő nélkül nem is képzelhető, fiacskám, elegáns ebéd.

— Az egyszer úgy van, — mondá meleg meggyőződéssel Rózer-mama. — S milyen párti?

— Fájdalom, kormánypárti.

— Ejh, hagyd el, János, még talán jobb. Hátha valami érdemrendet szerezhethne neked; olyan pompáson illenék ebédjeinken a frakkodra.

Rózer ur fülig vörösödött:

— Hallgass, Kriszka, hallgass . . . és le-

süté a szemeit szégyenlősen, a tenyerét pedig a felesége szájára tapasztá.

Diktum-faktum, az ebédek tartása határozattá vált. Persze, mindez nem ment csak olyan könnyen, egyszerűen; a régi kopott patriarchalis butorok közé nem lehetett oly előkelő személyeket hívni — tehát új, pompás garnitúrákat kellett rendelni Bécsből s e fényes holmit nem lehetett bevinni azokba a szűk zugokba, át kellett alakítani az egész emeletet, felmondani a lakóknak és szalonokat, szellős termeket csinálni a bérlakásokból s mindehhez sok idő kellett, sok gond, sok pénz.

Most már tehát megtörtént szívük vágya. Ebédek voltak náluk, amelyeken csakugyan részt vett Bobor nyugalmazott ezredes szép fiatal nejével; némelykor a képviselő is megjelent, de ez mindig sok utánjárásba került. A többi vendégek az elhalt gyermekek keresztszülőiből s azoknak családjából kerültek ki. Ismerőseink közül ott lehetett látni Sartory Pált is — aki azonban a fejét csóválta a látottakon s gunyos megjegyzéseket gyártott a polgári körökben a híres ebédekről.

Azonfelül, hogy igen megszólták Rózerékat a régi ismerőseik, hogy kigyót-békát kiáltottak nagyravágyásukra: „Bolondok,

tönkre teszik a leányuk jövőjét. Nagy ur el nem veszi, ha csak a pénzeért nem, az pedig keserves. — Onnan, ahol tisztelnék őket, kilépnek oda, ahol kinevetik.“ Mondom, azonfelül sem hoztak ezek az ebédek nagy örömeket. Sőt.

Az ezredes nem volt jó anyagi viszonyok közt s igen gyakran szerette mondogatni, midőn Budapest piacainak drágasága jött szóba:

— Grácban kellene laknom, de tulságosan szegény vagyok arra nézve, hogy egy olyan koldus városban megélhessek.

Ebben a mondatban pedig shakespeare-i mélység lakozott és Rózer ur, bár nem volt tudományosan művelt ember, megértette azt, mivelhogy Bobor ezredes minduntalan apró kölcsönöket szeretett kérni ismerőseitől s azokat soha vissza nem adta.

Bobor ezredesék tehát az igaz, hogy szépen festettek az asztalnál, mert az asszony, született Plichta Mária, gyönyörű volt vörhenyes hajával, tejfehér arcával, élveteg piros ajkaival és Mária Terézia-szerű termetével, az ezredes pedig sokat mutatott uniformisában, rendjeleivel, de sokba kerültek Rózernek.

Eleinte még volt valami charme-ja a dolognak. Az első baráti kölcsön után az

ezredes per tu lett Rózerral s ez Rózernek jól esett; de a „te“ csak állandó kellemetlenségek forrásává változott, mert most még szabadabban mondhatta vagy írhatta az ezredes: „Rózer, vén cimborá, adj hamar ötven forintot.“ A második nagyobb kölcsönnél az ezredesné lett per tu Rózer-nével, ami Krisztina asszonyt kétségtelenül igen boldoggá tette. Apródonkint per tu lett keresztül-kasul a két család. Boborné Rózerrel, Bobor Rózer-nével és mindnyájan a szépen kifejlett deli Rózer Annával és a fiatal Rózerrel — ami Boborék részéről olyan benső és különös viszonyt pecsételt meg, mely bizonyos vagyonszövetséget is természetessé tesz, a következő észjárás szerint:

— Rózeréknek többjük van, mint kellene, nekünk ellenben kevesebbünk van, mint kellene; ilyen viszonyok közt aljasság volna Rózeréktől, ha nem segítenének rajtunk.

Segítették is, mert hát mivé lennének az ebédek az ezredesék nélkül? Az ebédek nem lehet többé abbahagyni, ez csufság tárgyává tenné az egész városban. Nem, azt nem teszi Rózer János, inkább meghal. S az ezredesné lehetetlen pótolni. Oly szép, oly előkelő és kápráztató (Anna

tanulhat tőle), sokat látott, sokat tud, sokat hallott s nem hogy elfelejtene abból valamit, inkább hozzá ad. Nem, az ezredesnét nem lehet nélkülözni az ebédeken.

Ah, ezek az átkozott ebédek! Mennyi bajt, keserüséget okoztak. Bárcsak soha se fogant volna meg ez a gondolat.

Bobor a legcsekélyebb összekülönbözésnél gögösen vágja a szeme közé:

— Utoljára voltunk nálatok, Rózer, utoljára.

Amely esetben az egész Rózer-család megrémül, Krisztina asszony fájdalmasan emeli a szemeit ég felé.

Bibithy képviselőt is csak nagy kuncsorgással lehet megszerezni, négyszer kell meghívni, hogy egyszer eljőjön. Nem, ez nem élet, még kevésbé uraság. Rózer ur sokszor jó indulatba s ilyenkor fel-alá száguldva a szobában, kiabálja:

— Nem, ez nem természetes . . . Nem természetes, Krisztina.

Még súlyosabb lett a helyzet, midőn Bibithy Gedeon egy nap császári és királyi kamarás lett s egy legközelebbi vasárnapon lemondott az ebédről, azzal az indokolással, hogy rokonai számára sincs elegendő ideje s valahol nagy társaságban ekképen nyilatkozott — az ezredesnő fülehallatára:

— Vigye a patvar az izék, a Rózerék ebédjét! Mikor hagynak már végkép békét ezek a jámbor emberek?

Az újdonsült kamarásnak ez a nyilatkozata csakhamar elterjedt a polgári ismerősök közt, a József-téri „Virágbokor“-nál, a kerületi körben és a régi pajtások, partnerek gunyosan kérdezték Rózert:

— No, mi van Bibithyvel?

— Mikor találkozol Bibithyvel?

E neveletlen bugrisok, kik tüvel, árral és egyéb éles szerszámokkal keresték kenyerüket, igen jól tudtak szurkálni szávaikkal és beszőni beszélgetésükbe: „Bibithy, a mi Rózerunk kebelbarátja“ s több efféle csipős, maró dolgokat, amivel Rózert kihozták a sodrából, úgy, hogy elrohant régi kedvenc tanyáiról, mint a megsebzett vad s fogcsikorgatva átkozódott otthon:

„Ostoba ember voltam, hogy ilyenbe ártottam magamat. De most már nem hagyhatom abba. Most már a szégyen ölne meg. Ki kell gondolni valamit. Egy tromfot kell kiadni, egy nagy tromfot, amitől hanyatt esnek a gunyolódók.“

Ejelente rágyujtva selmeci pipájára (mert nappal nem pipázni Georges miatt), e téma fölött kalandozott el nyugtalan elméje. Ott járt örökké a Múzeum mögötti

negyedben, a büszke, cimeres homlokzatu paloták között; látta a lépcsőkön lelépetgetni a finom rezedaillesatu selyemruhás delnőket, köztük az ő Kriskáját is. Aztán még egy nagyobbat lépett a fantáziája s besurrant a fényes hercegi várakba, kastélyokba, melyekről annyit olvasott lapjaiban, hol kardos ősapák és anyák lógnak a falakon; vezérek, országbirák, bibornokok s mindenikről egy legenda szól, aztán (eközben a pipája is kezdett kialudni) elszárnyalt felkorbácsolt lelke egész a királyi trónusig s el-elmerengett a káprázatos gondolon, hogy ha ő király volna, mit csinálna . . . Hát azt csinálná, biz Isten megtenné, elmenne egy ebédre a Rózerékhez . . . Mikor nem is várnák, mikor nem is gondolnák, csak ugy betoppanna egyszer: „Hipp-hopp, itt vagyok, hogyha szivesen látnak.“

Ezen az édes gondolon vagy egy ilyen fajtán szokott elaludni Rózer ur, következőkép nem lehet csudálkozni, szerény véleményem szerint, hogy midőn tegnapelőtt az „Első magyar földtehermentesítő bank“ házvételi ügyében nála jártunk, olyan extravagans ajánlattal lépett fel velünk szemben, illetve általunk Méltóságod kegyes színe elé.“

VI.

Egy „kinos“ ügy.

— Eddig van — mondá Radován diák és letette a paksamétát.

— Jól *kieszkábálta* az ördögös fiskális — jegyzé meg Zrinyi, ki nagy érdeklődéssel hallgatta végig Rózerék rangkórságának történetét. — Nagyon mulatságos emberek. Istenemre mondom, a könyvezésig kacagtatók. Eredj el holnap, Radován, és értesítsd ezt a Rózert, hogy vasárnap én és Juranics náluk ebédelünk. Jösz-e, Juranics?

— Zrinyi parancsol — felelte a szép horvát nemes, meghajolva.

— És a kis szőke fruska semmi? Lőrinc, Lőrinc, te elpirultál!

— Nem komoly lovagokhoz méltó csi-nyek — morogta Alapi.

— Eh, bolondság. Kun László király volt s még se restelte az efféléket.

— De torkára is forrtak.

Radován diák vette a kalapját s eltávozott az üzenettel Rózerékhoz. Magukra maradván, komoly arcot vágott Alapi.

— Abban az ügyben jöttem, bátya.

— Igen most délután lesz a tárgyalása a Nemzeti Kaszinóban, de nem igen értem. Hát mi a substratuma?

— A dolog következőleg történt — kezdé Alapi. — Mi, a Juranicscsal, lehet vagy két hete, egy este benéztünk az orfeumba, ott egy kissé borozgattunk is, néhány ismerős odaült az asztalunkhoz, vígan beszélgettünk, amint egyszerre arra lépeget valami báró Perjéssy Mihály, egy tejfeles száju siheder. Hívták néhányan, hogy üljön közénk. Azt mondja gögösen: Nem ülök olyan asztalhoz, ahol nem mindenki kóser ember. Hát ki nem kóser? — kérdik. Hát az Alapi ur — mondja és tovább megy. Kérdezem a szomszédjaimtól, mit jelent az, hogy nem vagyok kóser; ezek aztán magyarázzák, ki jól, ki rosszul, míg végre megértettem, hogy azt jelenti, mintha nem volnék becsületes ember. Ejnye, szedte-vette cinegéje! kiáltom dühösen, hozzatok hamar kardokat, de bizony nem voltak ott kéznél kardok, de a báró is eltűnt. Az asztaltársak megnyugtattak, hogy sebaj, küldjek el hozzá reggel segédeket, mert ez így szokás, azok aztán majd megállapítják, hol és mikor kell megverekedni és kiállítják a jegyzőkönyvet. Hát az mi? Hogy t. i. a jegyzőkönyv? Mondták, hogy

ilyet minden verekedés után ki kell állítani, mert ez bizonyítja, hogy az ember becsülete korrekt.

— Ostobaság! — vágott közbe Zrinyi.
— Hiszen akkor nekünk egész bibliothékákkal kellett volna föltámadnunk.

— Reggel aztán elküldtem a báróhoz Juranicsot és Patacsicsot; a báró is megjelölt két embert, akik azt mondták az enyéimnek, hogy a báró nem verekszik meg velem, mert elintézetlen ügyem van. No, ha nem verekszik meg, mondtam, öltön magára szoknyát és szagoljon otthon az anyja mellett rozmaringot.

— És aztán?

— Most aztán abbamaradt, mignem tegnapelőtt megjelent az ujságokban, hogy ki akarnak ballotirozni a kaszinóból.

— Mi az a kiballotirozás?

— Én se tudtam, megkérdeztem: azt mondták, hogy az annyit jelent, mintha kilöknének a kaszinóból.

— De hisz ez semmi. Mert ha oda nem mégysz, hát ki nem lökhetnek. Nagy szamarak ezek a mostani emberek. És én kezdem is már pedzeni, hogy miben sántikálnak. Mikor ide jöttünk, mingyárt az első napokban behoz a szállodámbeli portás egy kártyát, melyen egy ismerős mi-

niszter neve áll, a kártya egyik füle be volt hajtva. Minek ez a papiros? kérdeztem a portástól. „A miniszter ur látogatást tett önnél ma.“ Én nálam, hiszen egész nap itthon voltam, nem láttam én egy fiát se. A portás nevetett: „Hát persze, ő maga nem volt fenn, de a kártya az épen annyi, és ha most már méltóságod akarja visszalátogatni, hát szintén küld egy ilyen behajtott fülű kártyát.“ Hát hallottak már ilyen marhaságot, hogy két papiros találkozik két ember helyett. Én hát azt sejttem, Gáspár öcsém, hogy valami kártyára rá írják a nevedet és azt lökik ki a kaszinóból; mert igazán nevetséges szokásaik vannak.

E pillanatban megcsendült a telefon a másik szobában; Radován diák, aki egyedül értett az ördögös ládikához, nem lévén otthon, Zrinyi odaszólt az egyik alabárdosnak, mert mint otthon Csáktornyan vagy Szigetváron, most a bankban is mindig két alabárdos állt az ajtónál:

— Eredj, Mihály, szólíts valakit, hogy a telefonhírt átvegye. Kis vártatva bejött nagyhajlongva Zrinyi Mór.

— A kaszinóban várják méltóságodat az Alapi-ügyben, hogy azonnal méltóztassék jönni.

— Ülünk hát kocsiba, Gáspár, majd elmondod utközben a többit.

Tényleg az „Alapi-ügy“ foglalkoztatta most a közvéleményt s a becsületbiróság mai tárgyalása elé nagy érdeklődéssel tekintett a közönség, mely szereti az ilyen eseményeket. Mert azok a nagy vadak, akik itt ejtetnek el, gyönyörködtetik a nagy közönséget. Ép úgy, mint Spanyolországban a viadorok kezei által elpusztuló bikák. Más bikát! ordítja a közönség, ha az egyik elvérzik. A mézszáros is sok bikát megöl, de azok a bikák nem érnek semmit — csak azok, akik a szintéren buknek el.

Alapi pedig úgy jutott a krédóba, hogy a fiatal báró Perjéssy vonakodott neki elégtételt adni — mert, mint mondá, elintézetlen ügye van.

E nyilatkozat hirtelen elterjedt a gentleman körökben. Elintézetlen ügye van! Hajrá! Hol van? Merre van? Ide vele!

A dologtalanok, mint a saskeselyük, ráereszkednek egy ilyen elintézetlen ügyre.

Hát ki is ásták hamarjában. Egy lap ugyanis azt írta vagy két hónap előtt, még a megérkezés mézes napjaiban, hogy Alapi Gáspár voltaképen nem halt meg Szigetvárnál, hanem valamiképen elmenekült, mert 1572-ben, tehát Zrinyi eleste után jóval, ő

volt a horvát hadsereg vezére, amikor elfogta a híres „parasztkirályt“, Gubec Mátyást, sőt később horvát bán is lett. Lehetetlen tehát, hogy Szigetvárnál feltámadt volna ez az ur. Semmi köze Szigetvárhoz. Alapi ur, minden valószínűség szerint, egy ügyes csaló. Ha igazán ama nagykemléki Alapi Gáspár, akkor a barátait teszi lóvá, elhitetve, hogy velük halt meg, — mikor ez most rá nézve előnyös; vagy ha tényleg velük halt meg és velök támadt fel, akkor egyáltalában nem Alapi.

Ez a közlemény feledésbe ment, elcsuszott akkor, s a nagy nemzeti lelkesedésben Zrinyi, főembereivel együtt, simán bejutott a Nemzeti Kaszinóba. Most egyszerre földeriti báró Perjéssy az esetet és ott fekszik a magas testület boncasztalán a Perjéssy-féle konfliktussal együtt, tehát két elintézetlen ügy. Csudálatos lendülettel és vehemenciával vitáztak. Széchenyi István a falról hallgatta őket.

A kaszinó könyvtárnoka a homlokát tapogatta, azt hitte, megőrült és víziókat lát, midőn a legkockásabb nadrágu magas uraságok könyveket jöttek keresni, krónikákat, történelmeket s bujták nagy mohósággal, lelkendezve. Néhányan, a hevesebbek, ki-ballotirozási indítványt nyújtottak be.

A Zrinyi-csoport hívei, akikben még a kegyelet dolgozott, elleneztek a botrányt és azt kívánták, hogy egy becsületbiróság hozzon előbb több világosságot az ügybe; a formát könnyű megtalálni. Az ő kiindulási pontjuk az volt, hogy Alapi, nem lévén hozzászokva a XVI-ik században a lap-olvasáshoz, nem vette észre az inkriminált közleményt; barátjai szintén nem voltak lap-olvasók, tehát ők sem mondhatták meg neki; nagyon eleinte történt; föl lehet tenni tehát, hogy Alapinak csakugyan nem volt tudomása a hirlapi sértésről. Igaz ellenben, hogy a történelemben előforduló adatok súlyosan esnek latba Alapi ellen és igen kellemetlenül érintik a kaszinó leghiggadtabb köreit is, különösen nehezen reperálható mulasztás, hogy a Perjéssy-eset után annyiba hagyott mindent, ahelyett, hogy rögtön becsületbiróság elé vitte volna a dolgot.

A kiballotirozási indítványt visszavonták ideiglenesen s miután Perjéssy is beleegyezett, a becsületbiróság megalakult. Egyik tagja Zrinyi volt, aki, amint látjuk, későn érkezett s sietve ment a tárgyaló terembe, Alapit kívül hagyván, ha szükség lenne felvilágosításaira.

— Már várnak ott bent — mondá Kricsi

gróf, egy nyurga fiatal ur, ki a ruhatár felé sietett. Der arme Kerl, dieser Alapi!

— Miért sajnálsz? Mi történhetik vele?

— kérdé könnyedén Zrinyi.

— Disqualifikálják, bruder.

— És mi baj lesz ettől? Mit jelent az?

Mert én nem tudom ezeket a mizimázi fogalmakat.

— Hát senki se fog vele többé megverekedni.

— De hisz az jó neki, te bolond. Egy ember, aki verekedhetik, de ő vele nem verekednek. Ezt már másodszer hallom. Legyen hát eszetek, hogy ilyeneket beszéltek.

Kricsi gróf vállat vont; csudálkozó grimace-okat vágott és lefelé indult a lépcsőkön, Zrinyi pedig eltűnt a tanácskozási terem ajtajában.

Ott ültek már az asztalnál mind a négyen azzal a fönséges komolysággal, amelyet ez az ujmódi pallos-jog kölcsönöz az arcoknak. Alapinak Csáky György volt a másik bírāja, ki épen tegnap tért vissza a Szepességből. Az ellenfél részéről két főúr szerepelt; elnöknek egy fehérhaju aggasztján, híres katona.

Mind felálltak, mikor Zrinyi belépett, mintha egy incognito király jönne. Csak

a Kricsi-féle nyeglék merték őt brudernak szólítani. Azok mindent mernek. De olyan is volt Zrinyi, mint egy régi király: nyájas, természetes, egyszerű és mégis méltóságteljes.

— Jó napot, urak! Hát mit akartok az én derék Alapimmal? — köszönté őket, vidáman helyet foglalva az asztalnál. — Mit vétett nektek?

— Hát kezdjük meg, urak — szólt az elnök — s vegyük először az első elintézetlen ügyet, ahol csalónak nevezik Alapit.

S ezzel felolvasta az ujság-lapból az „Al-Alapi“ című közleményt.

Zrinyi figyelmesen hallgatta.

— Szentelenség! — fakadt ki ingerületen — egy szó se igaz. Ő velünk volt, velünk rohant ki, velünk halt meg és velünk támadt fel.

— Láttad, mikor meghalt? — kérde az elnök csendesesen.

— Nem láthattam, mert sűrű füstben rohantunk ki; a saját kardomat se láttam, a melylyel vagdalkoztam.

— Te sem láttad, Csáky?

— Engem mingyárt a hidon halálos golyó ért — én se láthattam.

— Ennyire volnánk. Most már hallgasátok meg a történelmet.

Egy csomó könyv hevert az elnök előtt, azokból kezdte felolvasni, hogy Alapi Gáspár megmenekült Szigetvárott, Kanizsa kapitánya lett 1752-ben; Horvátország bánja volt 1574-ben Draskovics Györggyeleggütt.

— Lehetetlen! — hüledezett Zrinyi. — Miféle örült diákok írták ezeket a könyveket?

— Hiteles adatok és okmányok alapján áll minden állítás — ellenveték a Perjéssy birái. — Kinek higgyen az ember, ha a történelemnek nem?

Zrinyi fitymálón intett a kezével és hitetlenül csóválta a fejét.

— Hadd lássuk, mi van ezekben a könyvekben én rólam?

Az elnök elmosolyodott s kinyitotta a legfelül álló Pallas-Lexikont, felolvasván onnan a Zrinyiról szóló adatokat.

Nagy álmélkodással bólingatott a fejével.

— Az ördög vigye el a szerszámotokat. Szörnyőség, hogy ezek a kis bolhák (a betüket értette) összefogdossák a cselekedeteinket. De az Alapi-dolgot még se hiszem. Képtelenség az! Hiszen unokaöcsém, nyílt szellemű ember s csak szólt volna nekem. És akkor nem is velünk támadt volna fel. Várjatok, amíg beszélek vele, oda-lent sétál az utcán.

— Fölösleges, — vélte az elnök — mert

az nem lényeges, hogy Szigetvárnál esett-e el, vagy később.

— Igaz, — bizonyítá Csáky György — még ha úgy volna is, ő még csak érdekesebb hazafi ezzel, mert mikor már mi porladoztunk, ő még mindig forgatta kardját a hazáért.

— Hogyan? — kiáltott fel Zrinyi. — Az nem lényeges, hogy igaz-e a közlemény vagy nem?

— Nem. A lényeges az, folytatá az elnök, hogy az illető ujságíróval Alapi meg nem verekedett.

— Ugy van, ugy! — bizonyitgatták a Perjéssy-pártiak.

— De ha nem tudta — vetette föl Csáky György.

— Az mindegy — vágott vissza egy sasorru, kopasz becsületbiró. — Ami szabály, az szabály; az eset, sajnos, azok közé tartozik, melyek disqualifikálnak.

— És mit jelent az? — pattant fel élesen Zrinyi. Magyarázzátok meg, kérlek.

— Aki ilyet eltűr magán, az nem gentleman, az nem lovag és nincs hozzá joga többé, hogy fegyverrel kérhessen elégtelt egy gentlemantól.

Zrinyinek fejébe szállt a vére, a halántékai lüktettek.

— Nem lovag Alapi?! — tört ki az indulattól remegő hangon. — Alapi, aki száz csatán volt velem és aprította a törököt, aki nemes tornát vitt Zulfikar béggel, kit a „szultán kardjának“ hittak, aki legyőzte az óriás gróf Salm Jánost, kétfelé hasítva koponyáját, aki négy nap, három éjjel ült egy huzamban nyeregben Budától Nagy-Kemlékig, folytonosan csatározva portyázó katonákkal. És az nem lovag? (Fölkacagott gunyosan, mintha egy vizuhatag kezd ömleni.) Oh, nem; Alapi nem lovag. Hanem ti meg, akik itt hasaltok a billiárdposztón, mióta az anyátok köténye mellől eljöttetek és nem láttatok soha más vitézeket, csak akik a helvét kártyákra vannak festve, ti persze mind lovagok vagytok!

Ezzel rettentő öklét fölemelve, olyat csapott-dühében a vörös mahagoni asztalra, hogy rögtön kétfelé hasadt; a hamutartók, gyufatartók és a nagy foliánsok ugráltak rajta és gurultak le szerteszét nagy csörömpöléssel, csattogással.

Ő pedig kirugván a széket maga alól, rettentő furiával ment ki.

— Miklós, hát ne menj! — kiálták utána konsternálva.

— Félek, — mennydörgé az ajtóból, két

hatalmas karját rázva — hogy izzé-porrá zuzlak benneteket.

Zrinyi eltávozott az épületből is, senki se mert utána menni, hogy visszahívja.

— Nem tanácsos ilyenkor — magyarázta nekik a szelid Csáky. Ha megbőszül, olyan, mint egy tigris; ha jókedve van, olyan, mint egy bárány.

A tanácskozást nem lehetett folytatni.

— Várjuk meg, míg Zrinyi lehül — szólt az elnök. — Folytassuk talán holnap.

Zrinyi haragos kivonulása feltűnően a többi termekben, mind betódultak a kaszinó fürge, kíváncsi alakjai.

— Was giebt's denn?

Különféleképen tárgyalták Zrinyi viselkedését, felfortyanását.

— Nem érti a lovagiasság szabályait — nyaffogta egy körteképü, vörösre duzzadt szemü uracs.

— Ez nem járja a kaszinóban — tüzelt a másik a monoklijával hadonászva. — Er muss einen anständigen Ton annehmen.

— Saprísti, csak nem akarjátok Zrinyi Miklóst is disqualifikálni?

És nyilván még többet is fecsegték, csipkedtek volna, ha nincs ott a robusztus termetü, piros képü Csáky György, aki kíváncsian nézegetett embereket, tárgyakat,

mert ma volt itt először s mohón kérdezősködött mindenről.

— Kicsoda az az összevont szemöldökű ur a falon, aki úgy látszik, mintha haragudnék rátok?

— Az a Stefi Széchenyi.

— Ki az?

— Eigentlich, egy vasmegyei nagybirtokos; a Béla papája.

— Mit csinált, hogy ide festették?

— Gott weiss was. Hagyta nekünk egy serleg és muszáj inni belőle.

Alapi ezalatt künn sétált a Kossuth Lajos-utcában. A kistermetű vézna urat, akinek azonfelül a bal vállapockája is ki volt nőve, egykedvűen taszigálták erre-arra a járókelők, kik ezen jól locsolt utcában nyáron estefelé némelykor szinte megtorlódnak. De ő nem bánta. Annyi csuda tárult eléje a kirakatokban, hogy nem győzte bámulni. Különben is szerette a találmányokat. Fürkésző elméje nem pihent, míg a dolgok végére nem bukkant. A legprimitívabb iparcikkek órákra lebilincseltek, olyanok, amiket már senki se néz meg, mert készen találta, mikor született és természetesnek találja, hogy ezek vannak. De Alapit a dugóhuzó is bámulatba ejtette, hát még a gyufatartó a ka-

nóccal; hát még a Halifax-korcsolyák. (Szent Isten, mire való lehet az?) Itt ez, ott az. Ezer meg ezer különös tárgy. Egy fehérenemű kereskedésben vászonpáncél, két almanagyságu kidudorodással a mell táján. Mi a kő! Csak tán nem az asszonyok járnak most hadba? (De bizony ők viselnek ebben háborut a férfiak ellen.)

Szóval: telt az ideje, jól mulatott; néhány ismerőssel is találkozáván a szigetváriakból. Mingyárt a gránátos-utcánál szembe jött vele Nagy Kristóf vitéz, aki a szatócsnéval állt volt össze a múlt hónapban. Nem volt valami jó kedvében szegény Nagy Kristóf; nagyon lógott a bajusza. Apránkint aztán kivallogatta, hogy ott hagyta az asszonyt, mert megundorodott tőle. Egyszer éjjel, azt mondja, hogy-hogynem, felébredt, gyertyát akart valami okból gyujtani, de nem lévén gyufája, a felesége ágyához botorkált, ahol mindig szokott lenni az éjjeli asztalkán gyujtó. Amint keresi a sötétben, egyszerre letaszít valamit, nagyot koppan, csörren a padlón. Gyufát gyujt és lehajol érte, hát, úramfia, egész testében összeborzad — az asszony állkapcája volt. Pedig épen a szép fehér fogai miatt szerettem bele, hajtogatta nagykeservesen a szegény Kristóf.

Még el sem bocsátá a nyavalyást, imhol a franciskánusok épületéből már egy másik ismerős lép ki: Vinnyói János, a káplán, tologatja a gömbölyü hasát.

— Megállj, barát! — kiáltá eléje Alapi. Bizony már nem láttalak száz esztendeje. Bolykánál vagy Dombóvárnál beszéltünk utoljára. Hát hogy vagy, barát, mit csinálsz?

Minden ügyét-baját ennek is kikérdezte apróra. (Ezért szerették Alapit az emberei.) Hát papnak mi baja eshetnék? A papnak van esze. Vinnyói bevette magát, mihelyt Pestre ért, a franciskánusokhoz s ugy él ott, saját bevallása szerint, mint a pók. Megtanult azóta kártyázni s ha megunja magát a franciskánusoknál, átmegy a pagátot kergetni Budára, az irgalmasokhoz. Ott is szívesen látják.

— Hát épen semmit se dolgozol, Joannes?

— Egy kicsit foglalkozom a tanügygyel. Egy kis kártyára valót az is hoz.

— A tanügygyel? No, és milyen módon?

— Verseket és történeteket dolgozok át a sacré-coeuröknél a növendéklányok számára. Nagy költőket és írókat javítok át: Ovidiust, Petrarcat stb.

— Ne beszélj!

Alapi kételkedve nézett rá. Alapi ajkai körül különben is mindig ott játszott a

maliciózus, fanyar mosoly. De most talán indokolt is volt, mert a barátot ostoba fráternek tartották Szigetvárott, aki nec ideam habet a költészetről.

— Így sétálva is azt cselekszem, — folytatta az egykori várkáplán — épen most javítottam át egy szép strófát.

Alapi kíváncsi volt, legott el kellett mondania Vinnyóinak a versezetet:

Egy rózsaszálat kapott tőlem a babám,
De kedvesem haragszik, nem néze rám;
Mondom tehát: Add vissza a rózsát babám,
Hadd kopogtassak más lány ablakán.

— Ez a strófa, uram, egy nagy költőből való, akit ismernie kell az ifjuságnak, a neve nem jut eszembe, de nem lehet fiatal szemérmes leányok kezébe adni, hát eképen lészen fölékesítve az én szövegemben s élvezhetővé téve a zsenge leány-palántáknak:

Egy pompás csontot kapott tőlem a kutyám,
De a kutya haragszik, nem néze rám;
Mondám tehát: Add vissza a csontot, kutyám,
Hadd kopogtassak más eb ablakán.

— Hogy birtad ilyen szépen kigondolni!
— nevetett Alapi.

— Nem nehéz az, nagyságos uram — jegyzé meg önérzetesen a káplán. — Csak

mindenütt kutyát kell tenni a fejer personák helyére.

E pillanatban egy kéz nehezédék az Alapi vállára. „Zrinyi“, szolt, őt a kéz súlyáról felismerve és csak azután fordult meg. Valóban Zrinyi volt, izgatottan, haragosan s ügyet sem vetve a várkaplánra, karján fogta Alapit.

— Gyere, gyere, sürgős beszélni valóm van veled.

Vonszolta sebesen, fujva és a botjával csapkodva a levegőben, mintha kard lenne, a koronaherceg-utcán át a bank felé. Sokáig nem szolt semmit, de aztán még se állhatta meg, elkezdte mingyárt ott az utcán:

— Hát miért nem mondtad meg azt nekem soha, Gáspár, hogy te nem haltál volt meg Szigetvár alatt!

— Hogy én nem haltam meg Szigetvár alatt? — ismétlé Alapi zavartan, révedezve . . .

— Mi az, Gáspár? Te megzavarodtál? Hát igaz?

— Nem tudom — dadogta Alapi s apró kék szemeit álmodozva, meredten szegze Zrinyire. Igaza lenne? Gyanit valamit, Miklós bátyám?

— Felolvasták a kaszinóban a történelmekből, foliansokból.

— Mit?

— Hogy megmenekültél, hogy Kanizsa kapitánya voltál, aztán horvát bán voltál egy ideig Draskovics Gyurival együtt, azzal a szeplőssel.

— Istenemre, igaz! — ordított fel Alapi, a homlokára ütve. — Hogy is volt csak, hogy is volt . . . Hadd szedjem rendbe . . .

A bécsi-utcai járó-kelők mind megálltak, meg visszafordultak, ha odább mentek, annyira feltűnő volt a kis vézna ember viselkedése.

— Irják a könyvek, — folytatá Zrinyi — hogy egyszer, mint a horvát rendek seregeinek vezére, valami paraszt királyt fogtál el, valami Gubec Mátyást.

— Igen, igen; kerékbe törettem a zsiványt. Mindenható az Isten! Valóban úgy történt minden.

— De hát mért tagadtad el akkor, mért nem szóltál nekem?

— Nem tudhattam.

— Hogyan? Nem emlékeztél volna?

— Emlékeztem bátyám, de azt hittem, valami álom, valami képzelődés nyügöz le, vagy másoktól régen hallott história nyomódott be emlékezetembe olyan élénken, mintha én magam lettem volna abban a szereplő. Gyakran megtörténik ez. Minden

összefolyt előttem. Rémllett nekem, az igaz, hogy túléltem a szigetvári napot, de féltem, kinevetnek, ha előhozakodom vele. S aztán nem támadtunk-e fel együtt egy csoportban? Hihettem-e, hogy amit én álmodtam, az valóság is lehetne?

— Csakugyan megfoghatatlan; ha így van, miért támadtál fel akkor velünk?

— Igaz, bátya, a könyvek nem hazudnak; minden úgy történt; kidomborodnak immár előttem a részletek: Szigetvárrott a törökök kezébe kerültem s felgyógyulásom után kiváltottak a rokonaim, — igen, mert sokáig feküdtem, tizenhét sebet kaptam Szigetvár alatt.

— Tizenhét seb! A mennykőbe is! — szólt közbe Zrinyi. — Tizenhét vitézi seb bizonyosan úgy vétetik az égben, mint a hazáért elszenvedett halál. Értem most már, hogy köztünk támasztott fel a gondviselés.

Az előbb még ádáz haragban tomboló hős ellágyult és gyöngéden nyujtotta kezét Alapinak:

— Derék vitéz vagy, Gáspár öcsém. Hanem ezek a mostani *szattyán*-emberek meg akarnak enni, mert rossz modorod van, kellemetlenségeket mondasz nekik. Az ügyed nagyon rosszul áll a kaszinóban.

Alapi csak mosolygott, mint a gyermek, akinek fogalma sincs a veszélyekről. Olyan évelődésformának vette az egészet körülbelül Zrinyi is. Ugy tűnt fel nekik, mintha azzal ijesztgetnének valakit, hogy mingyárt lőnek egy bodzafapuskából.

Pedig igazán rosszul állott az Alapi-Perjéssy-affaire. Csáky György, aki teljesen informáltatta magát, valóságosan hosszú orral jött be a bankba a kaszinóból: „Csinálni kellene nekünk is valamit a holnapi tárgyalásra, mert a Perjéssy hívei mindenféle módon praeparálják a hangulatot Alapi ellen, a kaszinó tagjai közt.“

Többen együtt jöttek Csákyval a Zrinyi ujkori barátai közül. Ezek is mind a mellett voltak, hogy nem elég azt bizonyítani Alapiról, hogy derék, becsületes ember, mocsoktalan lovag, akár maga a híres Lancelot, mert itt a forma uralkodik. A forma és mindig csak a forma. A lényeg semmi, hanem a forma szent. A mostani emberek olyan lovagok, mint amilyenek madaraknak a kitömött madarak. Epen nézegetett ma ilyeneket Alapi a kirakatokban. Ha szépen áll a csőrük, a tollazatuk, hát tökéletesek, az nem tesz semmit, hogy a belsejükben kóc van és nem vér, azért ők, a forma szerint, kifogástalanok.

Vigyázzatok, a formákkal ölik meg Alapit. Hát a formák ellen hasonlóan formákkal kell küzdeni, mert a formák embereinek csak megint a formák imponálnak. Jó lesz ennek folytán valami okos, szakértő emberrel tanácskozni, például Gajári Ödönnel, vagy gróf Keglevich Istvánnal.

Csáky György szót fogadott és nyomban felkereste Keglevichet, aki meghallgatván a tényállást, körülbelül tudta is már az összes részleteket, műértően fontolgatva tekintett végig a tényeken, mint egy finom szakács az elébe tett anyagokon, hogy mit lehetne azokból kihozni, aztán egyszerre vidáman csettentett a nyelvével:

— Nagyon egyszerű a kérdés. Azt kell mondani a holnapi tárgyaláson, hogy az Alapi esete a szerkesztővel teljesen abnormis és semmi szabály alá nem vonható.

— Miért?

Keglevich furfangosan nevetett.

— Mert Alapinál esetleges fizikai lehetlenségek foroghatnak fenn, minden sérülésért elégtételt vehetni.

— Hogy-hogy?

— Tegyük fel, hogy Alapiról Pray, Istvánfy vagy Jászai, szóval: valamelyik olyan történetíró írta volna meg, hogy gazember, aki már kétszáz év előtt meghalt, hogyan

vehetne most magának Alapi azokon satisfakciót? Hát nem volna az lehetetlen? S ami lehetetlen, az nem diffamáló. Nos, ebből aztán egyenesen az következik, hogy Alapi abnormis személy. S ha abnormis, nem lehetnek rá kötelezők a normális szabályok és kodexek.

Csáky majd a bőréből ugrott ki örömben s vitte haza nagy sebbel-lobbal a fikikus tanácsot.

A becsületbiróság másnapra halasztott tárgyalásán csakugyan használt az argumentum. A Perjéssy-párti bírák meghökkenetek. Ez bizony igaz. A kopasz koponya eleget izzadott (mert a kopasz becsületbíró vitte a szót), látszott rajta a kinlódás, de nem birt semmi ellenargumentumot kifacsarni. Az ilyen fejnél a mézskő is hamarabb ad szikrát. Igaz vagy nem igaz, ők azért a felük felé szeretnék hajlítani az igazságot, mert ők bírák, s oda argumentáltak, felhozván hetet-havat, hogy a felük még sem tartozik megverekedni Alapival.

A másik Perjéssy-féle bíró megbetegedett az éjjel — tehát ujjal kellett őt pótolni: báró Harkányi Frigyessel. Ez legalább szeretetreméltó ellenség (vagy bíró — mert mindegy), közbe-közbe vidám adomákat szótt.

— Ezeket már hallottam — jegyzé meg Zrinyi.

— Hol? Kitől? — kérdé Harkányi röstelkedve.

— Még csáktornyai lakos koromban az ottani plébánostól.

A becsületbiróság gonoszul mosolygott a régi adomákon, de Zrinyi gavallérosan viszonzta egy ujjal:

— Olyan világ van itt tiköztetek, — mondá kedélyesen, a tárgyalás argumentumaira célozva — mint az én gyermekkoromban volt Ferdinand és János alatt: Ferdinand is nevezett ki a megyéembe, Somogyba, főispánt, Szapolyai is. A Ferdinand főispánja is megyegyűlést hívott össze Kaposvárra és megalakította a tisztikart: alispánt, szolgabirákat, községi birákat, nemkülönben a Jánosé is. Már most aztán egy-egy faluban az egyik ember a Szapolyai hívének mondotta magát, a szomszédja ellenben már a Ferdinand pártján volt és így tovább. Ha két különböző párton voltak Péter és Pál és ha összereltek, hát egyik is a maga szolgabirájához vitte panaszát, a másik is. Volt ebből nagy herce-hurca. Ha pedig egy párton voltak és elmentek teszem azt a Szapolyai párti biróhoz, hát amelyik elvesztette a

pörét, legott átpártolt Ferdinandhoz, ahol aztán okvetlenül megnyerte a Ferdinand-párti bírónál. Ezért tűntök ti fel nekem olyan nagyon ismerősöknek. Mintha már találkoztam volna az igazságaitokkal valahol.

Hosszas vita után végre az elnök, a katonaviselt fehér aggastyán, az Alapiék argumentumainak adott igazat s meghozott a határozat, hogy báró Perjéssy elégtételt tartozik adni Alapi Gáspárnak.

Nagy érdeklődést keltett a fashionable körökben a párbaj hire. Egyébiránt mindenütt. Hogyne az ördögbe! Párbaj egy exholttal! Egy Zrinyi-korabeli vitézzel. Aki különben úgy néz ki, mint egy beteg macska, vagy mint egy egészséges szabólegény. (Kricsi's Worte.) Ah, a Perjéssy, a kedves Miska báró. Irigylendő egy miska-ság! (Auch Kricsi's Witz.) Mondieu, milyen rekord! Megvagdalni egy renaissance-korabeli lovagot, egy afféle Bouillon Gotfriedet en miniature.

A nevezetes esemény minden mozzanata reprodukáltatott a lapokban. Ezek a papir-orgazdák szeretik a vért. Nagy farizeusok. Ha meglátják a vért, lármáznak, szörnyüködnek, közé keverik könyeiket és tintájukat, de szeretik, kimondhatatlanul szeretik a vért — a másokét.

És a Belzebub segíti őket. Nagy szenzációt tologatott eléjük.

A párbaj, mely egy vivóteremben történt, könnyü sértés lévén, kardra ment, első vérré. Senki se gondolt szerencsétlenségre. A Miska báró már két év előtt megkapta a „bajnok“ címet az Athletikai Clubtól, hát nem csirke; — Alapi is tudja a módját, ha el nem felejtette, hát egy pár bravour-suhintást mutatnak s végzik valami szerény karcolással.

A felek kiálltak s Alapi csak játszott egy darabig a kis báróval, még hátrált is, aztán mintha egyszerre meguntta volna, hogy elég volt már, bizonyos vehemenciával csillant meg kezében a penge, saját-szerű cikázással, amit, állítólag, egy arabs-tul tanult háromszáz és néhány esztendő előtt.

Egyetlen könnyed vágással, annyi grace-szal, mint mikor egy almát akar valaki elegánsan kettészelni, a balhalántéktól kezdődve, végig a balszemen, a szájpadráson, széthasította Perjéssy koponyáját, úgy, hogy megnyilt a belseje, mint egy bibliotheka, a szeme pedig kifutott s az irtózatos vágás el nem végződhetvén a koponyán, utat hasított magának be mélyen a vállpercbe és ott átvágta az életeret. Élőemberek

soha se láttak ilyet. A Toldy Miklós ereje lakott ennek a vézna embernek a sovány karjaiban.

— Ide, Farkas! Hamar Farkas! rohantak az orvosok a szivacsokkal, tapaszaikkal, tüikkel.

Alapi Gáspár ellenben leereszté a kardját nyugodtan és csendesen, a Perjéssy segédei felé fordult:

— *Manu propria* — mondá az ő szatirikus fanyar mosolyával. — Reménylem, elismerik most már az urak, hogy az *igazi* Alapi Gáspár vagyok, de Nagy-Kemlék.

Azok szótlánul, megüvegesedett szemekkel néztek rá, mint egy természetfölötti szörnyetegre.

Az orvosok mindent megtettek, amit lehetett, de nem volt mentség: az elvérzést nem lehetett megakadályozni, és az előhívott mentők már csak holttestet találtak.

Volt nagy megrökönyödés a városban. Az eset híre elterjedt, mint a futó-tűz, egy óra múlva már a kis bogárhátú házakban is beszéltek, a Gellért alján és a távol Zuglóban fákat nyesegető napszámosok közt folyt a szó:

— Megint bomlanak a nagy urak. Egyet leöltek maguk közül.

— Ostoba mulatság. Mikor vadaskertjük van és ölhetnének őzet is vagy szarvast.

Bent a város közepén a korona-utcában pedig csoportokban álltak ki a boltajtók elé az inci-finci varrólányok, előrózsák a művirágok között, s sóhajtozva emlegették:

— Pedig, istenem, de szép fiu volt!

A hordárok rikácsolva árulták a lapok rendkívüli kiadásait: „Halálos kimenetelű kardpárbaj!“ A nemzeti kaszinó épületére kitűzték a gyászlobogót. A képviselőház folyosójára dr. Rosenberg Gyula hozta meg a hirt s ott mingyárt azt kezdték firtatni, hogy mit hagyott itt a halott; s minthogy nem volt egyéb, csak egy vadászebidomító szövetkezetnek elnöke, azt találgatták, hogy kit lehetne a helyére tenni. Mint minden megüresedett hivatalnál a világon, itt is mingyárt mindenkinek Hieronymi Károly volt az első gondolata — csak azután ágaztak szét a jóakaratok kevésbé tekintélyes egyéniségek közt.

A részvét a temetés napjáig (szombaton délután volt a Perjéssy temetése) óriási módon felesigáztatott, részint a lapok cikkei által — melyekből csak néhány címet kell fölemlíteni: „Középkori bruta-

litás“, „A holt vitéz suhintása“, „Egy horvát Holubár“ — részint azon megható részletek miatt, melyek kolportáltattak. A halál különben is nagyító üveget visel s ha hirtelen visz el valakit, a nagy sietésben rendesen ott felejt.

Ez az üveg szépnek, okosnak, felülmulhatatlannak mutatja az elköltözöttet. Lángész volt, gavallér volt. A szivek hurjait megrezegteti egy fájó gondolat s egy kis keserűség támad nyomában. A halott igazsága erősebb, mint az élő — az ő örökre becsukott szemeiből világosabban látszik az őszintesége. Egyébiránt az összes emberi hazugságok közül ez a legszebb.

Száz és száz koszoru borította el a koporsót s óriási tömeg kísérte ki a temetőbe: rokonai, menyasszonya, a kaszinó urai és az utcák dologtalan népei. Ez a ronda nép. Ki adna ennek a véleményére valamit. És mégis ez a legnagyobb pompa. Nagy pályák, nagy ambíciók, ragyogó életutak betetőzése. — Ez, amit pénzzel nem lehet megvenni. Hogy megindulnak, anyókák, csizmadia-inasok, facér pincérek és székálló legények. A pálinkasöntések mellől, amerre a menet megy, előkullognak a vén napszámosok és ők is mennek a hömpölygő nép-árral; kimenőt vesznek

a szolgálók és szakácsnők, hasonlóan belevegylve a kavargó embertömegbe, hol egy-egy mondás, szinte szikra égeti, izgatja, háborítja a fogékonyakat.

— Bizony nem jó, nem szép, hogy a hajdani magyarok ölni kezdik a mostaniakat.

Megy-megy a tömeg lassan, ünnepélyesen a koporsó után, mintha az övé lenne. Ez alacsony, máskor közömbös rétegeket áthatja egy homályos érzés, egy sejtélem, több, egy tudás, hogy most *történik valami*.

És aztán? Aztán elmulik a temetés, bekaparták a halottat, egy puppál több pup van a földön s egy evővel kevesebb itt fönn; egy evővel, egy parancsolóval vagy egy szolgálóval. De az mindegy.

A nagy urak hazaoszlanak, a siró menyasszony elájul, a szülők zokognak, a csócselék pedig elérzékenyül ezeken — a közhangulatot beszívja, mint az itatópapiros a zsirt. Ezzel a közhangulattal aztán oda csoportosul a Zrinyi-féle bank elé és elkezdi a tüntetéseket.

— Abcug Alapi! Abcug Zrinyi!

Jó szerencse, hogy nem alszik a gondviselés. A rendőrség ott toppan és szétkergeti őket.

MÁSODIK RÉSZ.

VII.

A poézis.

Szarkák! Ti csacsogó, kedves jószágok, röpüljetek ma a zöldfa-utcza egy házára, ahol a Rózerék laknak. Láttatok már valaha kéményt olyan vidáman füstölögni, láttatok már embert olyan kevélyen lépegetni haza a templomból, mint Rózer urat? Meg-megáll utközben nyájasan beszélgetni egy-egy ismerőssel, de nem sokáig, csak egy vagy két percig, ameddig elmondhatja: „De, jaj, sietnem kell haza, mert gróf Zrinyi Miklóst várom ebédre.“

És már a hét elején kezdődött a nagy boldogsága, az övé, meg a Rózer-mamáé. Összekombinálni az ebédet, scampikat rendelni Fiuméből, kaviárt Orsováról, sajtot Fogarasról, fehér cipót Rima-Szombatról, szőlőt Velencéből. Aztán volt egy nagy gourmand ismerőse, egy bonvivant porosz hercegnek az ex-segédtsztje, egy nyugal-

mazott vén féreg, aki mindent megkóstolt, ami jó van a világon. Őt is fölhajkurászta Rózer ur valahol a nagymező-utcában és az italnemüek iránt tudakozódott, kérdezvén őt kerülgető uton, hogy mit tart a legurasabb italnak.

— Az igen relativ dolog — mondá a szájával csettentgetve lovag Schmitt. — Atyám, néhai lovag Ulrik Schmitt, egy csésze theát készített egy nap Suezben, barátjának: Sir Ralph Abercambrenek, aki az angol sereget vezette a franciák Egyiptomból való kiszorítására. Atyám leleményes fickó volt, Rózer ur. A csésze theához a Gangesből, a Themseből és Nilusból szerzett egy-egy kis vizet az onnan jött és ott horgonyzó hajókról s ezek közé ausztráliai kokuszdiót és amerikai nádmézet kevert — úgy, hogy mind az öt világ-rész képviselve volt a csészében. Biztosítom önt, uram, hogy a thea nem volt jobb, bármely más theánál, de Sir Abercambre bizonyára nagy élvezettel szürcsölte azt.

Még sok csudálatos italról és folyadék-ról emlékezett meg Schmitt kapitány, míg végre megállapodtak a Pommery-secben, a Rothschild-Moutonban és a Chablyban. Egy kis tokaji persze szinte nem árt. De bármennyit fáradt is Rózer ur és Rózerné

asszony, mindent bőven kárpótolt azon perc édessége, midőn végre Georges belépett a szalonba és az összegyűlt vendégek nagy meglepetésére (mert Rózerék az effectus nagyságára dolgozván, csak éppen ezeknek nem árulták el a nagy titkot) jelenté méltóságteljes ünnepélyességgel:

— Gróf Zrinyi Miklós és Juranics Lőrinc urak.

Ah! röppent el minden ajkon. A szép Bobor ezredesné halkán felsikoltott, forró és piros lett a képe, mint a láng. Rózer-mama ijedten kapott a frizurájához s mint valamikor hajadon korában, megnyálazván ujjait, azokkal egyengeté simára. Georges egy igen szigorupillantást vetettrá. Rózer kirohant a vendégek eleibe, mint egy bolond. A szegény kis Anna pedig, akire senkise figyelt, olyan fehér lett, mint a fal.

— Isten hozta! Oh, isten hozta!

Maga az ezredes is glédába állott, mintha egy Feldzeugmeister beléptét várná.

De hát hiszen éppen az volt a Zrinyi egyéniségének varázsa, ha belépett valahova, hogy úgy tünt fel, mintha mindig ott lett volna. Rokonszenves volt, szinte enni-
való. Könnyed fiatalos mozdulatokkal. Oly egyszerű és mégis látszott rajta a nagy ur, az oligarcha.

— No hát, eljöttem, mondá, kordiálisan nevetve és a Rózer ur kezét megrázva még odakünn — és ha jó lesz az ebéd, akkor megcsináljuk a szerződést a házra.

Rózer ur arca sugárzott.

— Oh, ne is tessék említeni . . . Ne is tessék. Kinevetnének, ha megtudnák. Oh, nagy szerencse, nagy szerencse. Hát hiszen majd megegyezünk. Mindenesetre megegyezünk. Csak ne tessék említeni.

Olyan zavarban volt, nem hogy a vendégeit eresztené elől, maga futott be előre, mint egy uszkár s nagy szemöldeit jelentőségteljesen mozgatva, hangosan kiáltá a lányoknak (ugyanis ott volt a Sartory Pál két kisasszonya is):

— No, jön ám egy szép fiatal ember! Hm.

Már ott is volt a szép fiatal ember: Juranics s maga is halotta a Rózer ur felkiáltását. Zrinyi a háziasszonynak mondott néhány udvarias szót, a szegény teremtés nem tudta, mit tegyen: keresztül-kasul futkosott a székek közt, hogy melyik a legszébb (notabene egyforma sárgaselyem székek voltak a szalonban), aztán felkapván egyet, fölemelte és megfujta, a kendőjével lecsapkodta róla a port, pedig nem is volt poros s úgy vitte Zrinyinek, hogy üléssel kínálja.

Ennyi idő épen elég volt, hogy Zrinyi és Juranics megismerkedjenek mindenkivel. Bobor ezredessel is. Zrinyi melegen rázta meg a kezét, ő is eltanult már egy-két uj-kori frázist, fölvetett egy kis mázt.

— Sok szépet hallottam vitéz tetteiről — szólt nyájasan.

Mire a goromba öreg ezredes boldogan pirult el s meghajtván fejét, nagynehezen mondta:

— Én is az önéiről.

De a bámulat fogta el, látván, hogy Zrinyi Miklós egyenesen a feleségéhez tart s mint régi ismerősök, kezdenek társalogni. Mordizom adta! hogy lehet ez? A zöldszemű szörny kombinálásra ösztökélte. Nem-e valami fiatalkori ismeretség? Eh, hiszen Zrinyi háromszáz év előtt élt. Mariska pedig csak harmincnégy éves. De mégis ismerik egymást. Ez tény, ez látnivaló. Megfoghatatlan valami.

Iparkodott is legott a közelükbe férni, hogy miről beszélnek, mert eddig csak egy pár szó ütötte meg a fülét messziről:

— Mily meglepetés? Hogy jut ide? kérdé a szép ezredesné és szeme, arca szikrázott, még a rőt haja is szikrákat látszott hányni.

— Mert most már én vesztettem el valamit — felelte Zrinyi kedélyesen.

— No, ugyan mit? — S az asszony negédesen vetette hátra fejét.

— Találja ki.

— Miért nem mondja inkább, hogy találjam meg?

És hamisan lesütötte a szemeit.

— Hiszen mondanám én, — nevetett Zrinyi — de . . .

— Hiszen találnám én, — nevetett vissza a szép asszony — de . . .

— Eh, csak ez a sok „de“ ne volna, ezek az utonálló zshiványok, akik akadályoznak, kifosztanak . . .

— Az enyém nem zshivány — incselkedett az ezredesné, a narancsszin keztyüivel legyezgetve magát kacéran. — Az enyém csak egy kövér kanonok, aki azzal rémitget, hogy nagyon le kellene hajolni.

— Az ördög vigye azt a kanonokot, rám nézve ő tisztelendősége mégis csak utonálló.

Különös párbeszéd volt, senki sem értette a magját, de mégis azt a benyomást tette, mint két damaskusi kardpenge, a melyik a másiktól ad szikrát.

Zrinyi elemében volt. Harun Al Rasidnek képzelte magát, aki Giofar vezérével kalan-

don van, Bagdad egyik külvárosában. Egyszerre megfordult, éppen mire odaért az ezredes s észrevevén, hogy Juranics Lőrinc már ráakadt a zugligeti kis leányra, maga is oda lépett Rózer Annához s megcsipkedte arcát, öreg bácsi módjára :

— Derék Juranicsom csak mindég megérzi, hol vár rá a legnagyobb veszedelem.

Anna arca lángba borult, lett fehér rózsából piros rózsa.

— Sokat busult a fiu, maga után.

Anna lehunyta a szemeit, hosszú pillái mint selyemrojtok rezegtek édes arcán.

— Ah, istenem! kicsufolnak — rebegte.

— A holtak nem hazudnak, szép kis hugom.

Aztán sorba vette a vendégeket, mindekivel váltott néhány szót. Sartory Pálnak, aki már régi ismerőse, elmagyarázta, hogy a régi Pest hogyan nézett ki (az öreg Sartory, mint egy kovácműhelybeli fujtató, folyton sóhajtozott ama régi Pest után), majd Wladával, a doktorral diskurált és Schmitt kapitánynyal, aki szintén jelen volt. De mind ez csak percekig tartott, mert Georges jelentette, hogy találva van, mire az ebédlőbe mentek a vendégek és helyet foglaltak. Az asztalfőn az ezredesné ült, jobbfelől mellette Zrinyi, bal-

felől a háziasszony, mellette Bobor ezredes, aztán vegyítve, tarkítva, az elhalt Rózer-
gyerekek keresztmamái és a férfiak, Schmitt
kapitány, Sartory Pál és dr. Wlada; míg
ellenben Juranics a házikisasszony és az
egyik Sartory leány, a Zsófi közé került.

Az ezredesné piciny lába mingyárt a
leves után a Zrinyi lábára talált valahogy
rátévedni, amely tévedés aztán egész a
sajtig permanenciában maradt és Szigetvár
hős védője igen örült, hogy ez a szokás
még ki nem vezett. Csak nemrég is (egy
évvel a szigetvári veszedelem előtt) ezzel
a selymasággal töltötte idejét egy nagy
ebéden, Pozsonyban, Salm grófnál, a Ka-
nizsai Orsolya lábacskaival. Vannak hát
halhatatlan szokások. Az emberiség csak
a magas régiókban, a felületen módosul, a
napfénynél, ahol látják, de örökké válto-
zatlan marad, ahol nem látják — az asztal
alatt.

De még sok esemény vár ránk, nem
időzhetünk bőven az ebéd leírásánál, mely-
ről sokat fognak pedig beszélni Sartoryék
és az elhalt gyerekek keresztszülői. Az
tény, hogy minden jó volt; a menü töké-
letes, a tálalás szédítő gyors, akárcsak a
királynál. Zrinyi hangulata egyre emel-
kedett, meg tudott az ott nyerni egy pár

szóval minden embert, de különösen Bobor ezredest, akivel vis-à-vis ülvén, sokat diskurált.

— Milyen csatákban vett ön részt, ezredes?

— Ott voltam Sadvánál, uram.

— Nos és mi lett önökkel?

— Megverték, meghátráltunk.

— Csudálom, hogy ilyesmi megtörténhetett, ha ön is ott volt.

Bobor kevélyen pödörgette ősz bajuszát.

— Teringettét, magam se értem a dolgot. De egy ember csak egy ember, uram.

Bobor ezredes az ebéd végén a kávénál kijelentette, hogy I. Napoleon után Zrinyi Miklóst tartja a legkülönb embernek, s aki ezt kétségbe meri vonni, azt két egyenlő darabra vágja. S ezzel szétnézett vérbeborult szemekkel a társaságban, mint egy felbőszült oroszlán, mert ha bort kóstolt, rabiátus lett.

A pompás borok különben mindenkire megtették hatásukat. Juranics régi magyar nótákat énekelt, melyek rendkívül tetszetek. Rózer Anna álmatagon hallgatta, hátradülve kissé egy fauteuilben és nézte, nézte, egyre nézte ölébe eresztett jobbkeze ujján a kis mélyedést, amit egy gyűrű viselése okozott. Egy kis zöld topázgyűrű,

ami most nincs ott, pedig még ott volt azelőtt. Nem álom-e, hogy nincs ott? Nézi, nézi és nem álom. Megint csak nézi. Oh, még se álom. Valaki megfogta a kezét az ebéd alatt és a régi idők udvarlási módja szerint lehuzta nagyügyesen a szegény kis topázgyűrűt. Mégis csak nem szép attól a valakitől.

Wlada doktor hasonlóan el volt ragadtatva a Juranics hangja által s elfogván a sürgőforgó Rózeréket, lelkesen szedte szavakba kitörő érzelmeit.

— Milyen koloritja van! Gyönyörű dolgok. Szeretném tudni, hol lehet ilyesmit élvezni. Dalokat, melyeken a dédapánk nagyapja érzelgett. Királyoknak való mulatság! Gratulálok az önök ebédjéhez, Rózer ur és asszonyság! Én már hercegeknél is ebédeltem — de az mind schmarn.

Rózeréket ugyan kár volt villanyozni, Dunába vizet csurgatni; most se birtak már a kevélységükkel, majdnem szétrepesztette őket.

— Doktor, doktor — sugdosta Rózerné — ennek a Juranicsnak tetszik az Anna. Az én szemem nem csal, doktor, azért, hogy ostoba asszony vagyok. Ez az ember bomlik az Annánk után.

— És kiféle, miféle ez a Juranics? —
vágott közbe Rózer ur.

— Nagy ur, horvát főnemes; bánok, főispánok véréből való. Várai voltak az ősei-
nek, neki is — de mostpersze semmije sincs.

Rózer önérzetesen ütögette a mellét.

— Van nekem. Hm.

Csak még fokozta a Rózerék boldogságát, hogy odakünn az előszobában egy pár újságíró jelentkezett, akik részleteket óhajtottak tudni a mai ebédéről és kérték Rózer urat, hogy diktálja, mi mindent beszélt Zrinyi az ebédnél. Nem mondott-e valami anekdótát a régi világból? Vagy valami kritikus megjegyzést a mai viszonyokról?

— Ah, istenem! mondá Rózer ur és a szeme villogott, mint két karbunkulus. — Mennyit beszélt ő nálunk! De nem emlékszem, uraim. Oly rossz memóriám van. Tele van növénynevekkel. Tetszik tudni, még patikus koromból. Mert kicsiből vertem fel magam és nem szégyenlem elmondani. Ah, mennyit beszélt. De az átkozott növénynevek miatt semmi se fér már a fejembe. Hanem a feleségem, az nagy talentum az ilyenre . . .

S ezzel kinyitván a szalonajtót, bekiáltott, hogy mindenki hallja:

— Kriska, Kriska, gyere ki, fiam. Itt vannak az ujságírók. Irni akarnak a mai ebédünkről!

Kriska asszony kitipegett-kitopogott, mint egy szaladó kacsa, fekete főkötője lefityegő csipkái libegtek-lobogtak, csapkolódtak jobbra-balra. No, ő aztán beszélt is annyit az ujságíróknak, hogy tiz hasábot is tele lehetne vele irni, a szivükre kötvén kétszer-háromszor:

— Ki ne felejtsek, lelkem, a befőttem. Nagyon tetszett neki a befőttem. Azt mondta a befőttemre, hogy az anyja házánál sem evett olyat. Pedig az anyja, bizonyos Karlovics Ilona, két országban volt — azt mondja — hires gazdasszony.

E nagy örömmámorban csak egy bántotta Rózerékat, hogy az egész világnak meg nem mutathatják magukat. De hátha erről is lehetne segíteni? Ha például Wlada doktor egy kis sétakocsizást ajánlana a ligetben egészségi okokból. Nosza, rá kell a doktort beszélni.

Wlada kötélnek állt és csakugyan nyélbe ütötte a kocsikázás tervét, csak épen Bobor ezredes ellenkezett, mondván, hogy egy kis „post kaffanum“ (a kávé utáni borozgatás) többet ér minden friss levegőnél az egészségre. A ravasz doktor ezen is segített.

— Tudja mit, ezredesem, üljünk mi ketten egy kocsiba, én majd hozok a kabátom alatt egy palack pezsgőt, a zsebemben két poharat s künn, az Isten szabad ege alatt, valahol a Zuglóban, koccintunk egyet.

Isten neki. Ez már nem rossz idea. Így nem forogván fönn többé semmi akadály, kocsikat hozattak s egész karaván indult utnak. A családi batardban Rózer-mama a leányával, az előülésen Juranics, a másik kocsiban Zrinyi Miklós az ezredesnével, a harmadikban Rózer ur keresztlányaival, a Sartory kisasszonyokkal, a negyedikben Wlada doktor az ezredessel. Az öreg Sartory és Schmitt kapitány otthon maradtak dominózni.

Oly örült kavargás, dübörgés, hömpölygés volt a ligetben, a milyen nyári vasárnap este szokott lenni. Az alkonyodó nap széthintette utolsó fényét, mintha csurgatott arany lenne, a fákra, a füvekre és ott játszott, ugrált a nagy szökőkút vizkévéjében, kimelegítette az ezredesné arcát, olyan színe lett, mint egy nagyon szép érett baracké, bekandikált a Rózerék batardjába és az Annácska perkálszoknyáján a szélétől végig a térdén, egy arany pántlikát feszített ki, megcsiklandozta egy

kicsit a karját, mely a piros ernyő alatt egy királygomba hófehér gyökének látszott. Ugyanegy időben felkereste a doktor Wlada fiakkerjét is és hamarosan megforralta hév sugaraival a pezsgőjüket (most már akár megihatja) s mint aki minden dolgát jól végezte, egyszerre lebukott, eltűnt, mintha színházi sülyesztő volna alatta.

Hűs szellő kezdett lengedezni, édes balzsam. Egy-két fordulás után a köröndben Rózer-mama kiszállást vezényelt és egy kis gyalogsétát ajánlott a fák között.

Személyeink csakhamar elvegyültek párosával a néptömegben. Sok ember, sok ismeretlen ember szinte magány. Egyedül bolyongtak Zrinyi és a szép ezredesné, Juranics és a kis Anna. Hogy mit beszéltek? Isten tudja. A levegőről is beszéltek. Egy-egy kakaduformájú női kalapot megbiráltak. Nézték az eget és az uszó felhőket (különösen a kis Anna nézte sokat), valami a fák susogásából is beleszárma-zott a gondolataikba, meg az utszéli virág-gruppokból . . . Aztán eljutottak ahhoz az öreg sirhoz is, amely már nem is sir, hanem csak egy kő, egyetlen szomorú szóval: a „Fuit“-tal.

Vajjon milyen ember volt az, aki ott

fekszik? Már a nevét sem tudják. Pedig azt mondják, ő ajándékozta a ligetet a városnak. Minek? Ha most felkelne, egyetlen embert sem ismerne a világon.

— Nini, nini, nézze csak, egy parányi lámpa ég a sirján.

— Egy szentjánosbogár — mosolygott Juranics, lehajolt és fölvette.

Anna még soha se látott olyat. Szinte bántotta, hogy csalódott. Olyan szép lenne az, ha az istenke gyújtott volna lámpát annak a jó embernek, aki ezt a nagy kertet a városnak ajándékozta.

— Mutassa csak!

Juranics oda adta neki, de a kis lány megijedt tőle és elcsapta.

— Ejnye, Anna kisasszony! — incselkedett vele Juranics — hát maga így bánik az én bogaraimmal? Most már csakugyan nem adom vissza a gyűrűjét.

— Ugyan adja vissza!

— Adja vissza maga is az én bogaramat.

— Várja meg, míg egy másikat találok . . .

— Maga is várja meg, míg egy másik gyűrűt hozok érte.

Ezen a témán folyt sok együgyű beszéd, de szebb volt az a világ legnagyobb

bölcseinek a vitatkozásánál és a kigyuló csillagok az égen hamiskásan hunyorgattak hozzá.

Mondanom se kell tán, hogy Zrinyi egészen másképp és másról beszélgetett Bobornéval, ezzel a ravasz, kívánatos aszszonynyal, aki ugyancsak meg nem ijedt volna a szentjánosbogártól, — de ugy tetszett Zrinyinek egyébtől sem — és igen közömbösen vette volna a hunyorgató csillagokat. A göncöl szekéren végre is nem lehet kucsirozni és a fiastyukot se lehet feladni az asztalra.

De hát ahogy volt, úgy volt. (Tilos a magánbecsületet érinteni.) A szép vasárnap délutánnak egyszer csak mégis vége szakadt. Visszakocsiztak Rózerékhez, ott Zrinyi elbucsuzott s egy revanche-ebédre hívta meg Rózeréket a kaszinóba. Majd, mintha csak ötletszerűleg történnék, hogy éppen megpillantotta Bobort, odaszólt hozzá:

— Nagyon megtisztelne, ezredes, ha ön se vetne meg egy régi világból származó katonát.

Az ezredes hajlongott és mosolygott. (Rettenetes volt, ha mosolygott.)

— Tartom szerencsémnek! — pattogta vezénylő hangon, mintha egy szakasz előtt kiáltaná ki.

A revanche-ebéd is nagyszerű volt és mikor Rózerék a kitüzött napon a kaszinóba hajtottak, Krisztina asszony szive repesett és kétszeres sebességgel dobogott.

— Ki hitte volna János, hogy mi valaha itt ebédelünk.

De Rózer ur már akkor nyakig benne volt a nagyzási hóbotban. Ő már nem is csudálkozott.

— A világnak forognia kell, Krisztina. Az ördögbe is, forognia kell. S ami a Haruckerekkel megtörtént, az megeshetik a Rózerekkel is.

Az ezredesék szintén ott voltak — de ez nem ment oly simán. Az ezredesnek új waffenrockra volt szüksége s következőkép új kölesönre.

— Segits ki a zavarból, Rózer, ha már belehoztál ilyen schlamasztikába. Kötelességed, Rózer. Becsületbeli kötelességed. Uri emberhez való eljárás.

A milieu, a jó pezsgő, a hangulat, ami e fényes helyen előmlött, a szolgák aláztos arca, meggörnyedt tartása, a szőnyegek színe, a tányérok cirádái, a roccoszékek és divánok és minden egyéb úgy felvillanyozta Bobort, hogy a végén mág-násnak képzelte magát és ő is meghívta e társaságot egy ebédre szerény házához

— amire ijedten esett ki a Rózer ur kezéből a villa és a fejét csóválta.

— Ugyan Károly, Károly!

Az ezredes dühbe jött.

— Engem akarsz te dirigálni? Mordizom adta! Ne izélj, Rózer, mert megharagszom. Hát nem azt tehetem én, amit akarok? Hát nincs Magyarországon szabadság? Mordizom adta!

Rózer ur elhallgatott és a Bobor-féle ebéd is elkövetkezett az idők rendjén, persze megint egy kölcsön utján.

De mindez hasznos befektetés volt, mert minden ebéd új ebédeket kölykezett és minden új ebéd új látogatásokat tett szükségessé, úgy, hogy mire bekövetkezett a tél, az e fejezetben bemutatott személyek ugyszólván nélkülözhetetlenekké váltak egymásra nézve. Zrinyi az estéit többnyire az ezredeséknél töltötte, néha a színházba mentek együtt. A városnegyedben különös gyanu keletkezett s az utcabeli boltokban, ahova az öreg ezredes betévedt vásárolni egyet-mást, a kereskedősegédek mindig összemosolyogtak a háta mögött s mikor az utcán végigment ingatag, de mégis peckes lépteivel, vihogva mondták:

— Ott megy az öreg agancsos!

Maga az ezredes azonban, ha valahol

célzást ejtettek a Zrinyi sűrű látogatására s pajzánul hozzátették: „Jó lesz vigyázni a szép asszonyra, óbester ur“, ravaszul mosolygott befelé és így szólt:

— Ostobaság, mordizom adta! Két vén katona huz egymáshoz: Bobor Károly és gróf Zrinyi Miklós. Két vén katona. Ez az egész. A vén katona még tud vigyázni, mordizom adta, tud vigyázni — de a vén katona nem tud már ostromolni. S itt van a kutya eltemetve. Az egyik vén katona azt csinálja, amit tud (s itt a saját mellére ütött), a másik vén katona azt csinálja, amit nem tud. És ez az egész.

Tényleg nagyon vigyázott az öreg. Az ezredesné soha se lehetett egyedül találni és igen nehéz volt vele egy-egy bizalmas szót váltani. Épen az ingerelte talán Zrinyit és szitotta lánggá a kicsiny szikrát.

Még a legjobban mulathatott az asszonynyal, ahol esetleg mások foglalták el a férjét, idegen helyeken, Rózeréknál vagy saját magánál, mert a bank megvásárolván a Rózer-féle nádor-utcai palotát, a tél elején oda költözött Zrinyi és ott igazán fejedelmi háztartást vitt. Radován diák volt betanítva, hogy az ezredest kezelje. Rendesen disputált vele vagy itatta; — ezt a két mulatságot kedvelte legjobban.

Farsang után még egygyel szaporodtak az intim házak, ahová mindnyájan bejártak. Sőt az ezredesné ott néha egyedül is megjelent. Ugyanis Juranics Lőrinc tett szert külön háztartásra. Advent első vasárnapján megkérte a Rózer Anna kezét és nem kapott kosarat. Nagy fénynyel tartották meg az esküvőt a farsangon, Zrinyi volt a násznagy, Boborné a nászasszony s az egész őrség ott táncolt a lakodalmon, mert hivatalosak lévén, összesereglettek a vidám napra az ország minden részéből. Még Alapi Gáspár uram is olyan kedvre szottyant, hogy amit még életében nem tett, egy csárdást aprózott el Rózer-mamával. Patacsics pediglen, ugy hajnal táján, csupa duhajkodásból, a foga közé vette a cigányprimást a nadrágszijánál fogva, ugy kellett muzsikálnia a nyavalyásnak, mialatt ő, Kinizsi Pál uram módjára, táncolt és bokázott vele a nótáján.

VIII.

Az önkéntes detektív.

Budapest az epidémiák városa. (Hiába rázza a fejét tisztelt Sartory Pál ur.) Nemcsak hogy idelátogat minden ragályos betegség: tifusz, pestis, kolera, nátha és nem tudom mi, hanem a szembetegségek is bizonyos epidemikus jelleggel lépnek fel. Ha a párbajok áramlata kezd jönni, akkor egyszerre csak összevész mindenki mindenkiel s amerre a szem lát, mindenütt kettésével lépkedő férfialakokon pihenhet, kik qua szekundánsok járnak nagy gesztusok közt az utcán. S az emberek felismerik az arcvonásaikról, mi járatban lehetnek; kitérnek nekik, mint a minisztránsokkal a haldokló emberhez siető papnak. Ha az öngyilkosság áramlata jön, akkor egyszerre csak kezdik az emberek főbe lőni magukat tömegesen, szinte minden ok nélkül. És ez ellen hiába cikk és tárca. Ami egyszer passzió, hát passzió. A levegőben van — mondják a laikusok. A levegő fejleszt ki bizonyos hajlamokat, lázakat. Hogyan? Miért? Senki sem tudja. Ugy van — mert

ugy van. Egyszer például minden ember elkezd a Gerbaudhoz járni, és valóságosan verekszenek a székekért; a következő évadban meg már senki sem megy a Gerbaudhoz — pedig, esetleg, jobb a konyhája. Ez mind epidemia.

A tavasszal pedig mi történt! A lapokban igen gyakran lehetett olvasni eltűnt emberekről, a kiket a család keresett, de meg nem talált se élve, se halva. Eltűnt egy trencsénmegyei fakereskedő, aki két napra lejött Pestre. Most nyoma veszett. Kevéssel rá egy idevaló bankár tünt el csudálatos módon, mintha a föld nyelte volna el. Hasztalan kutatott utána a család, rendőrség. Aztán eltűnt egy ügyvéd. Azt nem is igen keresték. Az semmi. Elvitte az ördög elevenen.

Aztán ugy husvét táján a Boborék utcájában a boltossegédeknek feltűnt, hogy már napok óta nem látták az „öreg agancsost“. Ugyancsak ezt az észrevételt tették a „Zöld pásztorhoz“ czimzett kávéház törzsvendégei. Bobor minden hétköznap odajött egy órára, megivott egy kupica szilvóriumot és elolvasta a lapokat. Ide járt Sartory Pál és Schmitt kapitány is. Hamarabb el lehetett volna hinni, hogy egyszer fogja magát a természet és meg

nem virrad, mintsem hogy Bobor Károly ne jöjjön el. Hát mi lehetete az öreget?

Okvetlenül meghalt.

Csak ez az egy volt valószínű, mert azt már a „Zöld pásztor“ pincérei se gondolták, hogy Bobor Károly meg nem halhat — annyira ritkaság, hogy valaki a halált elkerülje.

Sartory Pál ellenben bizonykodott, hogy ha meghalt volna Bobor Károly, ő okvetlenül kap parte-cédulát. Ezen aztán összedisputáltak és elhatározták, hogy megnezik otthon.

Elmentek hát a Boborék lakására, ott a cseléd nyitott nekik ajtót (egy szépassági német leány), ettől kérdezték meg, otthon van-e az ezredes ur.

— Nincs. Elutazott.

— Hová utazott?

— Nem tudom. Semmit sem tudok. Csak azt tudom, hogy nincs itthon vagy négy napja.

— Hát a méltóságos asszony?

— Az itthon van. És éppen vendég van nála.

— Kicsoda?

— A Zrinyi méltóságos ur . . .

Sartory Pál és Schmitt kapitány összenéztek és így szólának:

— No hát akkor nem megyünk be, fiam, hanem mondd meg a méltóságos asszonynak, hogy itt jártunk tudakozódni az ezredes ur után.

A dolog hetekig lappangott így, hanem közbeesvén elseje, miután az ezredes nem jelentkezett a nyugdíjáért, a bajtársai felkeresték s az ezredesné kinyilatkoztatta, hogy nem tudja, hová lett a férje. Egyszer reggel kiment a városba, semmit se szólt, és nem jött haza ebédre; azóta nem is látta.

— Tett-e a rendőrségnél följelentést?

— Minek? A rendőrség nem talál meg semmit.

— Hát mit gondol?

Az ezredesné vállat vont.

— Fogalmam sincs.

— Vannak-e valahol rokonai, akikhez elmehetett?

— Nem hiszem. De onnan is irnia kellett volna.

Ezekre a kérdésekre százszor és százszor kellett ezeketa feleleteket megadnia a következő napokban, mert „Az eltűnt ezredes“ cím alatt megjelent másnap a Bobor rejtélyes eltünése a lapokban, különbözőkép kiszinezve s azontúl nem volt nyugta a szép Bobornénak a reporterektől.

A dolog nagy port vert fel, mert már a

negyedik-ötödik ilyen eset volt rövid idő óta. Mégis csak furcsa! Az orvosok azonban tudományos képet vágtak ehhez is. Tudunk mi erről. Ez is egy betegség, epidemia és ritkán fordul elő. Bizonyos vándorlási ösztön (a latin nevét is mondták, de elfelejtettem), a peregrinatio egy neme, mely a macskáknál szokott leginkább előfordulni. Elmennek, elbujdosnak minden ok nélkül. Aztán megint visszajönnek hónapok, évek múlva. Hol voltak, senki se tudja. És ez néha az embereknél is jelentkezik, példának okáért a peregrinusnál, ami egy lelki kényszer, egy titkos parancsoló erő, mely az agysejtekből és az idegekből veszi eredetét. De ami jelentkezik az egyeseknél, az, mint betegség előfordulhat csoportokban s a ragályosság szimptomáinak kizárása nem bírna az alaposság föltételeivel.

A lapok azonban nem fogták föl ilyen tudományosan a kérdést, s minthogy egy hóditó szép asszonyt hagyott itt az ezredes, a kujon reporterek szívesen időztek e témánál s igyekeztek azt minden oldalról megvilágítani, nem hiányozván a gonosz célzások sem. A közönség, ez a falánk ezerszáju inyenc-szörnyeteg, mohón falta be a híreket s a klubokban és szalonokban megindult a tömérdek trics-tracs.

— Mégis furcsa, hogy az asszony nem tett jelentést a rendőrségnél.

— Azt mondja, nem tud semmit.

— Vajjon ?

— Különös, hogy nem is valami nagyon busul. — Hatvannyolc esztendő volt.

— De legalább mutatná.

— Épen az szól mellette, hogy nem mutatja. Ha valami bűn volna benne, majd mutatná.

— Oh, jaj, nem lehet az asszonyi ravasz-
ságot kiismerni.

Mindent beszéltek össze-vissza, pro és contra a rossz nyelvek és a jó nyelvek, végre az ügy úgy megdagadt, hogy a rendőrség is megmozdult — ámbár az előbbi eseteket se bírta kisütni. A guny ostora pattogott felette már hónapok óta. A detektívek izzadtak, káromkodtak : a Beniczky Lajos esete óta nem történtek efféle dolgok. Különböző verziókat találtak ki. Hogy Somoskeőy jár itt és az lopkodja el sorra az embereket, ebben az ártatlan formában kedélyeskedvén a rendőrséggel. Olyan kifecamodott elme is akadt, a melyik így kombinált : Az öreg ezredes veszélyes katonai titkokat tudott, hát nem lehetetlen, hogy muszka ügynökök megkerítették és elvitték egyenesen Szent-Pétervárra. Ugyis

egészen az a genre volt, ami Valsin-Eszterházy.

Végre be kellett avatkoznia a rendőrségnek is és a szép asszonyt kihallgatták. Semmi újat se mondott. Egész vallomása ebből állt:

Boborné: Április 10-én egy mulatságban voltunk Rózer Jánosnál, aki királyi tanácsosságát ünnepelte. Ott maradtunk messze éjfélutánig s én egész tizenegy óráig aludtam másnap reggel. Mikor felkeltem, kérdezősködtem a férjem után. A cselédleány azt felelte, hogy már egy óra előtt kiment.

Rendőrkapitány: Nem történt valami Rózeréknál, ami tisztelt férjét felizgathatta volna? Vagy egyéb olyan körülmény, amely alkalmas a kutatásnak támpontot adni? Adja elő, méltóságos asszonyom, részletesen ama mulatság lefolyását.

Boborné: Valóban aligha történt olyasmi. Férjem csendesen mulatott és kártyázott.

Rendőrkapitány: Kivel kártyázott?

Boborné: Schmitt kapitánynyal játsztak piquetet.

Rendőrkapitány: Férje nyert vagy veszített?

Boborné: Említette hazamenet, hogy vesztett.

Rendőrkapitány: Mennyit vesztett.

Boborné: Említette, hogy tizenegy forintot.

Rendőrkapitány: Nyugodt hangulatban volt hazamenet?

Boborné: Kedélyes volt.

Rendőrkapitány: Nem történt a lakománál valami kellemetlen epizód?

Boborné: Sőt ellenkezőleg. Mindenki pompás hangulatban volt. Ami elképzelhető is. Az öreg Rózer már rég vágyott valami kitüntetésre s most gróf Zrinyi Miklós megszerezte neki a királyi tanácsosságot. Úszott a boldogságban az egész család. Rózer ur hálából egy toasztban jelentette ki, hogy összes tőkéin a Zrinyi-féle bankrészényekből vásárol.

Rendőrkapitány: Ez jelentéktelen körülmény. Kik voltak még ott?

Boborné: Zrinyi gróf, Patacsics, Alapi, Juranics a nejével és még a szigetvári lovagokból néhányan, aztán Schmitt kapitány, Sartory a leányaival és néhány öreg asszony, akik mindig ott szoktak lenni.

Rendőrkapitány: Még egyre kérem szíves válaszát. Nem talált valami hátrahagyott levelet, cédulát vagy egyéb jelt?

Boborné: Nem.

Mindössze ennyi felvilágosítást adott a szép asszony — s ez nem több a semmi-

nél. A kos szarvában sincs nagyobb sőtétség, mint amilyen a Bodor-ügyben volt. A rendőrség a legügyesebb detektívjeit mozgósította, de hasztalanul. A lapok hírhés rendőri reporterei nap-nap után csak azt hallhatták: nincs eredmény.

Felbosszankodék erre a „Pesti Gunár“ című napilap rendőri reportere: Perényi Miksa, és szemtelenül, még bent a rendőrtanácsos szobájában felcsapta a borzas cilinderét a fejére, az ajtóból kiáltván vissza:

— No hát majd kisütöm én, ha az urak semmit sem tudnak.

S amit Perényi Miksa megmond egyszer, az vas; csak amit megír, az nélküli néha az ugynevezett „minden alapot.“ Erre a nagy elhatározásra egyébiránt ösztökélte a hagyományos gyűlöleten kívül, mely a rendőrség és a sajtó közt van, Rózer Nep. János királyi tanácsos ur azon közzétett hirdetése, hogy aki barátjáról biztos hirt hoz, száz arany jutalmat kap.

Vékony kis emberke ez a Perényi, olyan arccal, mint egy kakadué s olyan lábakkal, mint a batláié; az orra görbe egy kicsit, de szimatja van olyan, mint a Lecoq uré a Gaborieau regényében, esze pedig len ki van köszörülve s hajlékony, mint a legfinomabb penge.

Rögtön hozzá látott feladatához. Legelőbb megszerezte az ezredes arcképét, aztán a szintért vette szemügyre, ahonnan meg kellett indulnia titokzatos útjára. Boborék az aradi utcában laktak egy kétemeletes sárga házban. Ez egy hosszú, piszkos utca rossz kövezettel, eldugva az Andrassy-ut mögé. Kietlen, alig épül, kereskedelme nem fejlődik. A nagy oligarcha mindenben veszedelmes. Az Andrassy-ut mint a cápa a kis halakat, föleszi a közeliében lévő utcák élénkségét, forgalmát. Itt minden csöndes és kisvárosias.

Hogy a fonalat megtalálhassa, mindekelőtt azt kellett volna tudnia Perényinek, hova ment Bobor hazulról, vagy legalább hova indult. De erre nem volt semmi adat. A szomszédos szatócsboltokban nem tudták utbaigazítani, bár némely dolgokat mégis megtudott: hogy az ezredes szük anyagi körülmények közt van, hogy gróf Zrinyi Miklós igen gyakran tölti ott az estéit és hogy erről sokat beszélnek az aradi-utca vénasszonyai.

Ily viszonyok közt Perényi egy feltevésre vetette magát. Suggestálta, mintha ő lenne Bobor, aki megindul otthonról, ment ment egy darabig, de minthogy rossz volt a kövezet s hozzáképzelte, hogy az ő lába

is köszvényes, mint a Boboré, a legelső nyilásnál átesapott az Andrássy-uti aszfaltra. És ha ez a feltevés helyes, akkor önként következik, hogy a legelső kocsiállomásnál beleül egy droskéba.

Szép májusi délután volt, az Andrássy-uton özönlöttek a liget felé az emberek. A nagy urak fiakkerekben, a kisebb urak gyalog: öröm ilyenkor sétálni: — az egyfogatuaknak nem volt keletük. Azoknak csak a tél jó és az eső. A droskék kocsisai utálják a napfényt és úgy tartják a napot, mint a legnagyobb ellenségüket. Most is ott ácsorogtak a kocsisok, ostoraikat kézben tartva, viháncoltak, megjegyzéseket tettek a járó-kelekre és szidták az emberiséget, amely úgy van alkotva, hogy a csizmája elkopik, de a lába nem. E kocsisok egyébként jó megfigyelők és tudnak a szemekből is olvasni. Mihelyt Perényi Miksa feltűnt a láthatáron, egyszerre ösztönszerűleg megmozdul valamennyi.

Perényi Miksa csakugyan hozzájuk igyekezett; villámhirtelen szétfutottak, hogy levegyék az abrakos tarisznyát sovány gebájuk fejről. Képzelméleti, milyen kellemetlen érzés az a szegény állatnak.

— Ne fussanak hát szét, — szolt rájuk Perényi Miksa — sőt inkább gyűljenek

össze mellém. Ide, ide, aki nagy borra-
valót akar!

Hát ki ne akarna nagy borra-
valót? Mind
oda kullogtak, bár kételkedéssel, mert az
ilyesmiből soha sem szokott pénz kijönni,
hanem valami sületlenség. És Perényi
Miksa se nézett úgy ki, mintha aranyok
potyognának ki a rosszul becsukott mar-
kából.

Miksa ur kivette a zsebéből az öreg ez-
redes fényképét és így szólt:

— Ki vitte ezt az urat maguk közül?

— A vén katonát? vittük mi már ezt
mindnyájan. Mondhatom, komisz fráter.
Mindig elkéri a tarifát.

— Jó, jó, de melyikük vitte utoljára?

Hárman is akadtak, kik utoljára vitték,
három vagy négy hét előtt. A napra persze
nem emlékezett egyik sem.

Hát itt most már a napszaka fog hatá-
rozni — gondolta magában Perényi és
kivallatta őket, hogy hány óraker vitték.
Kettő délután vitte, csak a 138. szám
mondott délelőttöt.

— Maga az én emberem, — szólt Pe-
rényi — meg tudná-e mondani, hová
vitte?

— A *uton szállt ki és bement egy
házba.

— Nem tudja, hányadik szám?

— Nem.

— Meg tudná mutatni?

— Azt hiszem.

— No hát menjünk.

Perényi beült a kocsiba s kisvártatva a kijelölt háznál voltak.

— Ez az — mondá a kocsis.

— No, elviheti az ördög, mert ez átjáró. Bizonyosan tudja, hogy ide ment be?

— Ide ment be és innen jött ki, aztán kifizetett és elküldött.

Perényi bement az illető ház udvarára, melynek közepén bazár van különféle gyermekjátékokból s köröskörül cipészek, aranyművesek, olasz narancsárusok boltoskái. Perényi a fejét vakarta. Itt minden kombináció lehetetlen. Vizsga szemei azonban csakhamar fennakadtak egy invalidus katonán, akinek egy széke volt odatámasztva a falhoz az egyik udvari bolt mellett. A szék karján egy táblácska fityegett egyszerű fehér betűkkel: „Molnár Istvány, a sadovai csatában megsebesült szakaszvezető“; ott heverték a szék mellett keféi és suvikszos skatulyája. A járókelők poros cipőit egy-két krajcárért szokatlan ügyességgel tudta fényesekké tenni. Ott ült a széken egykedvűen és nézte a

jövőmenők lábait, — egyébre nem volt gondja; konokul meg volt benne gyökeresve, hogy az emberi testben legfontosabb a láb — amit, ha tekintetbe vesszük, hogy Sadovánál jelen volt, nem is lehet tőle rossz néven venni. Ellenben, ha tekintetbe vesszük, hogy az ő egyik lába fából volt — mégis tárgyilagos és önzetlen álláspontnak vehető.

Perényiben remény csillant meg az invalidus láttára. A katona megnézi a katonát, — kivált a szakaszvezető az ezredest. Hátha ez látta Bobort, hova ment be.

Megszólította tehát a rokkantat, mutatván neki a képet:

— Nem látta-e bácsi, valamikor ezt az öbestert?

— Elégszer.

— Járt ebbe a házba?

— Ide jár szegény feje.

S kezével egy zálogházas boltra mutatott az udvar balszögletében.

A reporter arcán diadalmas mosoly jelent meg s amint egész alakja visszatükröződött az aranyműves kirakatából, szinte kedve jött odakiáltani a rámosolygó énjének: „Makszi, te neked sok eszed van!”

Egy kuba-szivart adott a vén katonának s aztán benyitott a zálogházas boltba,

hol a rácsozattal elkerített helyen, mindenféle lim-lomok között, zöld házi sapkában egy öreg zsidó ült, mint papagály a kalitkában. Kívül a rácsnál egy csinos fiatal férfi állt, akinek, úgy látszik, valami házasságot ajánlott, mert mellesleg ezzel is foglalkozott.

— Lássá, maguk keresztények mind ilyenek. Azt mondják, nem házasodom, mert szegény vagyok. Nevetséges, hogy egy „gój“ esze mikép jár. Hisz épen azért kellene házasodni. Mert a fiatalság egy tőke, das muss man escomptiren. Az agglegénység nagy pazarlás. Megérdemli a sequestrumot. A zsidónál ritkaság az agglegény. Nincs is. Mert a zsidó okos, tudja, hogy mitől döglök a légy.

A papagályfejű, ki, mialatt ezt a házassági szakoktatást tartotta, egy smaragdgyűrű vésését vizsgálta nagyító üvegen, most észrevette Perényit:

— Mi tetszik uram?

— Egy fontos dologról szeretnék önnel beszélni — mondá Perényi, mintegy kilökve szemeivel a fiatal urat.

Az vitte is mindjárt az irháját. A papagályfejű rákiáltott:

— Gondolkozzék, tisztelt ur. Az öreg Salamont mindig megtalálja, tisztelt ur.

Az öreg Salamon mindig itt ül nyolektól nyolecig. És ön, tisztelt ur, mit parancsol?

— Én Perényi Miksa vagyok.

A papagályfejü csak a szemével pislanott, hogy jól van.

— Reménylem ismer engem?

— Nincs szerencsém.

De már erre kipattant a kevélység Perényiből.

— Micsoda, maga nem ismer engem? Maga nem ismeri Perényi Miksát. A nagy Max Perényit. Piha! Szégyelje magát. Maga egy ordenári ember. Maga becsületes zsidónak tartja magát és nem ismeri Perényit? Hát érdemes maguk közt kiválni és felkapaszkodni?

A papagályfejü elunta a haszontalan beszédet és közbeszólt:

— Hát visszavonom, amit mondtam. Mondjuk, hogy ismerem.

De erre még nagyobb tüzre gyulladt az önkéntes detektív.

— Micsoda, maga ismer engem és le nem kapja a fejéről zöld sapkáját? Mikor a reporter-fejedelem áll maga előtt s a hatalmas „Pesti Gunár“ nevében jön, amely előtt reszketnek a miniszterek. S maga, egy közönséges pondró, még a zöld sapkáját se veszi le!?

— Hát inkább leveszem, csak térjünk a dologra — mondá az öreg türelmetlenül.

A reporter pszichológiával dolgozott: a megfélemlítésre és a felülkerekedésre volt szüksége, mert tudta, hogy az ilyenfajta emberek gyanakodók és hallgatagok. Itt is kivette a képet zsebéből és így szólt:

— Nézze meg ön ezt az öreg katonatisztet és mondja meg nekünk (Perényi mindig a fejedelmi többest használta, oldala mellé képzelve a „Pesti Gunárt“ is) mikor volt itt utóljára és mi járatban volt. Vigyázzon, öreg, úgy feleljen, hogy akként fogja a „Pesti Gunár“ vagy lesujtani a poklok katlanáig, vagy fölemelni a csillagokig, amint jól vagy nem jól informálja.

Az öreg zsidó elgondolkozott egy perig, hogy érhet-e az valamit, pénzre átszámítva, amit ő mondhat; azt határozta, hogy az semmit se érhet, hát elmondta:

— Ez az ur sokszor megfordul üzletemben. Sokszor volt pénzre megszorulva és ilyenkor elhozta vagy az ezüst szelencéjét, arany láncát, vagy egy-egy női ékszert, amelyre néhány forintot kapott. Ismertem évek óta mind a tárgyait. Mert pontos ember s a hónap elsején rendszeren kiváltja, amit hónapközben behordott. Azt hiszem, nemsokára jönnie kell már.

— És mikor volt itt utóljára?

— Vagy egy hónap eőtt — felelte a zálogház tulajdonosa. — Igen sajátságos esetem volt vele. Lelkemre mondom, most jut csak eszembe. Egy gyémántos melltűt hozott, azt mondta a nejeé és a mellé az ezüst szelencéjét is elhozta. „Ma sok pénzre van szükségem, Pick.“

— Rosszkedvű volt?

— Vidám volt. Nevetgélt. Mondta, hogy mulattak az éjjel és hogy kártyán is vesztett, azért hozott be két tárgyat. Kérdeztem, milyen összegre volna szüksége. „Vagy harminc forintra“, mondá ő. Megnéztem a melltűt és azt feleltem: „Adhatok rá ötszázat“. A becsületes öreg tiszt megzavarodott: „Megbolondult maga, Pick, hiszen az ezüst ára lement és a tűn kevés az arany“. — „De a gyémánt — mondám én — a gyémánt csinos darab“. A katonatiszt rám meresztette a szeméit és összeszidott: „Maga egy nagy számár, Pick, maga tönkre fog menni, mert látja, az nem igazi gyémánt“. Mire én újra megvizsgáltam a tűt és kimondtam, hogy az épen olyan igazi gyémánt, mint a milyen igazi Pick én vagyok és ha nem hiszi, hát nézesse meg akármelyik aranyművessel a világon. Az én öreg tisztem szó nélkül,

zavartan rohant ki erre a boltomból, magával vivén a tárgyait és azóta nem tért vissza.

A reporter szive nagyott dobbant: „Makszi, jó nyomon vagy.” Hálásan veregette meg az öreg zsidó vállait:

— Maga derék ember, kedves Pick ur, de még egyet mondjon meg nekünk, hová mehetett innen?

— Alkalmasint az ékszerészhez.

— Talán ehhez, aki itt az udvarban van?

— Valószínű.

Perényi most már a vizsla szenvedélyével rohant az átellenes ékszerészhez. Ott megnyílt előtte az egész perspektiva. Az ékszerész emlékezett az ezredesre, aki egy gyémánt-tűt hozott hozzá megbecsülés végett.

— És mennyire becsülte ön?

— Nyolcszáz forintra.

— És mit szolt erre az ezredes?

— Elsápadt és káromkodott. — „Az lehetetlen!” dadogta. — „A tű a feleségemé és én tudom . . .” — De én csak jobban tudom, feleltem, mert a gyémántot és a tűt én készítettem gróf Zrinyi Miklós számára ezer forintért. Az ezredes felbődült, mint egy vadállat és kirohant üzletemből, még a szarvasbőrkezyűit is itt felejtette.

Minden világos kezdett lenni Perényi előtt. Denique: keresd az asszonyt és keresd a szeretőjét. Most már megvan a szál, a biztos szál. Bobor kétségtelenül Zrinyihez ment vagy segédeket küldött Zrinyihez, de Zrinyinél kell keresni a további fejleményeket.

Kifizette az utcán várakozó egyfogatut, azután betért egy kávéházba és levelet irt a szerkesztőségbe.

Tisztelt szerkesztő ur! Nyomában vagyok a Bobor-féle ügynek. Roppant érdekes részleteket szedtem össze. Csak késő este jöhetek be, amikorra harmadfél hasábot kérek. Az ezredesné leleplezve. Óriási szenzáció. Hallatlan rekord. A rendőrségnek nagy pipa. Jó volna plakátokat nyomtatni. Gróf Zrinyi Miklós is bele van a rejtélyes ügybe keverve. Most megyek hozzá a bankba. A felfedezett nyomok követését nem tudom félbehagyni. Előleg tessék a segédszerkesztőnél hagyni.

Perényi.

A levelet elküldte egy hordártól a „Pesti Gunár“ felelős szerkesztőjéhez, maga pedig kettőzött léptekkel loholt a nádor-utcai Zrinyi-féle bankba, magához az elnökhöz küldvén be a névjegyet.

Zrinyit régi kedves emlékekbe ringatta a Perényi név, szögrül-végrül rokonság is volt a Subicsok (amint hajdan a Zrinyieket hívták) és a Prinyiek közt (amint hajdan a Perényieket hívták), legott bebocsátotta tehát Perényi Miksát, de a belépő alak nagyon fölébresztette gyanuját.

— Önöket Prinyieknek hívták azelőtt?
— kérdé fürkésző tekintettel.

— Nem, Kohn-oknak — felelte Perényi Miksa nyájasan.

— Ugy? Hát mit akar?

— Én a „Pesti Gunár“ reportere vagyok, méltóságos ur.

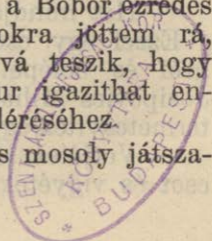
— Szép, szép, de mit akar?

— Én, kérem alásan, önkéntes detektív vagyok és a Bobor ezredes eltűnését kutatom lapunk érdekében. A „Pesti Gunár“ eddig is a legjobban értesült lap volt és ezentul is az lesz.

— Még mindig nem tudom, mit akar?

— Még akarom találni a Bobor ezredes urat. És bizonyos dolgokra jöttem rá, amik előttem nyilvánvalóvá teszik, hogy csak a méltóságos gróf ur igazíthat engem utba nemes céloom eléréséhez.

A gróf ajkain szatirikus mosoly játszadozott.

— Tehát azt hiszi ön, hogy általam találja őt fel?

A reporter szemtelenül vigyorgott.

— Igen, mert megtudtam, hogy a méltóságos gróf ur egy gyémántos tút tetszett ajándékozni a Bobor ezredesnének. (Zrinyi szemöldei összevonódtak, mire az ügyes Perényi rögtön áttért más hangra.) Mert a méltóságos gróf ur nagy gavallér és az ezredesné gyönyörű asszony, bizony isten megéri. (Zrinyi szemöldei még jobban összevonódtak, Perényi egy harmadik hangot keresett.) Hát ugy áll a dolog, kérem alásan, hogy az a marha ékszerész elmondta az ezredesnek és az ezredes erre némileg felhevülve, ide jött kellemetlenkedni a méltóságos gróf urhoz.

— Ön ugy látszik, sokat tud, — szolt közbe a gróf hirtelen elhatározással — most még tehát azt akarná tudni, hogy hol van Bobor ezredes?

— Igenis, kérem alásan.

— Hát mindjárt meg fogja tudni.

Ezzel egy csengetyüt nyomott meg a gróf és belépett némán két alabárdos: Josipovics Mihály és Kántor Márton, két természetes vitéz, egy ölnél magasabb mindenik.

— Verjétek láncra ezt az ember-vakarcsot és vigyétek le.

Perényi hadonászott, rugott, karmolt, harapott, kiabált, de a két óriás vasmarka csakhamar úgy lenyomta, hogy meg se moccanhatott, egy előszobában hirtelene- sen megvasalták, aztán egy melléléklépcsőn levitte ölben az egyik vitéz a pincébe, hol odaláncolta egy, a falba épített vaskariká- hoz. Volt ott több vaskarika is és több fogoly is. Tarkitva voltak, a fal mellett egy fogoly és egy Wertheim-kassza; me- gint egy fogoly és megint egy Wertheim- kassza.

Nagy homály volt benn, csak fenn egy kis nyíláson szűrődött be némi világosság a vakudvarról. Perényi nem birta eleinte felismerni a tárgyakat s csak valami alak- talan tárgy mozgásának tünt fel, midőn fogoly szomszédja nagy láncsörömpölés- sel hozzálépett, hogy magát bemutassa:
— Bobor ezredes vagyok.

IX.

A katasztrófa.

Föl voltak villanyozva a kedélyek a „P. G.“ szerkesztőségében a Perényi levele folytán. A segédszerkesztő vigan csattogtatta ollóját; „Holnap pompás lapunk lesz, fiuk!“ Minden toll megacélozódott e kijelentésre és vigan percegett a „kutyanyelveken“. Miniszterek skalpiroztattak, az intendánsnak a talpába beverték egy pár tövist. Az ujdondász megharapott egy főispánt, a fővárosi rovatvezető, mint egy megvadult bika, nekiment a Sartory-pártnak. A rendőrségnek meg majd leüti a szarvait Perényi, mihelyt bejön.

Hanem a jó hangulat hova-tovább romlani kezdett, mert Perényi nem jött be; elmúlt a tiz óra, még mindig nem jött, sőt nem jött be éjfélkor sem. Két órakor már zárni kellett a lapot és Perényi Miksa még mindig nincs itt. Dacára, hogy ott várja az előleg. Csudálatos az. Telefonoztak utána mindenfelé, ahol meg szokott éjjel fordulni, de hire hamva se volt. Megfoghatatlan, hova lett Perényi.

De még nagyobb volt a megrökönyödés másnap, mikor Perényi nem került

elő és a lakásán se fordult meg. Ez már félig se tréfa. Valaminek történnie kellett vele. A felelős szerkesztő rosszat sejtett, vagyis reménykedni kezdett. Mert ha a „P. G.“ reporterét például agyonütötték volna a büntársak, a Bobor-ügyben való kutatásai miatt, az sokat érő reklám lenne. Vette tehát a Perényi levelét és elhajtatott vele egyenesen a főkapitányhoz. Az a vállait vonogatta, nagy grimace-okat csinált és azt mondta, hogy amit Perényi ír, merő képtelenség, de azért azonnal megteszi a szükséges lépéseket s ezzel elhagyván távozni a felelős szerkesztőt, négy vagy öt lépést tett a divánig. Meglehet, ezek voltak azok a „szükséges lépések“, s ledőlt a délutáni sziesztáját végezni,

Azonban egy órai jóízű szundikálás után mégis foglalkoztatni kezdte a Perényi levele. Hogy Zrinyi gróf bele volna mártva a dologba és hogy Perényi maga is oda ment és azóta nincs. (No, bárcsak megnyuzta volna elevenen.) Hm. A dolog nem lehetetlen. És összevág a rendőrség hireivel is. Boborné néhány nap előtt elhagyta régi szegényes lakását az aradi utcában s egy József-köruti palota egész emeletét foglalta el, melyet gróf Zrinyi rendeztetett be neki nagy fénynyel. Éjjelenként gyak-

ran látják ott a gróf kocsiját. Szóval: a gyanuokok kétségtelenek, de célszerű-e a rendőrségnek beleütni orrát a Zrinyi dolgaiba? Mit diktál itt a tapintat? Mert fő a tapintat? Magyarország a tapintat országa és inkább tiz bűn, mint egy tapintatlanság.

Annyit mégis megtett a főkapitány, hogy elhajtatott a belügyminiszterhez és jelentést tett neki. A belügyminiszter azt találta, hogy egyelőre semmit se tegyen a rendőrség — majd ő maga beszél Zrinyivel.

S mielőtt este a klubba ment volna, meglátogatta a szigetvári hőst, egy másik minisztertársával együtt.

Rövid beszélgetés és barátságos szivarozás közben ügyesen beszötte a miniszter a Bobor-ügyet és a többi eltűnteket.

— Nem tudsz róluk semmit?

Zrinyi ravaszul mosolygott és a kérdésre kérdéssel felelt:

— Érdekel talán valamelyik?

— Mindenesetre. És igen leköteleznél, ha őszintén megmondanád, mit tudsz egyikről vagy másikról.

— Itt vannak nálam — felelte Zrinyi egyenesen, majdnem naiv ártatlansággal — és igen szívesen eresztem szabadon a kedvedért akármelyiket.

A belügyminiszter idegesen felugrott és elsápadt, mint a fal.

— Itt vannak, mondd? Hogy érted ezt? Hol vannak?

— Odalent vannak a pincében.

— Elfogva?

— Lánczon — felelte Zrinyi természetes hangon.

De már erre a másik miniszterben is meghült a vér.

— Az Isten szerelméért, hát mért teszel olyanokat?

— Alkalmatlanok voltak nekem; egyike-másika pedig egyenesen gorombáskodott. (Zrinyi szemei megcsillantak.) És ilyeneket én nem tűrök.

A belügyminiszter minden hajaszála az égnek állt és az arcza kinos verejtéket izzadott, hogy facsarni lehetett volna.

— No, ebből szép spektákulum lesz. (Az interpellációkra gondolt, melyek a Házban lesznek.) Egész Európa piszkolni fog érte. (A lapokra gondolt, amit irni fognak.) Még az az egy szerencse, hogy zsidó nincs köztük.

— De már az is van, — találta ki Zrinyi őszintén — tegnap egy ujságreportert fogattam el.

Valóságosan érthetetlen volt Zrinyi előtt

a két miniszter ijedt képe és sopánkodása. Hiszen ő nem rosszból tette. Azok az emberek, akiket elfogatott, mind vétettek ellene. Hiába ő nem büntet senkit. Hiszen olyan puha ő, mint a vaj, hogy kenyérre kenheti a jó ember. De a szemtelenséget nem tűri. Azt hibáztatják, hogy ha valami panasza van valaki ellen, mért nem fordul a hatósághoz. De csak nem alkalmatlankodhatik minden piszlicsár dologért másoknak? Hát nem jobb az a hatóságoknak, ha valaki magától végzi el a maga dolgát?

— De a személyes szabadság — sopánkodott a miniszter — a jogállam. Én elhiszem, hogy te azt úgy csináltad azelőtt, de most más világ van, most nem lehet. Magyarország a szabadság országa.

De már erre Zrinyit is elhagyta a hideg vére:

— Ti ezt szabadságnak nevezitek? — mondá gunyosan. A mult hetekben kirándultam a Svábhegyre puskával, hát elvették a puskámat, mert nem volt fegyverengedélyem. Ekkor aztán váltottam fegyverengedélyt, de most megint nem volt szabad a puskámat elsütni, mert nem volt vadászterületem; kibéreltem egy vadászterületet, elsütöttem a puskámat és lelőttem egy nyulat, ezért megint megbüntettek,

mert a nyulakra nem szabad ilyenkor lőni. Akkor irtam hozzád mindezekért egy panaszt, ezért megint megbüntettek, mert nem volt rajta ötvenkrajcáros bélyeg. És ezt nevezitek ti a szabadság országának. Ugyan, szégyeljétek magatokat!

Ő excellenciáik, dacára a kellemetlen ügynek, melynek odiumát, következményeit nehéz lesz eltüntetni, még sem hallgathatták mosoly nélkül ezt a középkori együgyüséget.

Pedig nem volt nevetni való ez a téma. Kemény dió ez és nagy vihar lehet belőle, ha el nem igazítják ügyesen. A két miniszter jelentőségteljes pillantást váltott egymással.

Ők már ismerik az egymás hunyorításait, tüstént felkeltek és elvonultak egy ablakmélyedésbe tanácskozni.

— Mit csináljunk?

— Ne nézzük meg a foglyokat?

— A világért sem. Ha látjuk őket és abban a percben nem teszszük szabadokká, veszve vagyunk, — ha pedig szabadokká teszszük, anélkül, hogy Zrinyi kiegyezkednék velük, akkor ő veszett el.

— Közölni kellene Bánffyval.

— Mindenesetre.

Magukkal vitték Zrinyit a klubba, ahol

kivételesen nagy nyüzsgés-mozgás volt. Tele volt az egész szabadelvű kaptár, mert reggel botrány történt a Házban. Hallatlan incidens. Mindenki meg van döbbenve. Egy képviselő megbírálta a minisztert. Bizonyosan megőrült. Mert képzelhetetlen, hogy józan észszel valaki egy miniszterrel kikössön. És még meg is bírálja. A legrégibb mamelukok sem emlékeztek olyan aberrációra. Mindenki sietett este a klubba, mert kíváncsiak voltak, mi fog történni. A spártaiaknál nem volt törvény az apagyilkosságra — mert apagyilkosság ott soha elő nem fordult. Itt se volt semmi praecedens, mert soha még mameluk nem emelte szavát az ő miniszterének eszméi ellen. Képzelhetni tehát, milyen kíváncsisággal jöttek-mentek a klub ismeretes alakjai a rozsdaszínű szőnyegeken. Vártak valami különöset, valami természetfölötti tüneményt. Hogy mit? Azt senki sem tudja. De vártak valamit, mert valaminek mégis csak történnie kell a merénylet után. Lehet, hogy magát a merénylőt várták és gyönyörködni akartak azon jéghidegségben, mely fogadja, hogy aztán utólag titkon megbotránkozhatnak e hidegségen is. A poseur-ök letették ünnepélyes látványukat és közönséges halandók módjára

elvegyültek a szürkék közé, a stréberek, akik vigan keringenek a miniszterek körül, mint a muslincák a lámpa körül, most ég felé fordított szemekkel, szörnyűködő hangon sopánkodának:

— Milyen idők és milyen emberek! Istenem, milyen emberek!

Zrinyi belépte két újabb miniszterrel, egyszerre ezekre terelte a figyelmet. Megint új anyag a találgatásokra. Hát ez megint mi lehet?

Bánffy-t keresték. Nem nehéz megtalálni. Ahol a legnagyobb csoport van, benne kell lennie neki is. Olyan biztos az, mint hogy az alma magja az alma közepében van.

Egy-két szót mondtak halkán Bánffynak, mire egyszerre nevetni kezdett az arca, mindene nevetett: a homloka, a bajusza, az orra, a nyakcsigolyája. Igazi diplomatának való arc.

Azt lehetne hinni, hogy örömhirt közöltek vele, azért nevet, de akik jobban ismerik, azok hamar eltalálják, hogy ez a tigrisnevetés csak takaró. Mi lehet alatta, lehetetlen kitalálni.

Intett a kezével s egyszerre megindultak némán, gänsemarsban, az olvasó- és írószobán át a miniszteri szoba felé, melynek

ablakai a Dorottya-utcára nyílnak és ahol sok nagy dolog dőlt el, mikor még az öreg Deák talpai taposták ezeket a deszka-koc-kákat.

Bánffy megállt az olvasóban és egy hirnököt fogott az ujságmolyok közül.

— Eredj kérlek, küldd be az öreg Tiszát!

Kevés vártatva Tisza is utánuk sántikált. No, ez már nagy dolog lehet. A legcsudálatosabb kombinációk termettek. Hátha horvát bánnak nevezik ki Zrinyit? Nem bolond, hogy a bankot ott hagyja a bán-ságért. Hátha intendánsnak akarják? Ejh, dehogy, hiszen jóformán még színházat se látott. No, épen azért. Hátha képviselőnek akarják? Nem fizette ki az adóját — jegyzé meg Katánghy Menyhért. És nem is magyar honos, mert Horvátországban született — duplázott rá Mezei Mór.

Bent a miniszteri szobában pedig ezalatt nagyban főtt a korifeusok feje. Az eset igen súlyos. Eltussolni nem tanácsos, mert hátha kisül utólagosan. De el nem tussolni sem tanácsos, mert akkor mingyárt kisül.

Zrinyi még most is félvállról vette a dolgot s gyanakodva fürkészte a miniszterek arcát, nem-e csak egy bohókás játék az egész, meg akarják ijeszteni. Hiába olvasták fel előtte a büntetőtörvénykönyv

idevonatkozó paragrafusait is. Hanem Tisza neki is imponált. „Van benne valami — mondá — az öreg Verbőczyből“ és az nagyon meghökkentette, hogy Tisza is súlyosnak tartja az elfogatásait.

— Nagy hibát követtél el, de talán még jóvá lehetne tenni.

— De kérlek, — védekezett Zrinyi — hiszen tőletek függ és ti beláthatjátok, hogy igazam volt.

— Tőlünk? — szólt az egyik miniszter. Tulbecsülöd a mi erőnket és hatalmunkat.

— Nos, akkor legalább mondjátok meg, kitől félték?

— A lapoktól, a törvénytől, a közvéleménytől.

— De hiszen nekem arról beszéltetek, hogy a királynak egy millió katonája van.

— Az igaz is.

— És mégis félték könyvektől és papirosoktól?

— Hja a század, a XIX-ik század. Te azt nem érted. A jogállam, barátom. Ugy kell elhelyezkednünk, hogy mindenkinek egyenlő joga van s mindeniké meglegyen teljes épségben óva.

— Süssétek meg az ilyen állapotot. Az én időmben csak egy személyt kellett respektálni: a királyt s már ez is kényel-

metlen volt, de tizenhat millió emberre lenni tekintettel, hisz ez teljesen türhetetlen. Ez maga a pokol.

Hanem lassan-lassan mégis beadta a derekát, elfogadván a Tisza tanácsát, kiváltmiután megérttették vele, hogyha napfényre kerül a dolog, a kormányt is keletlenenség éri. Erre engedett.

A nagy debatter egész életében szerette a kompromisszumokat, tehát most is kompromisszumot ajánlott a rabokkal.

— Hát jól van, mit tegyek? Mit kívánok tőlem?

— Hivasd fel őket éjjel a szobádba egyenkint és egyezz ki mindenikkel, ahogy lehet, aztán ugyancsak egyenkint ereszd őket szabadon. De lehetőleg végy tőlük irást, amelyben elismerik, hogy önként tartózkodtak a házadban.

— Megteszem a kedvetekért, — mondá nehéz sóhajjal Zrinyi Miklós — ámbár jobb kedvem volna összevagdalni a rendőreiteket, akiket elfogatásomre küldenétek.

Soha se érezte magát olyan levertnek, tehetetlennek, mint most. Láta, a tekintélye hogy sülyed lejobb-lejobb. A miniszterek hangjában, modorában volt valami pártfogói, valami mélyen sebző. E nagylelkűség minden csöpp véréét lázadásba

hozta. A hatalmas régi olygarcha ki akart belőle ugrani, de visszafojtotta.

Bánffy kihuzott egy szivart a zsebéből. lecsittentette a végét egy picike nyaktilóval és azzal felozlatta a tanácskozást:

— El van végezve. Mi semmit se láttunk, semmit se hallottunk, semmit se tudunk.

Ezzel elozlottak, de kifelé menet az írószobában még félrehuzta Darányi egy szóra, hogy ő is meggyötörje.

— Ez hiba volt tőled, Miklós. Neked egészen másképp kellene élned a te tradícióddal. Engedd meg, hogy valamire figyelmeztesselek. Látod, már közel egy éve vagy itt és még mindig nem voltál Berlinben. Pedig a tapintat megkívánja, hogy megköszönd a német császárnak, a reád vonatkozó szavait a toastjában. Hát nincs igazam?

Zrinyi szórakozottan mormogott valamit, hogy az ő esze nem jár az ilyeneken.

— Pedig látod, te szép karriert csinálhattál volna, ha felfogod a szituációt.

— Hagyd el, kérlek. Elég karrière nekem a szigetvári kirohanás — jegyzé meg Zrinyi önérzetesen. — Meg vagyok vele elégedve.

— Hiszen szép, szép — felelte Darányi szokott enyelgő modorában magázásra fordítván a dolgot — meg lehet méltóságod

elégedve. De hát még más dolgok is vannak a világon. Tudja azt maga? Szent István-rendek, aranyszőrű bárányok a király ak-lában s a többi. Ugy bizony, kapitány bácsi, magának csak jót akar a Náci bácsi — s egy kedves mosolylyal ott hagyta a rosszkedvü daliát, de alig két lépés után újra visszatért hozzá és a fülébe sugta bizalmasan:

— És legalább azt a journalistát ne fogattad volna el, mert az, ha kiegyezel is vele, ki fog fecsegni mindent. Meglásd, hogy azzal baj lesz.

Zrinyi ezt maga is valószínűnek tartotta.

— Nem jó volna — szólt habozva és erősen a miniszter szeme közé nézett — ha . . . tudod . . . ugy titokban . . .

— Mit titokban?

— Ha lefejeztetném . . .

Darányi hátrahőkölt, mintha kigyóra lépett volna. Szirupédes mosolya jéggé változott.

— Az Isten szerelméért, miket beszélsz! Legyen eszed, Miklós. Bajt ne hozz magadra és ránk. Ne gondolj ilyen képtelenségekre.

Szeretetreméltóan megfenyegette még az ajtóból is:

— Legyen okos és tapintatos, Zrinyi ur!

A nagynevű főúr, mint a bölény, leszegzett fejjel ment át a klubtermen az ajtó felé. A mamelukok felállva köszöntötték, a merre átment s aztán azon kezdtek tanakodni egy csoportban, hogy a szigetvári várkapitányi állás melyik dietenclassisba volna vehető. Zrinyi egy percig se állt meg, pedig Kapuczán Gergely ugyancsak ott settenkedett, hogy megszólítsa, kölcsönt akarván kieszközölni borontói választóinak. Zrinyi haza sietett és legott hivatta Szebeni Mihályt, a bank ügyészét.

— Szaladj fiam, Radován, keresd meg valahol Patacsicsot és Alapit is. Dolguk lesz ma éjjel.

Az érdeemes urak el nem gondolhatták, mi lelte Zrinyit, hogy most éjjel hivatja őket. Csak nem akar éjféλι ülést tartani? De azért összegyültek s Zrinyi körülményesen előadta a dolgok mibenlétét s a kormány kivánságát, mire leginkább hüledezett Szebeni Mihály ur, a többiek nem vették olyan fontosnak.

— Hát már most — mondá hanyagul az ügyésznek — tessék ezeket rendbehozni. A drabantjaim majd felhozzák a rabokat egyenkint, a fiskális ur pedig megalkuszik velük és írást vesz ki tőlük; vigyázzon, hogy oda ne írják a V. C. betüt, ami azt

jelentené, hogy „Vi coacta“. Egyébiránt hiszen jobban tudja a módját, mint én.

— Félek, nagyon sokba fog kerülni — sopánkodott Szebeni.

— Ne kimélje a pénzt.

— Igen, de éppen a méltóságod anyagi viszonyaira való tekintettel. (A jó Szebeni Mihály arcán valóságos felhők gyülekeztek ennél a thémánál). Nincs pénzünk, méltóságos uram. (Gyöngédségből használta a többest, mert neki volt elég.)

— Van a bankban. És ha elfogy, majd nyomattat megint a király.

— De arról be kell számolni, méltóságos uram.

— Az az én dolgom lesz, Szebeni Mihály uram.

— Ahogy parancsolja, méltóságos uram.

— Ti pedig, Patacsics és Alapi, kapacitáljátok őket. Különösen te használhatsz sokat, Patacsics, ha a rettentő ökleidet megmutogatva, megijeszted őket, hogy kigyurod a lelküket, ha a lepcsest nem tartják pórázon.

— Csak rám kell őket bízni.

— Az ügyvéddel, azt hiszem, könnyen végezték; meg akart zsarolni az imposztor és most célt ér, de már a liptómegyei fakereskedőt, aki nagyon szemtelenül vi-

selte magát, jó lesz még egy kicsit felfofozni. Ezt is te rád bízom, Patacsics. Ezekkel a pofonokkal nem is igen fog sokkal többbe kerülni az egyezés. Ellenben az ujságírókat kezeljétek finoman, az egy puha gyerek, mint a gyapot; adjatok neki havi fizetést oly föltétellel, hogy addig huzza, amig hallgat. A legnehezebb lesz az ezredes. Nagyon el van keseredve a börtönben és még jobban el lesz keseredve a napfényben, ha szétnéz. Hiszen értitek... Hát ő vele olyas valami kötést szeretnék, hogy kap egy csinos összeget, mondjuk ötven-hatvanezer forintot...

— De hisz az egész vagyon — sziszszent fel Szebeni Mihály.

— Ne irigyelje tőle. Szegény ördög. És nagyon szereti a hasát, meg a feleségét. De a hasát talán még jobban szereti. Kell neki a pénz. Ő vele ugy kell megegyezni, hogy tüstént vándoroljon ki az országból.

— És a feleségét persze hagyja itt! — szólt közbe Alapi.

— Ne légy neveletlen, Alapi. Hát persze, hogy ugy akarom.

Ezekkel bizta meg Zrinyi a hiveit és azok reggelre csakugyan eligazitottak mindent; az ügyvéd és a fakereskedő olcsón egyeztek, örültek, hogy kiszabadulnak, a

fakereskedő még hálálkodott is. Perényi Miksa pedig el volt ragadtatva, hogy egy éjszakát és egy napot tölthetett a rettegetes helyen s mikor azt kérdezték tőle, mit kíván a kiállott szenvedéséért, elnevette magát:

— Hiszen még én fizetnék, ha pénzem volna, mert ez nekem megér négy cikket és egy tárcát. Boldoggá teszem a lapomat.

— Ohó, fráter! Nem szabad ám ezt megírni.

— Ki tiltja meg?

— Mink.

— Hát akkor ne ereszszenek ki. Majd rám akad a rendőrség.

— De kieresztjük és mégse fogja megírni, mert esküt tesz rá és írásbeli nyilatkozatot ad.

— Nos, akkor majd lediktálom.

Hanem mikor aztán Szebeni Mihály megmagyarázta neki, hogy havonkint háromszáz forintot kap, ameddig hallgat, egyszerre elszomorodott és csak állt zavartan, némán, habozva, mint a Buridán számara, aki előtt két köteg széna lebeg, egyik ingerlőbb mint a másik, de csak az egyikhez nyulhat.

— Hát hallgatok — sóhajtá végre s nagy izzadtságcsöppek verődtek ki a homlokán.

— Kezet rá! — kiáltá vidáman Patacsics s úgy megfogá a kezét, hogy ordítani, jajveszékelní kezdett és mind az öt ujján a körmöknél kiserkedt a piros vér.

— No, mert ha nem találna hallgatni, — fejezé be Patacsics — én tapogatom meg egy kicsit. Isten engem úgy segítjen.

Sokkal nehezebb volt nyélbe ütni a Bobor-dolgot. Az öreg ezredes bőszen csörtetett be láncáival, mint egy vadkan.

— No, mit akartok velem, gaz közép-kori hordák?

Réttenetes volt ránézni; arcát, mely a hosszú fogsában különös mohszint öltött fel, benötte a serte, de minthogy az fehér volt, hát úgy nézett ki, mint valami halpikkely, a szemei megdagadtak és véresek voltak.

— Hol az a hitvány orgazda, a ki Zrinyinek nevezi magát, hadd zuzzam össze, mordizom adta, — hörögte, ökleit föl-emelve — ha nemes ember és lovag, álljon ki velem élet-halálra.

Patacsics hozzálépett és rátette a kezét a vállára csendesen. És e kéz súlya alatt elkezdtek ropogni a csontjai és olyan fájdalom nyilalt beléjük, hogy felordított, mert ahhoz képest a köszvény hasogatása gyerekjáték.

— Lassabban bátya, — mondá Patacsics — Zrinyi nincs itt és Zrinyi nagy ur ahhoz, hogy ilyen vén fickóval bibelődjék, mint ön.

— Én nyugalmazott császári királyi ezredes vagyok — nyöszörögte az öreg, még mindig érezve csontjaiban a fájdalmat.

— Az is valami. De Zrinyi meg világverő Caesarok és hősök ragyogó mintaképe. Azért hát kuss, öreg, egy szót se többet. Hanem ha okosan akar beszélni, akkor igazithatunk valamit a dolgán. Pénze is lesz, szabadsága is lesz.

S erre átvette a szót Szebeni Mihály és megtette neki a propozíciókat, hogy hajlandók neki egy csinos összeget adni, ha kimegy a külföldre és ezt az egész dolgot úgy veszi, mintha meg se történt volna.

Bobor a fejét rázta és a lábaival topantott.

— Az nem lehet. Mordizom adta! Nem, nem! Boszut akarok, boszut!

— De ha sok pénzt kap. Nézze a világ folyását, ezredes ur, okosan. Ha nem kell a pénz, hát nem kap pénzt; visszaviszik a pincébe. Mi haszna van ebből? Reményli, hogy megtalálják? Nos, tegyük fel, hogy megtalálja a rendőrség, hát akkor is mit érthat maga Zrinyi grófnak? Azt tudhatja, hogy a nagy ur dolgát elcsinálják a többi

nagy urak. Akkor is csak magának esik baja, ha piszkálni kezdi.

Az ezredes tehetetlenül hörgött egyet, ami azt jelentette, hogy igaznak tartja az okoskodást.

— Hát mennyi pénzt kapnék? — kérde egy gyűlöletes pillantást vetve rájuk.

— Mondjuk, harmincezer forintot a kiállott szenvedésekért.

— Bagatelle.

— Egy háboruban többet szenvedett ön és kevesebbet kapott.

— De hát a feleségem? — sziszegte.

— Az alma kerek, kedves ezredes — felelte Patacsics — és azé, akihez gurul.

Igen kinos és sajátságos alkudozás volt ez. Az asszony miatt. (Csak asszony ne volna a világon!) Mert két érzés égett Boborban: a boszu Zrinyi ellen és a szerelem a felesége iránt. Ha a sok huza-vona, ráíjesztés és okos tanácsban kifáradva, már-már hajlandó volt letenni a boszuról, ezt abban az illusióban tette, hogy a felesége mégis hű hozzá. Amint tehát távolodott a boszutól, azon mód közeledett enyhülő szívével a nejéhez. Igen, de Zrinyi úgy kívánta az egyezséget, hogy Bobor menjen el Grácba, vagy a pokolba a pénzzel, a hova akar, de az

asszonyt hagyja sorsának, vagy váljon el tőle. Ki kellett tehát Bobort ábrándítani, kivallogatni módjával apródonkint, egymást pedig csak sejtetni hagyni, hogy az asszony már nem érdemes olyan derék gentleman ragaszkodására, aminő Bodor ezredes, hát ne is törődjék vele. Az asszony már *nagyobbat lépett*, hogysen visszahuzhatná az apró lábát, a férje oldala mellett megállni. Nem is lakik már a régi lakáson, hanem . . .

Szóval, ilyen módon kellett kikészíteni. S mikor az egyik oldalon fölépítették már a dolgukat, a másikon ledőlt. Volt olyan perc, hogy Zrinyinek megbocsátott volna, de az asszonyt epedve kívánta. (Még azt mondják, hogy az ilyen embernek már csak a *melle* van meg.) Volt aztán olyan perc is, hogy az asszonyt elrugta volna magától, de akkor a Zrinyi elleni boszura szomjazott. S ez egy olyan megmérhetetlen szomj volt, mint a tevée a Saharában.

A végén, ugy hajnal felé, mégis megtörtént az alku s mire délben fölébredt Zrinyi, azt jelentették neki, hogy egy főgolyó sincs a pinczében, valamennyi ki-egyezett.

— Mit fizettetek Bobornak?

— Ötvenezer forintot.

— Nem is valami nagyon sok.

— Világért sem, — gunyolódék Alapi — körülbelül annyiért zálogosította el Zsigmond király a szepesi városokat házastól, földestől, asszonyostól, mindenestől. Pedig de szépek voltak a szepesi asszonyok is!

A dolog tehát el volt tussolva; Bobor elutazott Olaszországba s megindította a válópert, amit Szebeni Mihály vitt a Zrinyi költségén. A szép asszony nem sok teke-tóriát csinált, egy pár hét múlva behurcolkodott egy sóra, egy kenyérre, a bank palotájába; Zrinyi külön equipaget tartott neki, Párisból hozatta a ruháit s négy frájla szolgált a teste körül: az egyik fésülte, a másik öltöztette, a harmadik mulattatta, a negyedik felolvasott neki.

Mindez igen sokba került; Zrinyi ugyszólván szórta a pénzt, amerre megjelent; bőven osztogatta régi katonái közt is: aki itt volt, itt szipolyozta, a vidékieknek postán küldözgetett pénzeket. A lipótvárosi köröben csakhamar szájról-szájra keltek a tékozlási hírek és a különös gazdálkodás részletei, melyek az első magyar földtehermentesítőt meglehetősen diskreditáltak. Egész nyíltan beszéltek a nádor-utcai kaszinóban s a börzén.

— Furcsa vége lesz ennek.

A részvények feltűnően estek lefelé. Amint a „Pester Lloyd“ írta: „Die Curse haben sich abgebröckelt“. Minden visszajára kezdett fordulni. A hanyatló szerencse komor árnyakat vetett a szigetvári vitézek utjára.

Sartory Pál egy napon ráförmedt az öreg Rózerre:

— Nagyságos komám uram, ideje volna tuladni a részvényeken!

— Most alacsonyan állnak — felelte a királyi tanácsos ur — most nem lehet.

— Lesznek azok még lejjebb is, nagyságos komám uram.

Maga Radován diák is, aki pedig már kezdett konyítani a számadásokhoz, így nyilatkozott egyszer, de persze csak négy-szem közt Alapi előtt:

— Megfordult a világ kutyamódra. Most már a mi urunk van úgy, mint Szolimán szultán volt Szigetvár alatt. Hogy meg van már halva, de mi nem merjük mondani.

Az okos Alapi szomoruan bolingatotott a fejével.

— Biz az igaz lehet.

És nem csak a pénzvilág berzenkedett. Az egész közvélemény morgott. A pénzeszsákok rángatództak, mint a megszózott békacombok. A közönséges emberek pedig,

valami egyéb miatt morogtak, mint a megpiszkált ebek.

A fogságból kiszabadult egyének ugyan nem tettek panaszt a bíróságnál, se az ujságba nem iratták ki szenvedéseiket, maga a „Pesti Gunár“ is hallgatott mélyen, hanem azért az eset kéz alatt, ugyszólván köztudomásúvá lett, persze fölcifrázva, megnagyobbítva, a fantázia által kiformáltan terjedett folyton szélesebb rétegekben. Tudta, hitte mindenki, de nem irták meg. Vannak dolgok, melyeket nem lehet kiírni pozitív nevek és dátumok nélkül. Vagy hiszen ki lehet írni, de nem tanácsos. A Perjéssy sirján még csak egyszer nőtt fü. Még mindenki emlékezik az Alapi Gáspár szörnyü vágására.

A kiirt igazságtalanságok pedig nem hatnak olyan mélyen, mint a ki nem irtak. A nyomdafesték először eszik a fölháborodásból és csak a maradék jut a közönségnek. A közönség fölhabszolja a maradékot és napirendre tér. Hanem az elhallgatott botrányok ingerlik; követelik őket, beszél róluk, csügg rajtuk, szörnyüködik fölöttük és a tiz körmével szeretné őket kiásni. A megirt botrányokat nem toldja-foldja, nem is terjeszti, hisz ott vannak az ujságban. A kiirt botrányok nem

élnek csak egy napig, ameddig az ujság. De a ki nem írottak halhatatlanok, ezeknek hirdetőjévé szegődik mindenki, élnek az emberek ajkain és izgatják a sziveket, forralják a vért és megtüzesítik a halántékot.

A pincebörtön titkai valóságosan felláziották a közvéleményt. De oly rémes dolog ez, hogy szinte hihetetlen. Eleinte legalább hihetetlen volt. A XIX-dik század végén! Talán csak mese. De aztán kibontakozott részlet részlet után. A sok szem, a sok száj összehordta. Egyik a Zrinyi házmesterétől hallott valamit, aki az ételt hordta le a raboknak, egyik ezt látta, másik azt látta, a harmadik ezt hallotta. A negyedik Boborral találkozott Monte-Carloban, annyi pénze volt, mint a polyva. „Megszenvedtem érte“, panaszkodott Bobor ezredes és ki-kicsuszott a száján ez is, az is: „De otthon csitt, mordizom adta, mert engem megvettek és én becsületes ember vagyok; egy gentleman megalkuszik és szállítja az árut, punctum. Jó napot, uram, egy szót se szóltam, uram.“

A közvélemény fészkelődött, zugott, toporzékolt, és csattogtatta a fogait: Mégis hallatlan, hogy ilyen dologról nem irnak az ujságok. Agyonhallgatják. Meg vannak

véve. Bezzeg, ha valami szegény hivatalnok öt forintot sikkaszt, van nagy gezéresz, vagy ha valami ujságíró megcítáltat a főkapitány; de mikor egy nagy ur börtönbe vetet kényekedve szerint egy csomó becsüleles embert, arra nincs két csep tintájuk.

Szégyen, gyalázat ilyennek történni Pest kellő közepében, egy félmillió ember szemeláttára. Hiszen ez hajmeresztő, vérlázító egy civilizált országban! No, ezekre az urakra ugyan nem volt szükségünk, ezeknek kár volt föltámadni. Aki meghal, maradjon veszteg. Mit kaszmálódnak föl bajt csinálni! És a kormány? Mondhatom szép egy kormány! Még a szemöldökét se mozditja. Hát még az a sok mafla képviselő, akik ha két bolhát látnak, három elefántot és négy interpellációt csinálnak belőle. De most, mikor egy igazi elefánt van, egy igazi bűntény, mindnek beszövi a száját a pók.

Ilyen irgalmatlanra fordult meg a hangulat Zrinyiék ellen. Hol vannak a lelkes éljenek, melyekkel egy év előtt fogadták őket? Hol van a történelem, hogy felütnék ilyenkor — ha méregbe akarnak jönni? Hol van a Párka, aki eddig fogta a láthatatlan guzsalyt és szötte le a még hátralevő szöszből a Zrinyi életfonalát? —

Valami rut boszorkányhoz kerülhetett a guzsaly s förtelmes nyálával nedvesíti az arany kendert. Minden rosszulment. A bank is. Uj és uj veszteségek érték. Már magukban az alapszabályokban bent volt a végzetes hiba. Nagyon liberálisak voltak. Ostobaság például, hogy a biztosítás érvényét fentartották öngyilkosság esetére is. Ki az ördög látott ilyet? Egy ur, aki a „Magyar Földhitelintézet“-nél levő hatszázezer forintos jelzálog-kölcsönét az „Első Magyar Földtehermentesítő Bank- és Biztosító-Intézet“ által konvertáltatta, az első negyedévi részletfizetés után főbelőtte magát. Az efajta kellemetlenségekhez járult Zrinyi költekezése és gavallérsága.

Minden rokonszenves embernek megadta a kölcsönt, ha hozzá fordult és olyan erőszakos volt a szakértő igazgatókkal szemben, hogy nem türt ellenmondást; hiába figyelmeztették, hogy az illető el van adósodva és hogy a pénz veszélyeztetve van.

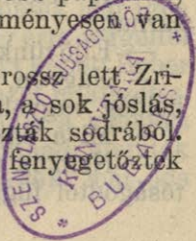
— Nagyon becsületes arca van — mondá ilyenkor roppant kurtán. — Megadandó.

Ami az ő szükségleteit illeti, nemcsak a nagyuri élet, Boborné divatszámái emésztettek fel roppant pénzt, hanem egyik excentrikus szenvedélye fegyverek, nyer-

gek, puskák szerzése. Erről nem birt leszokni. Mintha még folyton hadba készülődnék. Ha hallotta, hogy valahol Woolwichben vagy Amsterdamban remek pengéjű kardokat vagy pompás nyergeket csinálnak, tüstént rendelt belőlük két-háromszáz darabot. Ha szemére vetették, hogy minek az, hát vállat vont: „Bizony magam se tudom, csak úgy szokásból rendeltem.“

A pénzt annyiba nézte, mint a pozdorját s a legnagyobb könnyüvérséggel szedte ki az ezreseket a bankból, helyettesítvén azokat a váltóival. Azt hitte, hogy az egyik papir, amit ő ott hagyott és aláírt, épen annyit ér, mint a másik papir, amit kivett s amiért mindenféle szükségleteit kielégítik a boltokban. Csudálta is emiatt, kivált eleinte, a boltosokat. A váltó természete sohase ment a fejébe: hogy miért legyen az nagyobb kötelezettség, ha valaki egy kisebb papirosra írja a nevét, egy tenyérnyi skartetára, mint ha egy nagyobb papirosra, melyben világosan és körülményesen van elmondva minden?

A rossz időkkel kedve is rossz lett Zrinyinek. A sok savanyu pofa, a sok jóslás, az elégedetlen hangok kihozták sódrából. A részvényesek zugolódtak, fenyegetőztek és sürgették a közgyűlést.

A saját tisztviselői is aggodalmasan, ijedten jártak-keltek a bureau-ikban. Zrinyi Mór megmondta a szemébe:

— No, a közgyűlés! Lesz ám itt nagy hadd el hadd. Bizony nem szeretnék a méltóságod bőrében lenni.

Ejh, ez már mégis sok! Zrinyi Mór nem szeretne a Zrinyi Miklós bőrében lenni. Hasadj meg anyaföld és nyeld vissza a szegény Zrinyi Miklóst!

Nem mult el nap, hogy valamelyik részvényes fel ne jöjjön nyöszörögni, szemrehányásokat tenni, fenyegetni, hogy így lesz, úgy lesz. Nagy baj lesz a közgyűlésen.

Csak a becsületes Rózer jött mindig egyformán, nyájasan, tiszteletteljesen, alázatosan és bár ugyszólván egész vagyona a bank részvényeiben uszott, mégis csak az ebédjeire gondolt, minden lezajlott ebéd után a következő ebédre, amelyik még szebb, még kedélyesebb, még előkelőbb lesz.

— A feleségem születésnapja lesz vasárnap.

— Eljövünk — felelé Zrinyi.

— Nagyon, nagyon köszönöm, nagyon boldog vagyok, de . . .

— Mi a baj, kedves tanácsos ur?

— Nem is merem előhozni, pedig méltóságodtól függ, egyetlen szavától és . . .

— Csak ki vele bátran.

— Hát tetszik tudni, milyenek az aszszonyok. A Krisztina . . . a feleségem . . . mindeniknek hosszú a haja, rövid az esze . . . de restelem . . . becsületemre restelem . . . Talán meg se mondom.

És szégyenlősen nyomorgatta kezében a cilinderét (mert cilindert viselt, mióta királyi tanácsos lett).

— Ej hát legyen bizalmas, Rózer bácsi.

— Egy minisztert szeretne a Krisztina — böffentette ki egyszerre, mint aki valami pilulát vesz be, egyet nyel és igen csodálkozik, hogy már megtörtént.

Zrinyi sok baja közt se állta meg nevetés nélkül.

— No majd próbálok keríteni egyet a kisebbjéből.

— Nem bánom én, vagyis nem bánja a Krisztina, ha olyan lesz is, mint a kis ujjam. De hogy mondhassa . . . Hisz tetszik tudni . . .

De az ilyen derült mozzanatok már igen ritkák voltak. Csupa boszuság érte reggeltől estig. Monte-Carloból sürgönyt kapott Bobor ezredestől, hogy minden pénzét eljátszotta, ha nem küld neki, visszavonja a válópört s követeli a feleségét. A hollandi alapítók is kellemetlen leveleket írkáltak, már oda

is eljutottak a rossz hírek és sürgették a közgyűlést. A szabadelvű klubban, a kaszinóban, ahová csak a lábát tette, mindenütt figyelmeztették bizalmasan, jelentőségteljesen a barátai:

— Nagyon meg fognak támadni a közgyűlésen. Elejét kellene venni.

Persze, elejét kellene venni. Erre ő is gondolt. Igen, igen, elejét veszem.

S amint kitűzték végre a közgyűlés napját (tizenhat hónapig tartott az első üzleti év), Zrinyi gyakran zárkózott be szobájába és leveleket irt, néha órákig. Máskor Radován diák végezte az illet, most Radován diákot se avatta be.

De az látta később a boritékokról, hogy a vitézeinek szólnak a levelek, akik szétszéledtek azóta különféle polgári foglalkozásokban, az ország minden részébe.

Ez így tartott vagy négy-öt napig, aztán egyszerre megint a régi nyugodt Zrinyi lett, járt, kelt ruganyosan, vidáman, de volt benne valami zárkózottság. Látszott, hogy titkol, vagy előkészít valamit.

A közgyűlés előtti estén néhány hivatalnok bent maradt a bank helyiségeiben, hogy mindenáron előkészítsék a szükséges iratokat, nyers mérleget, könyveket, szám-

adásokat, ha reggelig kell is dolgozniok. Zrinyi hazakergette őket.

— Az igazgató ur rendelte — mondák — mert sürgős a munka.

— Én pedig azt parancsolom, menjenek haza.

— De kérem alásan, az iratok.

— Irka-firkára nem lesz szükség — felelte Zrinyi kurtán.

Azok eltávoztak és fejüket csóválták, de persze csak ott künn a lépcsőn.

Zrinyi Mór beszélte, hogy éjjélkor egy jouból ment haza a feleségével a bankpalota mellett, kivilágítva látta az összes helyiségeket — de fel se tűnt neki akkor a dolog s épen nem vont le más következtetéseket, mint hogy a hivatalnokok végzik most már lóhalálba a közgyűlés elé sürgősen szükséges előterjesztéseket.

Reggel aztán megnyílt a várva-várt közgyűlés, délelőtt 10 órakor. A nagy tanácskozási teremben gyűltek össze a részvényesek, ott voltak az alapító hollandusok, a bécsiek és a harcias lipótvárosiak. Ott volt mindenki. A pesti ember elmegy a pokolba is, ha egy kis botrányra van kilátás. Ott voltak a lapok közgazdasági rovatvezetői és a riporterek. Sőt egy pár kaszinói alak is bekukkantott csupa pasz-

szióból . . . Azok közül, akik gyönyörködnek az akasztásokban.

Mélységes csönd volt a teremben, nem az a rendes, vidám, élénk, keleti gesztusokkal kísért zsongás-bongás, mely az efajta gyűléseken szokott lenni, hanem csönd, minő a vihar előtt van a tengereken. A sápadt arcokon, a mérges tekinteteken és a vonagló ideges ajkakon észre lehetett venni az elfojtott indulatokat.

Az asztalfőn Zrinyi ült a nagy, hatalmas csillár alatt, melynek kristályfityegőin lilaszínekben hánytavetette magát az ablak zöld redőnyeiben beszűrődött napsugár.

Nyugodtan ült ott, mint egy oroszán, aki emészt. Egy iv papír volt előtte, a finom ezüst csengetyű, egy ceruza és a hanyagul odadobott téglaszinű keztyűi.

A papirosról nagyuri pongyolasággal olvasta le a néhány szót, amivel az ülést megnyitottnak nyilvánítá. Aztán felolvasta az egyik igazgató az évi jelentést. Az hosszú, unalmas dolog volt, alig lehetett a végét bevárni. Számok, számok és mindég számok.

A mellette ülő Patacsics mogorván szegezte le a fejét s nagy ökleivel az asztalra dőlt, míg ellenben a másik oldalon Alapi szinte besülyedt zsölléjébe s apró szemei gunyosan kémlelték a részvényesek arcát.

— Halljuk, halljuk! — hangzott minden oldalról.

— Kólmark az egész! — orditá egy hang, mire derültség támadt és zagyva lárma.

Ezek a szavak csak Zrinyinek voltak olyan unalmasak, holtak és némák. A részvényeseknek éltek azok s mint a gonosz manók, faunok és koboldok ugráltak, sípoltak és ingerkedtek velük.

Egy-egy helyen kitört az ingerültség.

— Schwindli!

— Gyönyörű wirtschaft.

Zrinyi csak ült csendesen, mozdulatlanul, mintha kőből lett volna.

Az egyik igazgató, bizonyos Pollacsek K. F., áthajlott az asztalon:

— Kegyeskedjék csöngetni.

De csak a kezével intett annak a bizonyos Pollacsek urnak és nem csengetett. Hagyta, hadd kiabáljanak, hadd piszkolódjanak, hadd teljék az örömpohár.

Aztán bevégeződött az évi jelentés. Tizen is beszélni akartak. Harminc-negyven hadonászó kéz jelentkezett.

Legelőbb jutott szóhoz egy jól táplált ur, olyan képe volt, mint egy macesz, kerek, fehér, buckás és amint beszélt, Zrinyi Miklóst támadva és feltűzelve magát, nyála szétfrecsegett a körülötte állókra.

Zajos helyes-ek és ugy van-ok zugtak fel minden gorombaságnál. Ez csak villanyozta az ipsét s mint egykor a vakmerő Ikarus, egyre merészebben kezdett röpködni. Elősorolta az elnök-igazgató összes visszaéléseit, erőszakos természetét, melylyel szemben nem érvényesülhettek a bank némi intelligenciával bíró egyedei (sic!), a zabolázatlan tékozlás ördöge korlátlanul üzte gyalázatos orgiáit — s ekkor elkapva a felhangzó tapsoktól, felkiáltott:

— Még a szerelmet is a mi pénzünkön vette.

Zrinyi nagy flegmával és nagy méltósággal odaszólt Radovánnak:

— Ugorj fel, diák, és üsd pofon!

Radován diák szó nélkül felpattant és nyakoncserdítette a szónokot. Óriási zaj keletkezett erre s egy örült chaosz. Mint a darazsak, sziszegve rohantak Radovánra, széket feldöntve, cilindert megroppantva, emberi lábat megtaposva. Esernyők és botok villantak elő.

Zrinyi Miklós megragadta e pillanatban a csengetyüt és meglóbázta nagy erővel; élesen szólt, mint egy harang.

Ez volt a jel.

Egyszerre szétpattantak háromfelől a tanácsterembe szolgáló szárnyasajtók és

omlottak be rajtuk kivont, villogó kardokkal a Zrinyi katonái, kik hívó szavára az éjjel összegyültek az ország minden részéből.

— Jézus! Jézus! Jézus! kiálták és elkezdtek a részvényeseket kaszabolni.

Leirhatatlan jelenet következett. Hörgés, ordítás, jajveszéklés. A vér patakzott a teremben és befröcsögte a falakat és az asztal zöld posztóját. Némelyek felmásztak a szekrények tetejére, mások leborultak Zrinyi lábai elé és kegyelemért rimáncodtak. A legtöbbben az ajtó kijáratokhoz törekedtek s ha sebesülten is, igyekeztek menekülni; az egyik részvényes berugta a kályhát és azon bujt ki. Egy másik föl tépte az ablakot és kikiáltott az utcára:

— Policáj! Policáj!

* * *

Az esti lapok hosszadalmasan leirva hozták a hajmeresztő véres eseményt, némelyik külön kiadásban. Huszonnyolc sebesülés történt és ebből hat súlyos eset, halállal csupán egy végződött. A sértegető szónokot felkoncolták.

Az egész város elszörnyüködve, méltó izgatottságban töltötte a napot, hibáztatva a rendőrséget, mely nem vette észre, hogy

Zrinyi összevonta hadait a vidékről, felfegyverezte, kiruházta, betanította s mind-ezt titokban. Mocskolták a kormányt, mely mindent eltűrt Zrinyinek, sőt ő adta neki a szarvakat.

Az éji órákban azonban jöttek a csillapító hírek. Hogy a rendőrség az ügyészség megkeresésére letartóztatta Zrinyit, mikor a kaszinóba hajtatott, nyole rendőr vetette rá magát a száguldó lovakra. Több elfogatások is történtek. Patacsics, Alapi, Radován diák, Juranics Lőrinc hasonlóan letartóztattak és Zrinyivel együtt a gyűjtőfogházban várják, míg a vizsgálóbíró elkezdi a kihallgatásokat. Zrinyi hadai azonban még mindig szabadon vannak a banképületben és a rendőrség elégtelen elfogatásukra, mert véres ütközetté fajulhatna a dolog, minélfogva erre a célra még az éj folyamán elegendő számú katonaságot fog a belügyminiszter requirálni.

X.

A parlament.

Napok multak el a megrázó esemény után, mely a „nádor-utcai csata“ néven lesz ismeretes örök időkre a fővárosi pénzügyintézetek történetében. Zrinyi és emberei a vizsgálati fogságban ültek (az együtt maradt közlegénységet is sikerült túlnyomó katonai erővel lefegyverezni és fogolylyá ejteni ama véres napot követő éjjelen), a föllázadt emberi érzéseknek immár elég volt téve. A megtorló hatalom megtette a magáét. Nem mondhatja senki, hogy nincsen egyenlőség és hogy nincsenek törvények Magyarországon. Azt lehetett volna hinni, hogy most már elpihen a közvélemény és egész csendesesen hagyja a vizsgálóbíró percegő tolla alatt szaporodni a vallomási jegyzőkönyveket, míg végre megérkezik az izgalom tetőpontja : a század legérdekesebb végtárgyalása.

De nem így történt. A közvélemény olyan, mint a fodros vizeket járó hajó, ha valami hullámtól nagyot dől jobbra, okvetlenül mindjárt utána épen olyan nagyot dől balra — mig végre eligazodik. Jönnie kellett

mingyárt az ellenáramlatnak is. Különösen a vidéken sajnálni kezdték Zrinyiéket. Oh a vidéken mégis puhábbak a szivek. És azt is mondták a vidéken: Bizony nagy szemtelenség úgy bánni egy Zrinyivel, történelmünk nagy alakjával, mint egy gonosztevővel, és hát nem is valami nagy kár azokért az összevagdalt zsidókért . . . Talán mégse puhábbak a szivek a vidéken.

A magyar ember szereti keresni az igazságot. De nem szereti megtalálni. És ha mégis megtalálja, mingyárt beleun: Ejnye, de kellemetlen pofája van! És — hogy rövidek legyünk — mesés gyorsasággal kezdett nőni a vidéken a rokonszenv Zrinyiek mellett s egy nap mintha kilépett volna Somogy megye cimerpajzsából a koronából kezdődő kéz s elejtván szőlőfürtöit, tollat ragadott volna sürgős feliratot írni a képviselőházhoz, beavatkozásra kérve a parlamentet Zrinyi gróf és társainak kivételes természetü ügyében.

Az országgyűléshez küldött feliratok, kérvények sorsa, közönségesen siralmas. Ha vár is rájuk valami jövőendő, az csak olyan, hogy a halottból legfeljebb prédikációs halott lesz — életet itt bele nem lehelnek. De a somogyi kérvény kivétel. Az csemege. Több: — divatcikk. Leszorítja

a legkomolyabb javaslatokat. Trikót huznak fel a pártvezérek és ostrom alá kerül a háznagyi iroda karzatjegyekért.

De mielőtt még a somogyi kérvény tárgyalásra került volna, jelesül előtte való napon, hire ment a városban és a politikai körökben, hogy a Zrinyi ügyben interpelláció lesz. Pulszky Ágoston fog interpellálni. Közvetlen a kérvények előtt.

— Tehát megrendelt interpelláció.

— Lehetséges. Mert az interpelláció kényelmesebb a kormánynak, mint a kérvény. Az interpelláció csak párbaj. A kérvény csata. A párbaj csak egy játék, kivált ha az ellenfelet maga a válaszoló választja.

Másnap reggel már tíz órakor megtelt a folyosó és lüktetett, pezsgett, forrt az élet; Nyegre, akit Szilágyi kiküldött az elnöki lakosztályból, mint Noé a galambot, hogy nézze meg, van-e már valaki odakünn, azzal csörtetett vissza:

— Itt vannak, kegyelmes uram, a betegek is, a mezei hadak is.

Az elnök nagy kékes szemei még nagyobbra tágultak, kérdőleg szegződve a jegyzőre:

— Megbolondultak!

— A Zrinyi-ügy, kegyelmes uram.

— Szamárság! Ez az egész Zrinyi mindig föl volt fujva.

Elénk csoportok képződtek szerte a vacsoráló kis klikkek szerint; a Hungária-szoba, a gentry-szoba, az István-szoba és mindenféle szoba. Összebujtak és a nap legfrisebb eseményeit, benyomásait beszéltek meg.

— Mi lesz Zrinyiékkal?

— Mit akar Guszti?

— Amit Bánffy.

— Hol van Pap Géza?

Mindenütt. Ahol említik, megjelenik a kis kobold; frissen siklik el az egyes csoportok közt, mint egy gyík: hófehér apró fogai messziről villognak, mint valami rizskása szemek.

— Magunkhoz kell ragadni a kezdeményezést ebben a Zrinyi-ügyben. Nehogy megint az ellenzék csináljon belőle tőkét. Molnár apát már kézbe vette.

Molnár apát ravasz, mézes arca kibukkan a miniszter-szoba melletti sikátorból, ahol Eötvös Károly tartja szóval, rezgetve magát a csipőin, mint egy kényes násznagy a lakodalomban. Kedélyesen évelődik az apáttal:

— No ugyan jó, hogy ezt a kis reakciót kieresztettétek. Mert ha ezt leverjük, az

egész világ kálvinistává lesz, majd meglátod, és ti aztán elmondhatjátok amit a jezsuiták: „Regnavimus sicuti lupi — Expellerunt nos, sicuti canes.“

— Csakhogy tovább van a vers — vág vissza Molnár apát — Redibimus sicuti aquilae.

Ebben a percben könnyed léptekkel suhan el mellettük Gromon Dezső:

— Azt hallom, hogy Boborné is itt van a karzaton.

Ah, szépek ezek a cikk-cakos ziz-zugok, sikátorok, mint az Olympus berkei. Más-más istenek lyukai. Bent az elnöki szobában Vulkán lakik a rettenetes pörölyével. Jaj annak, akire lecsap. A jobboldali folyosón hűséges udvarával Janus tanyázik a múltba és a jövőbe néző arcával. Csak nagyritkán, nevezetes mozzanatoknál megy be a gyülesterembe, hol Vulkán szemöldöke igazgat és a pörölye csattog. A másik folyosón Tantalusz jár. Kis istenek és nagy istenek jönnek-mennek, megállnak egy-egy szóra és igazitanak vagy rontanak a halandók sorsán.

Vannak, akik csak a tubákpikszisüket nyitják ki, ha boszankodnak, de vannak viszont, akik Pandora szelencéjét kezelik

és kieresztik belőle a bajokat. Vulkán ravaszul hunyja be a szemeit és tiltakozik:

— A szelence nem az én kezemben van, uraim.

Közel a miniszteri szobához, Aeolus és legényei csinálják a szeleket, ha csendes gyűlések alatt összebujnak. Minden zug érdekes itt. S még az apró kis alakok is, kik csusznak, másznak, hánykolódnak, ki frigiai sapkában, ki csörgősapkában, ki elrejtve nagy füleit a sapkája alatt, mint Midás, mégis valami fényt kapnak mindnyájan az Istenek közellététől. Apollót tömjénezik ezek és remélik, hogy nagy kitartásával mégis megkapja Daphnet, akit mikor megölel, borostyánfává válik. Jupiternek hoznak áldozatokat, tömjént és mirhát, amazok — mert itt vannak a vilámok és azok a bizonyos legendás fizek. Vulkánnak nincsen pártja, de félnek a kalapácsától és kényszerülve táncolnak körülötte. Mercur hektikában van, de a mérlege csillámló, míg ki nem esik a kezéből. Valóban az Olympus ez — a hova bevágyik minden halandó, kivált ha magyar anya szülte. A levegő fülledt ugyan és füstös. De mert az istenek is ezt szivják, tehát ugy kell beszüröcsölni, mint illatos ambróziát. Az istenek és kis istenek

körül csunya szolgálatokat kell végezni, hajlongani, görbülni, hizelkedni. De ennek így kell lenni, míg a bájos kis Hórák meghozzák egy napon kackiás kötényükben a jutalmat.

E pillanatban kilép odujából Szilágyi s követve a jegyzőktől és wippektől, mintegy udvarával bevonul, sehol meg nem állva, utat nyit, két nagy kezével kalimpálva a tömeg között, mogorva, szinte ünnepélyes arccal, mint egy angol speaker, aki tudja, hogy az a föld, a melyre lép, érzi őt.

Az utvonalon, a merre megy, halk moraj kél. A sok dologtalan, henye ember találgatja:

— Ma mérges.

— Dezső rosszkedvü.

— Nem szeretnék ma beszélni.

— Az a kérdés, kire haragszik ma: ránk-e, vagy rájok?

Egyik nap a mogorvaságát konstatálják ilyen körülményesen és mégis semmitmondóan, máskor a jó kedvét. S ez is egy neme ama mulatságoknak, melyek oly drága pénzen vásároltatnak.

Az elnök után bevonul egy nagy raj, a konok beszédhallgatók, mert e sok zöldségnek vegyes szalma-széna-szececskának véges-végig való meghallgatása szinte egy

neme a drága pénzen vett mulatságnak, s ugyszólván a magas belépti-dij teszi becessé e gezemicét. Az okosok kívül maradnak a folyosón. Azok azt tartják, hogy csak háromféle beszédet lehet meghallgatni: a nagyon okosat, amiből tanulni lehet, a nagyon szépet, mely gyönyörűséget nyújt és a nagyon bolondot, mely megnevetteti őket. A közepszerű beszéd teljesen értéktelen. És a beszédek, sajnos, majd mind közepszerűek. A lapokban ugyan hirdetik őket pártállás szerint nagyszabásuaknak, kolosszálisaknak, szépeknek, bölcseknek, sőt elragadóknak, de biz azok szegény párák csak közepszerűek.

Az ülés tehát megnyílik; következnek a különböző jelentések, a jegyzőkönyv felolvasása, szóval megindul az ugynevezett parlamenti munka.

A folyosón maradt képviselők még a szivarjaikat szíjják és elmesélik a coulissadolgokat, egyik is tud valamit, másik is: összeteszik, amijök van és egy félóra mulva már mindent tudnak, sőt az összehordott szálakból kikombinálják azt is, amit nem tudnak.

A tanácsteremből kijövő alakok rövidesen, telegramm-stilusban az ottani benyomásokat is elmondják:

— Wlassicsnak nagyon sötét az arca. Valami baja lehet a Vatikánnal.

— Talána Zrinyi-ügybe avatkozottapápa.

— A karzaton csakugyan ott van Bo-borné.

— Ohó, azt meg kell nézni.

Egy pár ember elcsapja a szivarját és bekullog.

— Szép-e?

— Gyönyörű.

— Hol ül?

— A középén, ametisztoszínű ruhában, orgonavirágos kalappal.

Ezalatt tip-top a korridor felől folyton jönnek új és új alakok: Csáky Albin Csáky Györggyel, a Zrinyi egyik katonájával, aki nem keveredett bajba és most idehozta az érdeklődés és aggodalom.

Majd Széll Kálmán toppan be lemesre fésült hajával, finom fehér zsebkendőjét kibontva, melyről rezedailat száll és elke-reedik a füstös levegőben.

— Rátótról jövök — magyarázza — egy hétig voltam oda s immár ostobaságok történnek. Ki beszél bent?

— Még senki.

— Pulszky fog interpellálni?

— Pulszky

— És Bánffy mit fog felelni?

— Nem mondta meg, pedig éppen most beszélgetett itt.

— Nem vagytok politikusok, — mondja Széll kedélyesen, a kibontott zsebkendőt gondosan összehajtogatva laposra. — Jupiter Dodonában a szent tölgyfa leveleinek rezgése által tudatta a maga akaratát az emberekkel . . .

Ezalatt egy kis sánta ur tűnik el a folyosón, idegenszerűen vegyülve bele a folyosó tarka-barkaságába, sima, borzéhoz hasonló fejével és vastag óraláncával, vastagabbal mint a Demkóé, (mely az egyedüli fényes dolog immár a Házban.)

— Ki ez — kérdi Széll Kálmán — mintha ösmerném.

Senki se tudja — de Harkányi Frigyes mégis tudja. Sőt már beszélt is vele. Harkányi Frigyes mindenkivel beszél, akivel találkozik, mindent megnéz, mindent megfigyel, megkopogtatja botjával a házak falait, hogy milyen anyagból vannak, megtapogatja kezével a szöveteket az ismerősei ruháján és aláhajlik a Széll Kálmán hóna alá zsebkendőjéhez, hogy egy kis parfümot élvezzen a máséból. Udvarias, élénk, kedves és szolgálatkész.

— Hát nem ismeritek? Sapristi! Hiszen ez a Zrinyi Mór az első magyar földteher-

mentesítőtül. Nagy ganeff — et ceatera. Épen az imént beszéltem vele. Képviselőket keres, akik a nyílt-térben kinyilatkoztatnák, hogy a földtehermentesítő bank vagyoniilag szilárd alapon áll, dacára a dacárandóknak.

— Ugy? Menjünk hát tovább — folytatja Széll Kálmán — a szent tölgyfa leveleinek a rezgése a fő. Ugy-e nem veszem el a Fühlungot? Mindig csak a levelekre kell ügyelni és az ember tudja ezekről, hogy Jupiter mit akar.

— Én azt gondolom, kegyelmes uram, — mondja Rosenberg Gyula, szinte egyik levele, de egyik rezgésbe nem hozott levele, ezen tölgyfának — hogy Bánffy teljes jóakarattal van Zrinyi iránt, de azt hiszem, ez a dolog főképp Erdélytől függ.

— Ugyan hagyd el. Az egy foltozó suszter. Új bőrből nem tud varrni. Ez pedig valami egészen új bőr. Én megvallom, bár kétségtelenül nagy schnitzert csinált a szegény Miklós, de én nem engedtem volna letartóztatni.

— Én se — felelte Rosenberg.

— Persze a sógorság miatt — évelődik Széll Kálmán. — Egy Rosenberg nem lehet ellensége a Rosenberg-leány férjének: Zrinyi Miklósnak.

Csáky György élénken ugrik fel erre a szóra és bemutatja magát Rosenbergnak nyájas kérdő tekintettel:

— Báró Rosenberg?

— Nem. Doktor Rosenberg. (S aztán újra Széll Kálmán felé fordul.) Hogy vannak a tehenei, kegyelmes uram?

— Köszönöm alásan a szives kérdést. Épen tegnap adtam el egy kétéves bikát az alençoni hercegnek.

Mint mikor a méhek özönlének minden tájék felől a kaptárba, jöttek sorban a ritkán látott alakok, a jól táplált Hieronymi, a selyem talpu Matuska nagy megbotránkozással. „Mégis plusquam, amit csinálta meg a Zrinyi; hát nem tudta tartani egy jogtanácsost, egy jót, aki megmondja neki, hogy a mi nem megy, az nem megy.“ Majd jön a népszerű Darányi prominenszerű mosolyával, megfogja a Kabos Ferenc kabátgombját:

— Így járnak mindazok, Feri bácsi, akik a Náci bácsi tanácsát nem fogadják.

— Hát mi lesz vele, kegyelmes uram! Szabadon eresztik?

Darányi összevonja a vállait s jobbkeze két ujját a szájára illeszti:

— Hja azt csak az Isten tudja.

Honnan, honnan nem, ott teremnek a

későn kelő Andrássy grófok is. S bizonyos üdeség oson be velük a fojtó rossz folyosói levegőbe. Mindig hoznak valami friss ideát. És mindig előjönnek igazítani. — Epen megfordítva csinálják, mint a régi órákon a barátok. Ők a napfénynél tünnek el és az esővel jönnek elő.

— Zrinyi követhetett el hibákat, — hangoztatja gróf Andrássy Tivadar — de folyton megmaradt gentlemannek. Ő egy körömnnyit sem vesztett a prestige-éből. A kormány hibázta el a dolgot, hogy egy középkori urat belesegít egy bankba. Azt ott azután sértegetik. Természetesen nem türi. Ez az egész a kormány lelkén szárad.

Most hirtelen megszólalnak idegbántóan a villanyos csengetyük. Egy wip kinyitja az ajtót és kikiált:

— Urak, a Pulszky interpellációja!

A folyosó alakjai berohannak s üres és csöndes lesz kívül minden, mint egy kriptá.

Pulszky Ágost: T. Ház! Azon közérdekű ügyben, mely abnormis voltánál fogva is, de általjában is a judikatura és az ethikai érzések közötti ellentétessége következtében, de más szempontból is, ugy a jogász körök, mint általjában az egész közvélemény foglalkozásának főtárgyát képezi,

indittatva érzem nézeteimet röviden kifejezteni. (Halljuk! halljuk!)

Előre bocsájtván, hogy sem a merev pártszempontok, még kevésbé a történelem tanulmányozása következtében az iskola által beoltott kegyeletszerű sensibilitás adják jelen felszólalásom megtételéhez az impulzust, mint inkább azon általánosan szembeötlő kivételesség, mely ezen ügy elbírálásánál az egyedüli domináló szempont lehetvén, bizonyos következtetések levonását mellőzhetetlenül szükségessé teszi. (Halljuk! Halljuk!)

Ezen ügy, tisztelt Ház, gróf Zrinyi Miklós és társainak a sajtóban és a közönség nagy rétegeiben sokat pertraktált ügye. Mindnyájan ösmerjük a sajnálatos esetet, mely miatt a fentebb említett letartóztatások történtek s bizonyára ezen nagyfoku kihágás, sőt vérengzés . . .

Dr. Mezei Mór: Sőt haláleset.

Pulszky Ágost: . . . halálesettel kapcsolatos vérengzés felől csak egy vélemény lehet és az elítélő. (Ugy van! a jobboldalon.) Az is kétségtelen, hogy büntetőtörvényeink e tekintetben világosak és mert a törvény előtti egyenlőség is evidens, a kérdés tárgytalannak látszó voltát, csakis egyetlen körülmény alterálja és erre kérek

engedelmet röviden kiterjeszkedhetni, mielőtt interpellációmát megtenném. (Halljuk.)

A törvények, tisztelt Ház, mindenkor azon generációra érvényesek, amelyre hoztattak és mindazon következő emberöltőkre, akik azt meg nem változtatják, de nem érvényesek azon generációkra, melyek a törvények keletkezése előtt élvén, a náluk fennálló állami rend szerint azoknak hozatalába be nem folyhattak, sőt azokat nem is ösmerték. (Helyeslés a jobboldalon.) Zrinyi Miklós más kornak a szülöttje.

Thaly Kálmán: Mindig erőszakos volt! Katzianer tábornokot is ő ölette meg közvetve.

Pulszky Ágost: De nem lett érte semmi baja. Épen ez mutatja, hogy ő egy másik korban élt, amikor sok olyat elnéztek, ami most a kihágás, sőt a bűn kategóriájába esnék. Hunyadit senki se vádolta levéltitok megsértésével, mikor a Brankovics vajda levelét elfogta.

Eötvös Károly: Mátyást se mérték-hamisítással a cinkotai itce miatt. (Derülség.)

Elnök: Ne méltóztassanak annyit közbeszólni.

Pulszky Ágost: Balassa és Bebek köztudomásu hamis pénzveréseinek megtorlása hasonlóan fogamatba sem vétetett, a köz-

hatalom azon időszerinti faktorai által, de általjában nem megítélhető egy akkori egyén ténykedése a mostani törvények és a mostani, ezen törvények által suggerált, közfelfogás szerint, senki sem tartván tolvajnak Apont, aki a koronát Ottótól jogtalanul elsajátítá, sem zsarolónak Teleky Mihályt, aki egy láda ezüstöt csikart ki Leopold császártól és nem tekinti becsületen egyénnek gróf Csákyt, aki Brandenburgi Katalinnal szerelmeteskedvén, ezen könnyelmű hölgyet minden értékétől kifosztotta; mindezen férfiak akkoriban igen kiváló és becsületes embereknek tartattak. (Ugy van! úgy! a jobb oldalon.) De ha ténykedéseikkel áthelyeztetnének a jelen korba, nem habozom kimondani, hogy ezen ház egyik tagja által sem tartatnának korrekt embereknek. Mi következik ebből t. Ház? Az, hogy egyéneket megítélés szempontjából egy bizonyos korszakból másik korszakba áttenni nem lehet. (Zajos helyeslés a jobboldalon és a baloldal egyes padjain.) Szerves elválaszthatatlanságban lévén a törvények az egyénekkal, ugyancsak mozdíthatlanok a törvények és szokások is, mert ha, hogy egy példát hozzak fel, ma a szent László törvényei szerint kellene idomítani felfogásunkat,

igen furcsán nézne ki maga ezen mélyen tisztelt Ház is. Kérdem a tisztelt Háztól, mi történnék például Molnár János apát és képviselő urral, ha a Mátyás korába áthelyezve, vagy a Mátyás-kori törvényeket és felfogást ide helyezve, elmenne a kerületekbe a lakosságot a kormányzó hatalom ellen uszítani?

Eötvös Károly: Lefejeznék.

Pulszky Ágost: Vagy miképen itélnék meg Eötvös képviselő urat, ha pénzt fogadna el azért, hogy valakinek tanácsot adott? Ez a kérdés egyik oldala, tisztelt Ház, s ezen észjogi elvek és filozófiai igazságok fonalán továbbhaladva, konstatáljuk, hogy gróf Zrinyi Miklós Szigetvár volt kapitánya, ki 1508-ban született, saját hibáján kívül, tehát akarától független okokból, a természetnek valamely általunk felismerhetetlen törvénye alapján, midőn mintegy másfél évvel ezelőtt feltámadott, egy oly társadalomba jutott, melynek törvényei ő reá nem lehetnek olyan mereven kötelezők, mint másokra, ha azt vesszük, hogy ő ötvenhét évig más módon és más felfogás mellett volt teljesítője állampolgári kötelmeinek; de ha mi fagyos merevséggel elzárkózunk ezen egyébiránt okvetlenül tekintetbe veendő indok elől, akkor beáll

azon, megvallom, sajtóságos, sőt páratlan eset, amivel ők előállhatnak, hogy feltámadási időpontjukat véve az összes vizsgálati fogságban ülő vádlottak nem idősebbek másfél éveseknél, amilyen koru egyéneket pedig büntetni nem lehet. (Ugy van! ugy! a jobboldalon. Mozgás a szélsőbalon.)

Meszlényi Lajos: Pólyás csecsemők kaszabolták le a részvényeseket. (Derültség.)

Pulszky Ágost: Azonfelül tisztelt Ház, nem szabad elzárkóznunk azon kiváló hazafias erények elől sem, amelyekkel méltán dicsekedhetnek! Nem szabad elfelednünk, hogy Zrinyi Miklós hősi halált halt a hazáért.

Madarász József: Meghalt Miksa császárért, annak a zsoldosa volt!

Meszlényi Lajos: Nem volt kóser ember.

Thaly Kálmán: Már az is rossz jel, hogy Pulszky védi.

Elnök: Meszlényi képviselő urat rendre utasítom.

Pulszky Ágost: És kell, hogy ez a nemzet viseltessék annyi kegyelettel a saját történelme iránt, hogy annak nagy alakjaitól meg nem vonván a köteles tiszteletet, ha a körülmények kívánják és ha az ősök tisztelete és a törvények tisztelete szembeállittatik egymással, kötelessége olyan

expedienst keresni, mely mind a kettőt lehetőleg megkiméli. (Általános helyeslés.)

Mindezeknél fogva a következő interpellációt van szerencsém benyújtani az összkormányhoz (olvassa): Van-e tudomása az igazságügyminiszter urnak, illetve a kormánynak arról, hogy Zrinyi Miklós és társai folyó hó 17-én elfogattatván, vizsgálati fogságba ejtettek.

Tekintettel az illetők történelmi és hazafiúi érdemeire és némely mutatkozó abnormitásokra, szándékozik-e a kormány valamely kivételes intézkedést tenni?

Báró *Bánffy Dezső* miniszterelnök: T. Ház! (Nagy zaj)

Elnök: Méltóztassanak helyeiket elfoglalni!

Báró *Bánffy Dezső* miniszterelnök: Engedje meg a t. Ház, hogy igen röviden nyilatkozzam az imént elhangzott interpelláció elválaszolása szempontjából. Igenis van tudomásom, hogy Zrinyi Miklós volt szigetvári lakos és az ottani, de már azóta elhalálozott s következésképp feloszlott helyőrség néhány, nem is nagyon sok tagja, teljesen megfelelőleg annak, amint azt tisztelt Pulszky Ágost képviselőtársam mondotta, letartóztatott.

Aminthogy nem is lehetett volna más-

kép, mert mit mondott volna a tisztelt Ház, ha azok után, amelyek történtek, letartóztatás nem történik? A letartóztatás tehát jogos, célszerű és szükséges volt. (Ugy van! a jobboldalon).

Ami az interpelláció másik részét illeti, ámbár az igazságügyminiszter ur távol van, ő vele kontaktusban, általunk is komoly megfontolás és megszivvelés tárgyát képezik azon, hogy úgy mondjam különleges momentumok, melyeket az interpelláló képviselő ur kiemelt (Élénk helyeslés a jobboldalon) és nem habozom kimondani, tisztelt Ház, megjegyezvén, hogy többet most nem mondhatok, mert nem látom se célszerűnek, se szükségesnek, se okosnak, miszerint, ha a vizsgálat befejeztetik, nem előbb, csak akkor, a kormány se mulasztja el, hogy a maga hatáskörében megtegye azon lépéseket illetékes helyen, amely lépések leginkább felelnek meg úgy a magyar érzéseknek, mint a méltányosság követelményeinek.

Ivánka Oszkár: Ez nem válasz.

Báró *Bánffy Dezső* miniszterelnök: Én annak tartom (Felkiáltások balról: Mit akar hát Zrinyivel tenni? Kieresztik vagy nem?) és kérem a t. Házat, méltóztassék azt tudomásul venni.

Bánffy leült s mozogni kezdett az egész Ház, mint a hullámzó tenger. Elégedetlen morgás tört ki köröskörül a bal mezőn, bár különböző okokból. A függetlenségi párton sokalták a kormány jóakarátát Zrinyi iránt, a nemzeti és a néppárton keveselték. Sőt a kormánypárton is csak a Bánffy leg-hivebb gárdája látszott megelégedettnek.

A Zrinyi-kérdésnek, mely pedig igen egyszerűnek látszik első pillanatra, igen különös szögletei képződtek, melyek ismét saajátságos csoportulást okoztak. A néppárt rajongott érte, a kereszténység s illetve a katholicizmus bajnokának tekinté őt, aki annyi pogányt leapritott. Bizony ez az utolsó tette, a részvényesek szétveretése is istennek tetsző dolog. Körülbelül ilyenformán gondolkozott a nemzeti párt is (ámbar Apponyi még eddig nem nyilatkozott). Mig ellenben a függetlenségi párt Miksa császár hívének és az osztrák szoldateszka egyik tagjának tartotta Zrinyit, aki azóta ahogy feltámadott, valóságosan a kormány tutélája alá helyezkedett. Zrinyi is csak egy mameluk s ha vétett a törvények ellen, tessék megbüntetni, mint más embert.

Zrinyi általában sokat vesztett nymbusából. Nem csoda. Az Olymp istenei is

azért taszítottak le trónjaikról, mert néha megfordultak a földön az emberek között. És ha a történelem nagy alakjai vissza-
térnének másfél évre, tömérdek szobrot
tördelne össze az emberiség.

Maga a jobboldal is megoszlott. A zsidó képviselők haragudtak Zrinyire a nádor-
utcai vérfürdő miatt; Beksics nagy agitá-
ciót fejtett ki s tele volt panaszszal, puska-
porral:

— Hát demokrácia ez? Hová lesz így a szabadelvű lobogó szeplőtelenége? Hát ezért irok én husz esztendő óta vezér-
cikkeket, hogy most itt szabadon lehessen embereket öldösni a nagy uraknak?

A nagy urak szintén duzzogtak, az
Andrássyak, Csákyak:

— Ez nem elég. Pertörlés iránt kellene előterjesztést tenni a fölségnek.

— Még pedig haladéktalanul — licitált rájuk Tallián Béla.

A kálvinisták összebujtak a medium sorompóinál:

— A néppárt akarja kimenteni Zrinyit? Jó. De akkor mi nem mentjük.

A lutheránusok kiosontak a folyosóra. Isten tudja, hogy lesz, mint lesz. A szélső balról fenyegető kiáltások hallatszottak:

— Nem úgy van az!

— Majd mi is hozzászólunk a somogyi kérvényhez!

Valóságos khaosz keletkezett ebben a csekély kérdésben. Mintha valami pajkos tündér egy csalánággal érintette volna meg a ház összes tagjait, mindenki nyugtalanul feszengett, mozgott és a roppant zajban alig bírta Pulszky elmondani, hogy örvendetes tudomásul veszi a választ.

— Nem vesszük tudomásul! — hangzott egyszerre sok torokból.

Az elnök föltette a kérdést:

— Akik tudomásul veszik a miniszterelnök ur válaszát, méltóztassanak felállani.

— Többség! Kisebbség! — hangzott egyszerre.

Az elnök szeme műértően végigsiklott a Ház vidékein s szemkarikái kitágultak. Álom-e ez? A jobboldalnak csak a kisebbik része kelt fel. Tisza Kálmán, Falk Miksa ülve maradtak; hasonlóan Csáky Albin, az Andrássyak s a szürke mamelukok közül igen sokan. Széll Kálmán, Hieronymi, Radó Kálmán felállottak. A csodálkozás fölszisszenése futott keresztül a házon. A nemzeti pártról felállott Apponyi, Horánszky, Gullner és alig négyen-öten, a néppárt egytől-egyig fölemelkedett.

— Róma csörgőkigyói! — kiáltá rájuk egy hang, azon hitben, hogy fölsziszszének tőlük származnak.

Nagy volt a megrökönyödés. A szélbal ujjongott. Báró Dániel sápadtan tántorgott a miniszterelnökhöz. — Milyen blamage — mondta, a kezét a mellén ájtatosan összetéve — milyen blamage! Lukács László behuzta a fejét a vállapockái közé és féloldalt nézte a csodálatos kavarodást. Mintha a Belzebub ördög egy véka kölest öntene össze egy véka sárgakásával.

A miniszterelnök arca fölvette tigriszerű nevetését; volt abban valami baljós-latu és vérfagyasztó. A wippek nagy robajjal rohantak a folyosóra, hogy segélyhadakat hozzanak, de hasztalan; az elnök, aki ott fent ült dölyfösen trónusán, mint Báthory István a Matejko-képen, gunyosan kimondta a határozatot, mely fönségesen zugott a beállott csöndben, mint egy megrendítő égi szózat.

— A miniszterelnök ur válaszát a többség nem veszi tudomásul.*

* A szerző szándékosan, két hihetetlen dolgot akart e kis szatirikus korrajzban pertraktálni, az egyik a Zrinyiék föltámadása, a másik a mamelukok föl nem kelése. E kis jegyzetben kér bocsánatot a nyájas olvasótól mind a két lehetetlenségért. M. K.

A miniszterek elhagyták padjaikat és összebujva, sürgős tanácskozást hevenyésztek.

Lett erre zaj és zavar. A képviselők kirohantak a médiumra.

— Névszerinti szavazást kérünk!

— Már késő!

— A határozat ki van mondva!

— Az elnök erőszakoskodott!

— Öt perenyi szünetet kérünk!

Elnök: Az ülést felfüggesztem öt percre.

XI.

A megoldás.

A mi parlamentünk épen olyan kiszámíthatatlan, mint a mi országunk. Jó parlament — hiven jelképezi a szeszélyes szép asszonyt, akit Hungáriának képzelünk páncélos derékkal, nagy pallossal az egyik kezében, mosolygó címerünkkel a másikban.

Hát egy kicsit naiv asszony. Néha karperecet kínálnak neki, azt mondja rá „nem kell, mert ez lánc.” Néha a láncot is karperecnek nézi. Néha megharagszik egy rossz tekintetért. A pallosára üt. Néha a palástját is le hagyja szedni a testéről. Udvarlói elől becsapja az ajtót. A rosszakaróját összeölelgeti. Kacér asszony? Talán nem. Szenvedélyes asszony? Talán nem. Csak asszony. Mint a milyen minden asszony.

Egy hajtüért, egy bojtért haragra gerjed, hogy hova szurják be azt, milyen színű emez, de néhány milliót nonchalance-szal dob ki az ablakon. Nem tudja, mi a lényeges és mi a haszontalanság. A csecsebecsét eleibe teszi a szükségesnek. A szép szót tetejébe teszi az okosnak. Mert fiatal

asszony. Nem John Bull, a ki a tengereken pipázik, izmos öklein szétterpeszkedve és nem az öreg Germánia, aki harisnyát köt és tanítja a gyermekeit. Olyan fityfity kedves asszony, aki él az érzéseinek, a divatnak és egy csöppet se törődik a holnaputánnal.

És a parlamentje is épen ilyen. — Lelkéből lelkedzett gyermeke, bár nem született szeplőtelenül, ahogy kellene — mindig a kormányt gyanusítják, (minél különlegény annál inkább), de mindegy, épen csak szakasztott olyan, mintha szeplőtelenül fogantatott volna: minden porcikája az anyjáié.

Ép olyan szeszélyes, néha a jó dolog se kell neki, néha a rossznak is tapsol és épen olyan impraktikus, nagy dolgokra vállat von, kicsi dolgokon fennakad.

Itt van ez a Zrinyi-kérdés. Egy bagatelle. De a parlamentnek épen ezen tetszett megbokrosodni. S az évtizedek alatt összetömörült pártok, melyeket meg nem bomlasztottak se a viharok, se a fonák helyzetek, mindig együtt szavaztak az együvé valók, most egyszerre össze-vissza hányódtak, mint a szétoldott rőzsekötegek gallyai.

A miniszterelnök válaszát tárgyalásra

kellett kitüzni és beláthatatlan eredményű zajos és szenvedélyes vita indult meg, tele egészségtelen tünetekkel. Volt abban vallási kérdés, antisemitizmus, reakció, liberalizmus, nemzetiségi kérdés, jogállam és ami azonfelül az egyes fákról lehullott.

Mert egy szabadelvű párti szónok négy fához hasonlította a négy pártot; az egyik fa csak mindig virágzik, de nem hoz gyümölcsöket, a másik diszfa, se nem virágzik, se gyümölcsöt nem terem, csak programokat, a harmadik egy odvas, korhadt fa, csak a tüzre való, — a negyediken himbálódzik a sok gyümölcs.

— És belepotyog az alatta heverő basibozukok szájába — vágott közbe Hock János.

Országgra szóló tülekedés támadt a házbán; izgatott, ingerült vita, személyeskedő incidensek, ezekből párbajok, jegyzőkönyvek, emezekből mellékpárbajok. Eleinte csak olyan nemzeti kötekedésféle volt az egész: mint mikor színes cserepekkel csőrikélnek a gyerekek: lassan-lassan kezdett aztán melegedni a kérdés, míg végre forrt.

Győrffy Gyula határozati javaslatot adott be; utasítatik a kormány, hogy ő felségének sürgős fölterjesztést tegyen a pör

törlése iránt. Felolvasott néhány passzust a Vatikán lapjából, a „Piccolo“-ból, mely megbotránkozását fejezi ki, hogy a magyarok a legnagyobb hősüket hüvösre tették.

A néppárt felvillanyozva tapsolt a beszédnek s zajos „Éljen Zrinyi!“ kiáltásokkal tüntetett.

— Persze, mert maguk is a kriptákból jönnek! — piritott rájuk Dániel Gábor.

Győrffyvel szemben Kossuth Ferenc indítványozta, hogy a Ház térjen napirendre a kérdés fölé. A törvény nem ismer kivételeket, de nem is ismerhet. A jogállam nem türhet extravaganciákat. A poézis igen szép dolog, de a kodifikáló bizottságokba nem szokásos a muzsákat beválasztani. Ha igaz a lélekvándorlás elmélete vagy az anyagok örök átváltozásának tana (pedig valamelyik talán mégis igaz), akkor mindnyájan fel vagyunk támadva és nem lehet tudni melyikünkben lakik Hannibalból, Caesarból és Attilából valami. (Derütség jobbfelől.)

A vita eleinte lassan, vontatottan indult meg. A kis emberek beszéltek, összehordva hetet-havat. Az egyik egy parlamenti bizottság elé kívánta terjeszteni a vizsgálati iratokat, a másik egy történelmi ada-

tot derített fel, hogy Alapi Gáspár állítólag egy kályha-lyukba bujt volna Szigetvárott és úgy mentette meg életét. Ez ellen Josipovics horvát miniszter tiltakozott, főlemlítvén, hogy ezt csak az ellenségei fogták rá később és úgy csuszott be a krónikákba. Ha Alapi ilyen gyáva lett volna, bizonyára nem nevezik ki Horvátország bánjának.

— Ugyan mit mentegeti? — szólt közbe Thaly — hiszen nem a maga ellenjegyzésével lett kinevezve.

Összehordtak egy csomó zöldséget, felállítottak néhány merész büntetőjogi teoriát (melyekre Csemegi, ha hallotta volna, kiugrik a bőréből). Ezalatt azonban folyton nőtt a jegyzői táblákon a névsor. Hetvenen iratták fel magukat s a vita kezdte fölvenni a nagy dimenziókat.

S ehhez járult az utca. Az utca megint megmozdult. A Sándor-utcában nagy néptömeg várta az érkező képviselőket s dacára az ott cirkáló rendőröknek, szórta a maga abcugjait és éljeneit. Az utca teljesen a Zrinyié volt s gyakran lehetett hallani felkiáltásokat a tömegben:

— Menjünk, szabadítsuk ki Zrinyit!

Nemcsak a Sándor-utcát lepték el dologtalan csoportok, még a muzeum-kert fáin

is csizmadia-inasok ülvén verebek helyett és rikoltozván abcugokat, hanem az egész város forrt; az ifjuság a kávéházakban gyülesezett és szónokolt (Herczeg Mihály pedig az íróasztalánál ült és írta leszere-lésükre a cikkeket), a muzeum-köruton, valamint a kerepesi-uton is lavinaszerűen növekedő tömegek foglaltak fenyegető állást, szivükben a Zrinyi kiszabadítására irányzott nemzeti törekvésekkel. Valóságos véderő-vitai hangulat ömlött el a városon.

A kereskedők siettek fényes nappal be-csukni boltjaikat. Mert a honszeretetnek ezen az utján a kirakatok az első állomás.

A Ház ülései voltaképen idáig terjedtek, mert, amint egy szónok valami hangzatos mondatot kicsiholt koponyájából, az futott ki a folyosóra, a folyosóról az utcára és szájról-szájra egész a kerepesi-utra; onnan felelt rá a visszhang:

— Romboljuk össze a börtönöket!

— Hozzuk ki Zrinyit!

Egy öreg varga közbekiáltott:

— Én már hoztam egyszer Tánicsics Mihályt. Bizony isten nem nagy élvezet.

A levegő megtelt phosphorral. Valóságos kis forradalom volt ez, persze csak olyan jámbor, mint a waldecki, hogy délben haza-

oszlott a forradalom ebédelni s másnap délelőtt megint összegyűlt forrongani. Kicsike volt még, de a gorombáskodó rendőrök és a krajcáros hírlapok mesterségesen hizlalták, ugy, hogy szemlátomást növekedett.

Maga a Házfolyosója is színes, mozgalmas. Hát még a karzat, melyet zsufolásig töltöttek meg a szép asszonyok. A szivárvány összes színei ott játszottak a ruhaszöveteken. De tulnyomó volt a rubint és a smaragd szín. Ezek az uralkodók most. Az a fekete ruhás fehér lilium a jobb karzaton Juranicsné, milyen szomoru és milyen törékeny. Különös, hogy a szép Boborné ma ninesen itt. Pedig ma bizonyosan Apponyi fog beszélni. Ah, ni azok a kis mosolygó konteszek, hogy nyujtják előre a nyakukat! Ugyan kire kíváncsiak a kicsikék? S hogy verik le legyezőkkel, libegő csipkekendőkkel a finom illatot, mely száll, száll mesterségesen vert szellő szárnyán lefelé és megcsiklandozza a szunnyadozó Fabiny Teofil orrát. Amott is három szép asszony nevetgél egy csoportban. Valóságos rózsagrupp. És mindenütt, amerre szem lát. Oh, semmi kétség, Apponyi fog ma beszélni.

A folyosón hirlelték, hogy Polónyi nagy leleplezéseket tesz a nádor-utcai titokzatos pince rabjairól s hogy a kormánynak

is lett volna tudomása ez üzelmekről. Nagy csemege lesz ez. Mert a Bobor fogságát is szóba hozza és az okot is — az asszonyt. El lehetünk készülve pikáns részletekre. Azt mondják, zárt ülést kér. Ejnye, hát lesz lelke lekergetni ezt a sok gyönyörű asszonyt a karzatról?

A folyosó hullámszó, élénk, sőt lázas képét csak rövid időközökre szakítja meg egy-egy szónok, akitől valami érdekeset várnak. De különben itt él, itt oldódik és kuszálódik páratlan elevenséggel a kérdés.

A miniszterelnök boszusan rágicsálja szivarját s panaszkodik nagy zsörtölődéssel a hiveinek:

— Ilyen sületlenséget úgy felfujnak.

— Hja! Sok ember fult már meg kis szálkától.

— De hát mi lesz a vége?

Egykedvűen von vállat a miniszterelnök:

— Hiszen még azt se lehet tudni, hogy mit akar a ház. Az ördög ismeri ki magát.

Szell Kálmán fénylik a nyájasságtól és minden percben egy-egy fülkébe von valakit. Ő az, aki fájdalom nélkül tud méregfogakat kihuzni. Matuska Péter meszsziről bámulja és dicséri a körülötte állóknak:

— A Szill egy csodaember. Egy-két

szót szólja rebellisnek s ereszti neki fülibe egy bolhát, amitől az egyszerre úgy táncolja (intelligitur az ember táncolja, nem a bolha), ahogy ő füttyülte neki.

Mindenki ideges, irritált, csak a generális ül egykedvűen a szokott helyén, a kandallóval szemben, s épenséggel nem titkolja, hogy ő minden beavatkozást helytelenít, akár a parlament, akár a közvélemény, akár a kormány részéről a bírósági funkciókba.

A wippek minden percben jönnek és referálják a „nagy öreg embernek“:

— Mócsy beszél.

Az öreg ur vagy fumigálva int a kezével, ez annyit tesz, hogy nem kíváncsi, vagy azt mondja: „nos“ s ez annyit jelent, hogy „hadd hallom, mit mond“.

Két-három kijövőtől is megkérdi, ellenőrzi őket, konfrontálja, mit mondtak s ebből megalkotja magának egy ültőhelyében nemcsak az ülés teljes képét, de a kérdezettek tehetségéről is tájékozást nyer. Ezért tud mindent.

Ha nagy szónokot jelez a wipp — mint például most, „Apponyi fog mingyárt szólani“, akkor nagybosszankodva feleihelődik helyéről s először a félig elszitt szivarjának keres valami magaslatot, ahonnan kö-

zönséges halandó el ne vehesse s besompolyog „az erdő szélére“, mert messze utat nem kockáztat, csak a jobboldal szélén kuporodik le, ahonnan akármikor visszatérhessen elhagyott szivarjához.

— Apponyi fog beszélni!

Egyszerre üres a folyosó. — Apponyi feláll és mély csönd támad. Feláll és egy másodpercig várja, míg nagy robajjal elhelyezkednek padjaikban a képviselők: ezalatt épen jut annyi ideje, hogy futó pillantást vessen a manchettáira, ha a szimmetriának megfelelőleg vannak-e künn a sötét kabátujjból, aztán a zsebkendőjét tekinti meg, melyből négy centiméternyi fehér siknak kell künn lenni a hóna alatt. Mindez szükséges a röpüléshez; aztán felfekint a karzatra, honnan szösze és barna fejcskék bólintanak — s ha karzat, zsebkendő, manchetta tökéletesen rendben vannak, megcsendül gyönyörű hangja s betölti a termet a maga fönséges, hullámszerű hömpölygésével:

Gróf *Apponyi Albert*: Tisztelt Ház! Azon sajnálatos rendszerrel szemben, mely a félmunkák, a félig teljesített feladatok labirinthusába való bolyongásra vezet, évtizedek óta foly a harc e padokról, soha nem csüggedve és nem lankadva, újra és

ujra rámutatunk, hogy a nemzetek helyes kormányzása nem az összegyülemlett csomók mesterséges kikerülésében, hanem azok teljes kioldásában keresendő.

Ily politika hiányában történnek azután olyan incidensek, mint amilyen most már napok óta foglalkoztatja e tisztelt Házat, felkorbácsolva s hareba szólítva olyan szenvedélyeket is, amelyek eddig csak lapangva mutatkoztak. Ez a krízis természete, tisztelt Ház. Ez nem a Zrinyi-ügy, a Zrinyi-ügy csak a keret, melyben egy krízis jelentkezik. Egy krízis, melyben több év óta vagyunk és mert e krízis felismerésétől irtóznak, mert annak valódi elemeivel megbirkózni nem akarnak, nem tudnak, vagy nem mernek, s annak meggyógyítására az orvosszereket nem ismerik vagy nem tudják, vagy nem merik alkalmazni (Felkiáltások a baloldal némely padjain: Nem merik!), azért iparkodnak részleges válságokkal elvonni a közfigyelmet a nagy és igazi válság lényegétől. (Zajos helyeslés és tetszés a baloldalon.)

Különben már maga azon tény, hogy a miniszterelnök válaszát a Ház többsége nem vette tudomásul, önérzetes kormányt azon alkotmányos alternatíva elé állítana,

vajjon megtarthatja-e a hatalmat vagy sem, mert a kis dolgokban mutatkozó bizalmatlanság nagyobb súlylyal esik a fejlettebb alkotmányos érzékek serpenyőjébe, mint a nagy dolgoknál mutatkozó bizalmatlanság. (Zajos tetszés a baloldalon.)

Noha én magam, vezéreltetve azon fenkölt nemzeti érsésektől, melyek minden magyar honpolgár szivében magasan fellángolnak, gróf Zrinyi Miklós nevének említésénél, teljes loyaltással elfogadtam a miniszterelnök ur válaszát, mert még mindig jobb, ha történik valami, mint egyáltalában semmi, noha mondom, részemről elfogadtam a miniszterelnök válaszát, mint némi könnyítést ama nagy történelmi alak valóban sajnálatos esetén, ez nem jelentette részemről, hogy ezen válasz kielégített.

Én ugyanis azt tartom, tisztelt Ház, hogy egy nagy falláciában vagyunk és összecseréljük a vádlottakat, a bünösökhöz fordulván támogatásért az ártatlanok számára (Nyugtalanság a jobboldalon.) Mert midőn a kormány minden előfeltételek nélkül gróf Zrinyi Miklóst csodaszerű feltámadása után azon általam jelzett rendszer alapján, mely a fél feladatok teljesítésében birja jellemző vonásait, egy bank

élére segíti, amint mondtam, minden előfeltételek nélkül, már megpecsételte ama nagy férfiú sorsát, a tragikumot mintegy kísérőjéül adván.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: Maguk a hollandusok választották. (Gunyos felkiáltások balról: Mint nemzetgazdász!)

Gróf *Apponyi Albert*: A franciák és angolok portást szoktak állítani nagy férfiak számára, ha azok vagyontalanok. Önök a tarpeji sziklára vitték Zrinyi Miklóst, nem taszítván őt le, mert ahhoz a bátorság egy neme kivántatik, hanem egy olyan pontra helyezték, ahonnan okvetlenül önmagának kell lecsuszni a mélységbe. (Frenetikus tetszés és taps.) A kormánynak ilyen természetű jóakarata kártékonyabb a rosszakarathoz és hozhatnék fel példákat, t. Ház (Nyugtalanság a szélsőbalon), hogy ilyen jóakaró gyámolítás sokszor a legnagyobb történelmi nevekről lekoptatta az aranyozást. (Zajos tetszés a bal- és szélsőbal egyes padjain.)

De ha hinnem kell is *Wlassics* tisztelt miniszter úr közbeszólásában, amint hiszek is, hogy spontán akaratból, senki által nem befolyásoltatva maga a németalföldi pénzcsoport helyezte őt ezen pénz-

intézet élére, a kormánynak meg kellett volna ezt akadályoznia. A kormány mulasztása kétségen kívül áll, mert a kormánynak tudnia kellett, hogy a renaissance-korabeli, ragyogó lovagban változnak a legtündöklőbb, legnemesebb erények oly szokásokkal és hibákkal, melyek ily intézet élén előbb-utóbb végzetes eredményekre vezetendnek.

Báró *Bánffy Dezső* miniszterelnök: Én ezen hibákat benne lenni nem láttam.

Polónyi Géza: A Bobor ezredes láncra-
veretéséről se volt tudomása? (Nyugtalan-
ság, mozgás.)

Gróf *Apponyi Albert*: De nem akarok fölösleges recriminációkba bocsátkozni, nem akarom megvilágítani ezen ügy összes részleteit, melyeket még bizonyos homály fed (Halljuk! Halljuk!), nem akarom föllebbenteni a saisi fályolt s kísérni nyomról-nyomra a mulasztások és az eltakarások egész sorozatát, mint általában ezen kormány egész multjának vörös fonálként átvonuló főismérveit; pusztán utalok azon arcpiritó tényre, igenis ezt a lesujtó szót kell használnom, tisztelt Ház, mely egész Európa előtt lealáz bennünket, hogy gróf Zrinyi Miklós, a nemzeti történelem kimagasló alakja, kinek fölséges királyunk

szobrot rendelt emelni, kit a német császár, mint a vitézség és hazaszeretet örök szimbólumát a leglángolóbb szavakkal glorifikált, ma egyéni szabadságától megfosztva, rideg börtönben tölti napjait, Magyarország szégyenére és a civilizált emberiség megbotránykozására. (Zajos felkiáltások: Ugy van! ugy!) És kérdem, ki az értelmi szerzője e szomorú, tanulságtejes drámának? — Önök hallgatnak. Am elfogadom feleletnek e mélységes hallgatást, de újra kérdem, akiknek kezében így megy tönkre és így végződik egy századokon át ragyogó pálya, mi lesz azoknak a kezében, az összetorlódott bajokban sinylődő országból? (Mozgás jobbról, tetzés és taps a baloldalon.)

Tovább megyek. Odáig megyek, tisztelt Ház, ha felvetjük ezt a kérdést, egyszerűen ridegen, minden szinezés és kommentár nélkül is, hogy szabad volt-e Zrinyit letartóztatni, tekintettel arra, hogy ő nem a mai Magyarország és a mai társadalom egyik része, hanem egy korábbi Magyarországé és társadalomé, mindenestre nemmel kell felelnünk és konstatálnunk kell, hogy az csak olyan kormány alatt történhetett, amelynél kiveszett vagy legalább nagyon eltompult általában a

szabadságok, de különösen az egyéni szabadságok iránti érzék. (Ugy van! ugy! a baloldalon.)

Ha szabad ebbeli felfogásomat illusztrálni — mely lényegesen eltér a Pulszky képviselő urétól, ámbár szívesen elismerem érvelésének bővelkedését jóízű és mondhatnám pikáns részletekben, sőt egyes megjegyzéseinek helyességét is belátom, mindamellet, nézetem szerint, más argumentumokban kell lecölöpözni a büntetethetőség kizártságának megdönthetetlen biztosítékait. (Halljuk! halljuk!)

Ismeretes tisztelt Ház — mintegy népszerűen kívánván magam megérthetővé tenni — hogy az idegen hatalmak képviselői területkivüliséget élveznek, vagyis a büntetethetőség szempontjából úgy tekintetnek, mintha nem volnának itt. De facto ugyan itt vannak, de jure azonban a külföldön vannak. No már most, tisztelt Ház, amint ezen egyénekre nézve fennáll a térbeli területkivüliség, ugyanezen jogköltés, fictió alapján kell élveznie Zrinyi és társainak az időbeli területkivüliséget vagyis az *időnkivüliséget*. (Ugy van! ugy! a baloldalon.) Látom Chorin képviselő ur arcán a gunyos mosolyt, de ez engem nem hoz zavarba, mert az hogy az extemporitás fogalma

eddig a büntetőjogban ismeretlen volt, mindenki nagyon természetesen találhatja, még Chorin képviselő ur is, ha elismeri azon állítás föltétlen alaposságát, hogy a kriminalisztika, eddig csak a kortársak deliktumaival foglalkozott. (Élénk tetszés a baloldalon.)

Mindezeknél fogva helytelenitem egészben és részleteiben a kormány eljárását; jogtalannak, igazságtalannak, méltánytalanoknak, sőt szégyenletesnek tartom gróf Zrinyi és társainak letartóztatását mint szárnyalni nem képes, köznapi gondolkodás veszélyes botlását: tiltakozom lelkem teljes hevével és erejével a nemzeti kegyelet arculcsapása ellen és elfogadom a Győrffy Gyula határozati javaslatát. (Élénk éljenzés a baloldalon.)

Apponyi beszéde — mint az ő beszédei rendszeren — új anyagot lökött a vitába, az *időnkivüliséget*. A ház jogászai egymásután keltek fel, hogy megtámadják a merész theoriát s kibeszélték az egész ülést.

Sajnos, hogy elbeszélésünk kerete nem engedi e beszédek közlését, pedig itt is, ott is akadt buzaszem a sok szalma között.

Másnap Polónyi tett leleplezéseket Zrinyi ellen. Roppant izgatott ülés volt. Hol szedte, hol nem szedte az adatokat, isten a meg-

mondhatója, de mindent tudott, sőt még többet is, mint a mennyi történt. Egy halom bizonyító irathevert előtte, táviratok, levelek, önvallomások, a Zrinyi-bank portásának nyilatkozata, a liptómegyei fakereskedő hosszú levele, melyben leírja, mint Pellico Silvio, fogságának történetét.

Perczel miniszter közbeszólt: Egy szót se tudok ezekről. Talán álmodott a tisztelt képviselő ur?

De Polónyi nem az az ember, aki alul maradhasson; művészileg inscenirozza beszédeit és épen a kellő passzusnál megjelent a karzaton Bobor Károly ezredes Pázmándy Dénes társaságában s a szónok felkiálthatott, nagy páthosszal a karzatra mutatva:

— Ime, épen most lép be az egyik áldozat.

Minden szem odanézett, ahol a megsoványodott, megrokkant ezredes épen most helyezkedett el impresszáriójával.

— De többet mondok, tisztelt Ház — folytatá Polónyi — biztos adataim vannak, hogy a kormánynak tudomása volt a nádorutcai pince rabjairól s ő tanácsolta Zrinyinek egy, a szabadelvű klubban tartott szük konventikulumban, hogy ereszse szélnek a rabokat, mert különben baj lesz.

A kormány bűnrészes. A kormány a főcinkos. Nem csak az eltussolásban,

hanem egyebekben is. De nem akarom a Ház idegeit tulságosan megrázni az események kiszínezése által, melyekhez hasonlók Báthory Erzsébet csejtei üzelmei óta elő nem fordultak a civilizált Közép-Európában s merem mondani, tisztelt Ház, csak ásní kellene azon pincében, hogy egy rakás emberi csontot találjanak. Mert csak azokról tudunk, akik élve jöttek ki onnan a napfényre; azok, akik soha sem jöttek ki, jól tudnak hallgatni. Épen olyan jól, mint a kormány.

A borzalom érzése szaladt végig a honatyai hátakon, a Zrinyi-ügy rosszabbul kezdett állani, mint tegnap, a kormány helyzete pedig épenséggel megromlott.

A szélső balról viharos felkiáltások hangzottak fel a Polónyi beszéde után:

- Halljuk a kormányt! Védje magát.
- Igazak a vádak, vagy nem igazak?!
- Mondjanak le!

A csöngetyü nyugtalanul csilingelt, majdnem sirt a nagy zajban. A miniszterelnök nem volt a Házban, a kabinet többi tagjai nem mertek felelni. A kérdés átkozottul kényes. A grand mamelukok, az „ászpik emberek“, amint Szilágyi mondotta gúnyosan, leverten ültek az első padokban, a Deák egykori helye körül.

Az öreg Nákó Kálmán kétségbeejtő gesztusokkal poroszkált ki a folyosóra:

— Dasz iszt a' kapitale Tumhajt!

Künn aggodalmasan jártak-keltek a mamelukok, egy-két miniszter is. Várták Bánffyt. De hol lehet annyi sokáig? Az utcáról behallatszott a tengermorgás. Az utca még mindig a Zrinyié. Hióbposták jöttek percenként. A kerepesi-uton a rendőrök karddal kergették szét a tömeget; két jogász megsebesült. Este nagy tüntetés lesz a klub előtt.

— Hiszen ép ez a szép, — jegyzé meg Justh Gyula, ki a Bobor Monte-Carlóból való ideutazási költségeire gyűjtögetett egy ivvel — hogy a nép Zrinyi mellett van, a Ház Zrinyi ellen s a kormány most már csak abban válogathat, ha egyet lép, hogy melyik vízbe fuljon be.

— Pedig ma okvetlenül nyilatkoznia kell a kormánynak.

— Boborné elájult a karzaton, mikor az ura megjelent, — beszélte gróf Teleki Géza — odahozták a háznagyit hivatalba, ott locsoltuk fel.

— Cognac-kal?

— Eredj, te bolond!

Bent új szónok következett: Eötvös Károly. Ezt megint meg kell hallgatni. Az

egyik wipp a kapu elé szaladt megnézni, jön-e már Bánffy. Még mindig nem jön — de Eötvös beszéde alatt majd csak megérkezik.

A folyosó ismét bevonult a tanácsterembe.

Eötvös Károly: Tisztelt ház! Napok óta foly a vita egy alapjában igen együgyű dologról, a pártok összekonfundálódnak, mintha a babyloni tornyot építenők, mindenki hozza a vakolatot, de hogy se fundamentum, se téгла nincsen, arra senki se gondol; a kormány pertraktál boldoggalboldogtalannal, tanácsot kér nádtól-bozóttul s mint a rozoga borona, minden rögöt bezalad, odébb taszit vagy kettőt, de egyet se bir megtörni. Miről van szó, tisztelt ház? Néhai vitéz Zrínyi Miklósról, aki hős módjára halt meg Szigetvárnál az Urnak 1565-ik esztendejében Maximilián császár uralkodása alatt s porló tetemei elvegyülvén az anyafölddel, életre kelnek fűben-fában, lelke él a lelkünkben, hire él az idők végtelenében (Zajos tetszés.)

De önöknek ez nem elég, önök egy eleven emberformát viselő Zrínyi Miklóst szereztek. (Mozgás.) Honnan szereztek, mikép jött és kicsoda, nem tudom. Csak azt tudom, hogy nem ő, mert ő meghalt. (Nagy nyugtalanság.) Tudom, önök azt mondják,

hogy ez ő. Miért mondják? Mert szeretnek csudálkozni. Azonfelül agnoskálta egy bizottság és elismerte a pápa. (Ugy van! ugy!) De hát látta valaki a régi Zrinyi Miklóst, hogy agnoskálhassa a jelenlegit? Mert én nem láttam. És nem látta a pápa se. Még talán báró Dániel se. De ha látta volna is, ő ugyan nem tudná fölismerni. (Derűltség.)

Én sokra becsülöm, tisztelt Ház, a legendákat, de csak azokat, amiket a nép csinál, nem amiket a papok csinálnak. S azokat is grano salis kell fogadni, mert versben igen szépen hangzik és véderőnek olcsók is a Csaba királyfi holt vitézei, kik megjelennek, valahányszor a haza veszélyben van s állítólag harcolnak köztünk, de azért megmondhatná, ha akarná, Láng Lajos képviselő ur a statisztikából, hogy az osztrák kórházakban egyetlenegy sebesült se fordult meg 1848 és 49-ben, akin eme Csaba vitézei ejtették volna a sebeket. (Derűltség.) A legendák tehát legendák és a Vatikán szava nagy szó, szent szó, de az agnoskáláshoz mégis csak az kell, hogy az agnoskáló látta legyen azt a valakit, akinek felismeri a másik valakit. A Vatikán pedig semmit se látott, de a Vatikán mégis agnoskál.

Molnár János: Az isteni igazság sugallatából cselekszi.

Eötvös Károly: Ugy? De hát miért nem agnoskálta annak idején Solymossy Esztert, mikor annyi bajunk volt vele? Pedig az a' volt. Hanem iszen megmondom én, miért agnoskálta most Zrinyit, pedig ő nem az. (Nyugtalanság. Zaj.) Mert érzi a Vatikán, hogy a papoknak szükségük van egy újabb csodatételre. (Nagy zaj. Ellenmondások.) Veszprémmegyei ügyész koromban, tisztelt Ház . . .

Elnök (csenget): Méltóztassanak meghallgatni a szónokot. Egyébiránt szóló is jól teszi, ha bevégzett és általánosan elfogadott tényeket, habár kételkedik is bennük, céltalanul nem feszeget.

Eötvös Károly: Engedelmeskedem, tisztelt ház, az elnöknek, hát nem bánom, vegyük úgy, hogy Zrinyi Miklós valóban a szigetvári Zrinyi Miklós, ámbár én majd csak akkor kezdek hinni a csodákban, ha Erdély miniszter ur benyújtja a katonai büntetőtörvénykönyvet (Derűltség), de vegyük úgy, ha tényleg Zrinyi az testestől és lelkestől, ez esetben én is hajlandó vagyok, mint Pulszky és gróf Apponyi képviselő urak, megadni neki azt a kivételességet, hogy őrá nézve a XVI. század szokásai és

törvényei az irányadók; legyen meg az a megnyugvása, hogy nemes főúr módjára cselekedett, ezt neki megadhatjuk, mert nekünk semmibe se kerül s neki örömet okoz — de, tisztelt Ház, nem Zrinyi Miklósról van szó, hanem szó van néhány jogtalanul letartóztatott XIX-ik századbéli honpolgárról, egy felkoncolt bankárról, egy csomó nehéz sebesültről, akiknek az állam a maga védelmét a XIX-ik század törvényei szerint köteles kiszolgáltatni. (Ugy van! ugy!) Az állam oda nem mehet Bobor ezredeshez utólag: „Uram, én önt a XVI-ik század törvényei szerint kárpótolom szenvedéseiért.“

Még kevésbbé állhat szóba a meghalt bankárral: „Ön nemde megengedi, hogy megöletését a XVI-ik század szerint toroljam meg?“ Mert ha a bankár lelke nem olyan udvarias, mint amikor még porhüvelyében volt, akkor ugyancsak megfojto-gatja éjjélkor az igazságügyminiszter urat.

E pillanatban Fenyvessy Ferenc lépett be a szárnyas ajtón, a megszokott szegfüvel gomblyukában s lihegve mondá, fehér zsebkendőjét meglobogtatva:

— A király megkegyelmezett Zrinyi-éknek!

— Lehetetlen!

— Tény. Itt van Bánffy a folyosón. Most kapta Bécsből a sürgönyt.

— Éljen! Éljen!

Mint a futó tűz, egy perc alatt elterjedt padról-padra, még a karzatokon is észrevették s lázas fészkelődés támadt. A képviselők kirohantak a folyosóra, magára hagyván Eötvöst, aki épen most kezdett bele egy uj alineába:

Eötvös Károly: Veszprémmegyei ügyész koromban, tisztelt Ház . . .

A folyosón óriási csoport vette körül Bánffyt és azokat, akik már látták a bécsi sürgönyt. Nemsokára kiszivárgott a hír a Sándor-utcába, mire kis vártatva, mint valami földalatti folyton távolodó morajlás szűrődött be az „Éljen a király“ kiáltás. A tömeg pedig vonult az Alkotmány-utca felé, ahol Zrinyiék fogva voltak.

De elkésett. Zrinyi és társai már akkor szabadon voltak. Mint az esti lapokban lehetett olvasni, pont délben nyitak meg börtöneik. Az esti lapok kövér betűkkel hozták a sürgöny szövegét, hogy a pört ő felsége kegyelemből törülte és *hoggy egyszersmind Zrinyit felhivatta Bécsbe kihallgatásra.*

Zrinyi az esti vonattal, Radován diák és Sturm Albert kíséretében, Bécsbe utazott.

A híréhes közönség mohón kapkodott másnap az esti lapok után, de csak egy rövid kommuniké volt olvasható:

Ma délelőtt tizenegy órakor ő felsége gróf Zrinyi Miklóst félóráig tartó kihallgatáson fogadta. (B. T.)

Csak éjjel, midőn a „Neue Freie Presse“ estilapja megjött, terjedtek el a városban a nevezetes kihallgatás részletei:

„Zrinyi a Magyar királyhoz szállott s onnan hajtatott a Hofburgba, a népek nagy sokasága között. Mindenki szerette volna látni a nevezetes magyar vitézt, aki halottaiból föltámadott. Zrinyi granátszínbársony mentét viselt és kerecsentollas főveget.

Ő felsége igen kegyesen fogadta őt s tudakozódván egészsége után, sajnálatát fejezte ki a történetek fölött.

Mire a középkori szokás szerint, féltérdre ereszkedve, köszönte meg a király kegyelmét.

— Keljen fel — mondá ekkor ő felsége — és éljen ezentul vidámabban. Hány éves ön?

— Ötvennyolc multam, fölség.

— Ön még jó erőben van és esetleg még védelmezheti a hazáját. De ön e társadalomban, melybe hibáján kívül került,

ugy tetszik nekem, nem találja meg illő helyét.

— Valóban fölség.

— Ön nagy szolgálatot tett egyik discsőült ösömnek.

— Szivesen tenném meg felségednek is.

— Én azt meg akarom jutalmazni, ki nevezem önt belső titkos tanácsosomnak és önnek ajándékozom Vajda-Hunyad várát, valamint civillistámból évi egy millió forintot. Gyűjtse ön össze régi katonáit és éljenek ott újra egészen úgy, mint egykoron Szigetvárott. Egyébiránt adja át királyi üdvözlötünket vitézeinek.

S e szavaknál a király összeütődő sarkantyuja jelezte, hogy a rendkívül érdekes kihallgatás véget ért, mely ilyen valóban királyi módon vetette végét egy éles parlamenti konfliktusnak, mely Budapesten már-már veszedelemmel fenyegette a Bánffy-kabinetet.“

Ezt hozta a Presse szórul-szóra — másnap a magyar lapok kicifrázták buja színekben, vezérczikkék jelentek meg az esetről, a hirlap-reporterek egész Érsekújvárig eleibe utaztak Zrinyinek s boldog volt még az is, aki legalább Radován diákhöz férhetett, tőle szerezhetvén némi friss anyagot. Zrinyi kupéjába csak Pe-

rényi Miksa mert behatolni, felköltötte ő excellenciáját és meginterviewolta.

Az egész országban volt öröm a király ténye fölött. Még azok is jó arcot vágtak, akik a törvény alkalmazását kívánták — mert a király kegyelmi joga érvényesült és a törvényen nem esett csorba. Mindenki meg volt elégedve, csak Bohus Zsigmond duzzogott titokban:

— Hát már mindenki titkos tanácsos?

XII.

Epilog.

Ugorjunk át néhány esztendő és hipp-hopp ne álljunk meg sehol, csak Vajda-Hunyadon. Ott álljunk meg a fényes lovagvárban, mely az óriás sziklán kevélyen mered a felhőkbe. Karcsu tornyaival, cirkádás erkélyeivel, klasszikus kidudorodásaival. Lent a szikla alatt a kis Zalasd vize folydogál csendesen.

Az ember megigézve áll meg a tündér-épületnél, szeme mohón tapad a loggiákra, a cikk-cakkos százféle ablakokra, hogy nem jelenik-e meg valamelyikében Hunyadi János, sisakos fejével, vállára boruló hullámos hajával, vagy a szelid arcu nagyasszony: Szilágyi Erzsébet, előkiabálva valahonnan a gyerekeket: „Laci, Matyi, hol vagytok!”

Csalóka képzelődés. Csakugyan játszik a bástyákon két szöszeke fiú . . . De hol vannak már a Hunyadiak! Ám a renaissance-kor még itt van; a várban gróf Zrinyi Miklós lakik a vitézeivel. Ide költöztek valamennyien és úgy élnek, mint hajdan Szigetvárott. Így parancsolá a király.

A vár szebb, mint Sziget volt. Az

Almás vizét a Zalasd pótolja, vad bőven van az erdőségben, hanem a klíma zordonabb és Szecsődy Máté uram sokat panaszkodik, hogy örökösen hurutja van. De amellet jól élnek, vigan élnek. Kürtszó hirdeti a kaputoronyból, ha vendég érkezik s majd mindig érkezik. Castellanus uram, aki most Bothos Péter uram, nem győzi nyitogatni-cukogatni a nagy kaput. Sólymokkal és uhubaglyokkal jár vadászni Boborné és Juranicsné, mint a régi idők várasszonyai, lámpavivő, sátorvivő csatlósok egész rajával. Lándzsások, fullajtárok kísérik Zrinyi Miklóst, ha kikocsizik s három mozsárlövés pukkan el az udvaron, ha ebédhez ülnek a márvány-oszlopos lovagteremben. Az ebédek rendesen igen jók, mert Rózer-mama vezeti a háztartást s veszekszik egész nap a szakácscsal, a kuktákkal, a kulcsárnéval és minden renden levő cseléd néppel; — a királyi tanácsos ur, tudniillik Rózer Nep. János ur, nem ártja magát semmibe, ő megelégszik azzal, hogy együtt élhet a leányával (Juranicsnéval) és hogy várbán lakhatik (sásfészekben — ahogy ő szokta mondani) és hogy délutánonkint kedvére tartlizhat a várkáplánnal: főtisztelendő Vinnyói János urammal a Nebojsza bástyán. Panaszkodik azonban, hogy a pap

csal a játéknál. Van két szép unokája is, a Juranics-gyerekek, akiket minduntalan le kell kergetnie a fákról és a különböző magaslatokról, ahová madárfiókokért felmászhatnak. Ez a két vásott kölyök foglalja el egész napját.

Szóval: élnek, éldegélnek; Alapi és Juranics a hadakat gyakorolják a várudvaron; a régi szigetvári vitézek kezdenek ugyan öregedni, de Zrinyi ujakkal szaporítja.

Mindez egy kicsit unalmas, egyhangú és a főemberek türelmetlenül várják naponként az ujságokat:

— Mikor lesz már egy kis háború?

De hát a világ nem mozdul. Hej, a török! Ha még egyszer jönne a török. Csakhogy az beteg ember, nem tud járni. Csak már jönne akárki, ha ördögnek hívják is.

Sziget hajdani kapitányát itt katonái közepette elfogta némelykor a harcvágy; a régi szilaj szenvedélyek sorra ébredtek. Mit ér ez a nagy vár, ez a sok levante, ha ki nem próbálhatja? Ha már nincs háború, legalább egy kis hadi kaland akadna. A vadászatok se elégitették ki. Nincs nagy vad. Nyulat, őzet nem érdemes löni. Sokszor emlegette, kivált téli estéken elmélázva a kandalló tűzének rubint szikráiban,

hogy ha ő király lenne, gyönyörű vadászatot tudna rendezni Budapesten, eleresztvén az állatkertben a nagy vadakat, az oroszlánokat, tigriseket és hiénákat; milyen fölséges mulatságot lehetne abból csinálni! Voltak napjai, amikor visszahajtozott a budapesti modern életbe. A tarka-barka nép az utcákon, a kirakatok, a szép, festett asszonyok, a lóversenyek, a klub-esték vonzották szinte ellenállhatatlan erővel. Érezte, hogy a modern ember és a renaissance-kori lovag mintegy összevesz benne; mindig birkózik a két legény és hol az egyik van felül, hol a másik.

Egyszer aztán egy szép tavaszon bekövetkezett, amit vén katonái kívántak. Radován diák, aki a napi postát bontotta fel, egy olyan stafétát talált kibontani, melytől elkezdtek a szemei csillogni.

Arról értesítik Zrinyit Budáról, hogy készülődjék, erősítse meg magát, szaporítsa meg a legénységét, mert alighanem lesz valami.

És két hét múlva már ott állott az ellenség Vajda-Hunyad vára előtt.

Nem vág keretünkbe az eseményeknél időzni, ellenkezőleg csak átsiklani szabad azok között.

Az orosz támadta meg Magyarországot

s míg derékhadával betört Máramaros felől, egy kisebb sereget Románián keresztül Erdély ellen menesztett, hogy kétfelől szorongassa meg a magyar királyt.

E hadosztály, melyet gróf Dimitriev Dekanov vezetett, ostrom alá vette Vajdahunyadot épen úgy, mint negyedfélszáz év előtt Szolimán Szigetvárt.

Zrinyi elemében volt, életre-halálra védte magát s gyakorta tett kirohanásokat, nagy pusztulást okozva az orosz seregben. Eközben pedig várta a segítséget, mely az ostromlóktól megmenti.

Hanem az összes haderő el volt foglalva Máramarosban, hol hősiezen megverte az oroszokat. E nagy győzelmi mámorban a szegény Erdélylyel nagyon keveset törődött a hadügyi kormány.

Igy aztán teljesen magára hagyatva, oda jutott Zrinyi, ahol egykor volt: az élelme kifogyott, a várfalak meg voltak rongálva, de a várórség lelkes volt, kivéven Rózer papát, aki szeretett volna otthon lenni a zöldfa-utcában és inkább Sartory Pállal tartlizni a polgári körben, mint a „sásfészekben“, ahol a villámok laknak.

Egy nap parlamentair jelentkezett a várkapunál Dekanov is megunt a fáradalmas ostromot, meg talán hallott is valamit a

magyar király mármarosi nagy győzelméről és alkudozni akart Zrinyivel.

A parlamentairnak bekötötték a szemeit és Zrinyi elé vezették. Ott átadta a Dekanov levelét.

„Bátyuska, — írta grof Dekanov — add fel a várat és megkapod Erdély fejedelemségét. Ha fel nem adnád, elveszem erővel.“

Zrinyi Miklós előkereste a kalamust, ritkán irt ő maga, de most az egyszer saját szarka-betűivel válaszolt:

„Bátyuska, tanuld meg, hogy Zrinyi Miklós nem szokott várakat feladogatni. Ha nem tanulnád meg, megtanítalak.“

Ezzel aztán kieresztvén a parlamentairt, megparancsolá a castellánusnak, hogy semmi élő lelket ne ereszszen többé se ki, se be. Összehívta a várőrséget, szép hazafias beszédet tartott nekik és fölszólítá, hogy rohanjanak ki, úgy mint régenten. Az élelem elfogyott, segítőserég nem jó, a bástyák meg vannak rongálva. „Haljunk meg a hazáért másodszor is!“

— Bis repetita placent! — kiáltá lelkesen a rettentő erejű Patacsics.

— Haljunk meg! visszhangozák mindnyájan.

— Fel fogunk újra támadni — biztatá őket Juranics.

Ekkor azután a várkápolnába mentek, ahol Vinnyói János misét mondott s lel-kileg ekkép megerősödve, Rózer-mama fölosztotta köztük az utolsó élelmi adagokat. Holnap már nem lesz semmi ennivaló. De nem is kell. Az asszonyokat és a gyerekeket kivezetik majd a rejtekuton éjjel a szabadba és holnap reggel kirohannak, megnyitván a vár kapuit.

Mind kemény vitézek voltak. És csak egy pillanatra lágyultak el, mikor a templomból jövet meglátta Juranics az udvaron szaladgáló kis fiait, azokat ölébe vette, csókolgatta és egy könyecseppet morzsol-t el a szemeiben:

— Szegény kis cselédkéim — susogta. Zrinyi maga is megindult.

— Eredj te is velük — kérte Juranicsot. Juranics sértődve, kevélyen emelte fel a fejét:

— Kinek néz engem excellenciád?

Zrinyi az emeletre sietett fel, a palota-termekbe. Szüksége volt a magányra. A lelki egyensulyra, az elmélkedésre, a készülődésre. Odaszólt az ajtónálló alabárdosok-nak:

— Egy lélek se háborgasson.

— Még a légy se jön ide, kegyelmes ur. Fel s alá kezdett járkálni, a márvány-

kockák egyhanguan, kísértetiesen kongtak a léptei alatt.

Egyszere kopogtatást hallott egy belső ajtón. Összerezzent s indulatosan fordítá arra a fejét. Ki merte a parancsát megszegni?

Az ajtó megnyílt és belépett — Perényi Miksa.

Egy percig nem tudott szólni az ámulattól, hogy jöhetett ez az ember az orosz seregen, a vár becsukott kapuin, a palota-termek őrein keresztül?

— Hogy jutott ön ide? kiáltá rá mérgesen.

— A saját leleményességgemmel — felelte Perényi hajlongva és a szemével hunyorgatva — hirt adtam Boborné ő méltóságának, hogy divatos szöveteket árulok s tetszik tudni, milyenek az asszonyságok? Bizony kíváncsi volt a szövetekre és kitálalta a módját, hogy idejőjjenek.

— És mit akar?

— Meg akarom excellenciádat interviúolni.

— Hagyjon békét, mert ledobatom a bástyáról.

— Azt én nem hiszem. Excellenciádnak sokkal jobb szive van, mintsem egy szegény gyámoltalan fickón töltse a haragját. Azonfelül pedig excellenciád méltányolni

tudja az ország közvéleményét, mely remegő aggodással csügg sorsán és nem fogja ellenezni, hogy informálva legyen.

— Mit akar tudni? — szólt türelmetlenül.

— Igaz-e, hogy ki akar rohanni?

— Holnap reggel megtörténik.

— Igaz-e, hogy megint az ünneplő ruhájába öltözik, mint hajdan Szigetvárott?

— Igaz. Ott van a ruha a széken kikészítve.

— Igaz-e, hogy excellenciád megint száz aranyat tesz a zsebébe?

— Azt én úgy szoktam — felelte keserű mosolylyal Vajda-Hunyad ura.

— Szabad kérdenem, milyen aranyak azok; husz- vagy tizkoronás aranyak?

— Huszkoronások.

Perényi Miksa most közelebb lépett Zrinyi felé, mintha ösztönszerűleg érezné, hogy valaki hallgatózik (amint hogy ott volt a kulcslyukon a Boborné rózsaszínű fülecskéje).

— Tudja mit excellenciád — mondá szemtelen vigyorgással, halkított hangon.

— Ne tegyen a zsebébe semmit; mit ér, hogy az az ostoba kozák, aki levágja, meg fogja ott találni. Hát megérdemli azt az a kozák? Én tudom azt, hogy a gróf ur a történelemre dolgozik és ha én be

fogom írni, hogy száz arany volt a zsebében, méltóztatik engem érteni, hát akkor az úgy lesz a történelemben és nem más-kép. A felét nekem adja, a másik felét hagyhatja excellenciád valakinek. És mind a ketten csinálunk egy jó gseftet.

Zrinyi habozva állt ott, mintegy megszedülve e hallatlan vakmerőségtől és mégsem tudta hirtelen elhatározni, hogy nevéssen-e nagyot az ötleten, vagy pedig kinyitván az ablakot, kapja fel Perényi urat, mint egy macskát és lökje le a mélységbe.

De épen ebben a szempillanatban belépett Boborné, még mindig fiatalos, nyulánk alak, csak az arca halovány és a szemei bánatosak, kisírtak.

— Akar valamit? — kérdé szeliden Zrinyi.

— A mentegombokat jöttem berakni — felelte tompa, remegő hangon.

* * *

Másnap, napkeltekor felöltözött Zrinyi granátszin mentéjébe, melyet hires bécsi utján viselt, fölvette kerecsentollas kalpagját, meghuzatta a harangokat, kinyitatta a kapukat és kirohant vitézeivel a hármas „Jézus“ kiáltással az ágyuk füstje között.

Mind, mind elestek egy lábíg, de nem olesón. Maga Zrinyi odavágtatott a vezérhez, Dimitriev Dekanov grófhoz:

— Huzd ki a kardodat, bátyuska!

Azzal összeütötték acéljaikat s Zrinyi olyat vágott a fejére, hogy az menten két darabban esett szét.

A kozákok most rárohantak Zrinyire és szuronyaik alatt csakhamar holtan esett össze.

Valami suhogás támadt a levegőben. Talán a villámló kardoké. Hátha tán sze-
lidebb? Hófehér égi szárnyaké. Az „angyal légióé“, melyet a másik Zrinyi Miklós a költő, álmodott oda az öreg Zrinyiászbán, világhírű őse utolsó lélekzetvételéhez:

Gábrriel, bán lelkét, két tized magával

Földről fölemeli gyönyörű szárnyával . . .

A szerző megjegyzései.

Ezt a könyvet 1898-ban irtam, a mit fontosnak tartok előre bocsátani, hogy a közönség olvasás közben lehetőleg ebbe az időbe képzelje magát. A könyv az akkori társadalmi, politikai események és felfogások persiflage-a; különös szemüvegen át, egy régen elmúlt korszak szokásaival szemben állítva. Egy olyan dicsőséges alakot kellett ehhez választanom, akinek történetét mindenki ismeri — de különben is az alak itt csak forma; a lényeg a tárgyalási anyag, az ország akkori actualis társadalmi viszonyai, kicsinyes bonyodalmak, melyek rendszerint eljutnak az országgyűlés elé s melyeket rendszerint a király old meg.

Igy volt ez akkor, így van ez nagyjában ma is. Az ország nem haladt azóta messze, de az idők némileg elhaladtak s munkámban, mely többé nem lehet oly friss, mint a minő volt, némely szín fakóbb lett, némely ötlet értelme elmosódó. — Imitt-amott tehát magyarázó jegyzeteket kellett tennem e kis, népszerű kiadásba.

Még most csak néhány helyen volt szükséges, de ha idők folytán esetleg új kiadások lennének, hova-tovább mind-mind több-több jegyzet fog kelleni, míg végre megszűnik egész munkámat a jegyzetek.

Vagy a jegyzetek, vagy az egerek — hiszen egyre megy voltaképen.

Mikszáth Kálmán.

Jegyzetek.

58. lap 6. sor. (*Mert ő is kirohant.*) Célzás Rohoncynak egy akkor nagy szenzációt keltett beszédére, melylyel a Bánffy-kormányt támadta meg.

69. lap utolsó sor. (*Pertu szólította.*) Gróf Károlyi István volt az első képviselő, aki az 1884-ik országgyűlésen visszautasította a Grecsák képviselő pertu megszólítását.

81. lap 13. sor. Célzás a rendőrség nagy zajt támasztott erőszakos fotografálási methodusára a szocializmussal gyanusítottak ellen.

141. lap 10. sor. E fejezet humorának teljes megértéséhez szükséges visszaemlékezni a Szalavszky-affairere, mely azon időben a kaszinó által tárgyaltatva, az egész közvéleményt izgalomban tartotta.

TARTALOM.

ELSŐ RÉSZ.

	Lap
I. A praeludium	3
II. Az első hírek és a Vatikán	7
III. A híres szalmaláng	38
IV. A próza.....	74
V. Rózerék.....	99
VI. Egy „kinos“ ügy.....	119

MÁSODIK RÉSZ.

VII. A poézis	149
VIII. Az önkéntes detektív	169
IX. A katasztrófa	192
X. A parlamemt	229
XI. A megoldás	254
XII. Epilog	282
A szerző megjegyzései	293
Jegyzetek	295

Kölcsey Ferencz válogatott versei. Összeállította és bevezetéssel ellátta Négyesy László	3
Kölcsey Ferencz válogatott beszédei. Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és magyarázattal ellátta Dr. Radnai Rezső	54
Dr. Korchmáros K., Kerékpáros káté	54
Kossuth Lajos 1848. július 11-iki beszéde a haderő megajánlása ügyében	54
Kozma Andor, Vig elbeszélések	21
Lavedan Henri, Elbeszélések. Fordította Gábor Andor	21
Lenau verseiből, Fordította Feleki Sándor	3
Lengyel Laura, Tavaszí mese	21
Loti Pierre, Tűnő képek. Francziából ford. dr. Marquis Géza	22
Maeterlinck, A hivatlan vendég. — A vakok. Két szindarab. Francziából fordította dr. Marquis Géza	38
— Monna Vanna. Dráma három felvonásban. Francziából fordította Ábrányi Emil	38
— Joyzelle. Színháték öt felvonásban. Ford. Ábrányi Emil	38
Majthényi Flóra, Spanyolországi képek	54
Marni Jeanne, A kikiról nem szól a krónika	23
Maupassant, Apró elbeszélések. Fordította Tóth Béla	26
Meyer Konrád Ferdinánd, Egy fiu szenvedése. Elbeszélés. Fordította Hevesi Sándor	27
Mikes Kelemen válogatott törökországi levelei. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bánóczy József	54
Mikszáth Kálmán, Besztercze ostroma	22
— A demokraták	23
— A gavallérok	23
— Egy választás Magyarországon, vagy a körtvélyesi csiny	24
— A jó palócok. Tizenöt apró történet	24
— Szent Péter esernyője	25
— A tót atyafiak. (Elbeszélések és rajzok róluk.)	26
— Prakovszky, a siket kovács	26
— Az új Zrinyiász. Társadalmi és politikai szatirikus rajz	27
— Két elbeszélés. Homályos ügy. A tábornoszernagy halála	28
— Ne okoskodj Pista!	28
— Kisértet Lublón	28
— A németké és egyéb elbeszélések	29
Molière, Dandin György vagy a megcsufolt férj. Vigjáték három felvonásban. Fordította és bevezette Hevesi S.	36
— A fűsvény. Vigjáték öt felvonásb. Ford. Hevesi Sándor	39
— A kényeskedők. (Les précieuses ridicules.) Vigjáték egy felvonásban. Fordította Hevesi Sándor	39
— A botcsinálta doktor. Vigjáték három felvonásban. Fordította Gabányi Árpád	39
— Kénytelen házasság. Vigj. 1 felv. Ford. Hevesi Sándor	39
— A képzelet beteg. Énekes, tánczos vigjáték három felvonásban. Fordította dr. Váradi Antal	40
Multatuli (E. H. Dekker), Száidza és egyéb elbeszélések. Hollandus nyelvből fordította Gábor Ignác	29
Murai Károly, Mese-mese	29
Nansen Fridtjof, Éjen és jégen át. Rövidítve ford. dr. Brózik K.	55
Nepos Cornelius, Hires férfiokról. Fordította és bevezetéssel ellátta dr. Székely István	55
Orosz elbeszélők tára, Jezsov. — Juzsin. — Szalagub. Fordította Ambrozovics Dezső	29
Ouida, Tonia. Fordította Törökné Fenyvessy Szeréna	30
Ovidius verseiből, Az átváltozások. A naptár. Ford. Paulovits K.	4

Patapenko , Egy vén diák elbeszéléseiből. Oroszból fordította Ambrozovics Dezső	30
Pázmány , Kempis Krisztus követéséről. Bevezetéssel, magyarázatokkal és szótarral. Szerkesztette Bellaagh A.	56
Peisner Ignác , Képek a régi Pest-Budáról	55
Petőfi Sándor családi versei. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Szinnyi Ferencz	4
— A helység kalapácsa. János vitéz. Bevezetéssel ellátta Bánóczy József, Telegdy László képeivel	4
— Elbeszélő költeményei. I. Szerelem átka. — Tündéralom. — Salgó. — Szilaj Pista. — Szécsi Mária. Bevezetéssel ellátta Radó Vilmos, Telegdy L. és Neogrády A. képeivel	4
— költeményei. Barátság és szerelem. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Ferenczy Zoltán Tull Ó. képeivel	4
— költeményei. Haza és szabadság. Bevezetéssel ellátta dr. Radnai Rezső, Telegdi László képeivel	5
— vegyes költeményei. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Balassa József, Tull Ödön képeivel	5
— Tigris és hiéna	40
— Uti rajzok. I. Uti jegyzetek. II. Uti levelek Kerényihez	55
Petőfiné Szendrey Julia naplója és levelei Térey Marihoz. Jókai Mór előszavával	56
Plutarchos , Perikles. Fordította dr. Kacs Kovics Kálmán. Bevezetéssel ellátta Tóth Rezső	56
— Coriolanus. Fordította dr. Kacs Kovics Kálmán	57
— Caius Iulius Caesar. Fordította dr. Kacs Kovics Kálmán	57
Poe Edgar , Rejtelmes történetek Fordította Tolnai Vilmos	30
— Rejtelmes történetek. Második sorozat. Angolból fordította Tolnai Vilmos	30
Racine Jean , Phédra. Szomorujáték öt felvonásban. Fordította Ábrányi Emil	39
Radó Antal , Rákóczi sirja és egyéb költemények	5
II. Rákóczi Ferencz vallomásaiból. Latinból ford. Kajlós Imre	57
Rákosi Jenő , Aesopus. Vigjáték öt felvonásban. A szerző arcképevel	40
Rasi Luigi , A színész művészete. Fordította s részben átdolgozta Radó Antal	58
Rostand Edmond , Cyrano de Bergerac. Romantikus dráma öt felvonásban, versekben. Francziából ford. Ábrányi Emil	41
C. Sallustius Crispus , Catilina összeesküvése. Fordította Kazinczy Ferencz. A fordítást átdolgozta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Wirth Gyula	57
— A Jugurtha-háború. Latinból fordította és bevezette Várdai Béla	59
Sardou Victorien , A boszorkány. Dráma öt felvonásban. Fordította Fáti J. Béla	41
Shakespeare , A szentivánéji álom. Fordította Arany János	42
— János király. Fordította Arany János	43
— Coriolanus. Fordította Petőfi Sándor. Bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta Radó Antal	43
— Hamlet, dán királyfi. Fordította Arany János	44
— Othello, a velencei Mór. Fordította Mikes Lajos	45
— Romeo és Julia. Fordította Telekes Béla	45
— A velencei kalmár. Fordította Radó Antal	46
Schiller Frigyes , Tell Vilmos. Színmű öt felvonásban. Fordította Várdai Antal	42

Sipulus, (Rákosi Viktor), Humoreszkek	31
— Ujabb humoreszkek	31
Sophokles, Antigone. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Kemenes (Kempf) József	41
Szabolcska Mihály, Versek	5
Szalárdi János siralmas krónikája. Szemelvények. Kiadta Angyal Dávid	58
Gróf Széchenyi István, Hitel. Szemelvények. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Dr. Gyulai Ágost	60
Szemere Imre, A sakkjáték kézikönyve. Kezdők és haladottabbak számára. Maróczy Géza közreműködésével	59
Szikra, Vadászat és egyéb elbeszélések	30
Szomaházy István, Légyott hármásban és egyéb történetek	31
Tacitus Cornelius, Julius Agricolának életéről és erkölceiről. Fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Wirth Gyula	58
— Germania. Fordította és bevezetéssel ellátta Tonelli S.	59
Tennyson Alfréd, Arden Enoch. Ford. Lőrinczi (Lehr) Zsigm.	6
Tolnai Lajos, A nagy-gyárosék és egyéb elbeszélések	31
Tolsztoj N. Leo, Népies elbeszélések. Oroszb. ford. Szabó E.	32
Tolsztoj Leó gróf, A sötétség országa. Orosz népdrama öt felvonásban. Oroszból fordította Szabó Endre	46
Tóth Ede, A toloncz. Népszínmű három felvonásban	42
Tóth Ede, A Falu rossza. Népszínmű három felvonásban	44
— A kintornás család. Népszínmű három felvonásban	46
Tóth Rezső, Északafrikai kikötők. (Tunisztól Tangerig)	60
Thury Zoltán, Urak és parasztok	31
Turgenev, Az ötödik kerék. Ford. Szabóné Nógáll Janka	32
— Csöndes vidékiek Elbeszélés. Ford. Szabó Endre	32
Vanderheyem I. Gaston, Hús hónap Abessziniában. Fordította Brózik Károly dr. Képekkel	60
Várad Antal, Legendák könyve	6
Vergilius, Aeneise. Fordította Baróti Szabó Dávid. Kiadták Radó Antal és Tóth Rezső	7
Verne Gyula, Utazás a föld körül nyolczvan nap alatt. Ford. Telekes Béla	33
Verseghy Ferencz válogatott lírai költeményei. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Madarász Flóris	6
Vértesi Arnold, Kisvárosi történetek	32
Viharos-Gerő Ödön, Férjnél. — A béna. Két elbeszélés	32
Wels H. G., Az időgép. Fordította Mikes Lajos	34
— Világok harcza. — Mars lakók a földön. Regény. Fordította Mikes Lajos	34
— Dr. Moreau szigete. Regény, fordította Mikes Lajos	34
Wilde Oszkár, Lady Windermere legyezője. Színmű négy felvonásban, fordította Moly Tamás	45
Zöldi Márton, Színész-históriák	33
Zrinyi Miklós, Szigeti veszedelem. Obsidio Sigetiana. Az eposz legszebb részei. Kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bánóczy József	6
Zrinyi Miklós gróf, Az török áfium ellen való orvosság, avagy az töröknek magyarral való békessége ellen való antidotum. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Ferenczi Zoltán	60

